

The Project Gutenberg eBook of Isänmaa, by Arvid Järnefelt

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Isänmaa

Author: Arvid Järnefelt

Release date: October 10, 2004 [EBook #13682]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ISÄNMAA ***

Produced by Riikka Talonpoika and Tapio Riikonen

ISÄNMAA

Kirj.

Arvid Järnefelt

1893-94

I.

Vuorelaksi sanottiin vanhaa taloa Honkavaaran kupeella. Ja Niemeläksi toista—toisen mäen rinteellä olevaa. Väkevä koski puhkaisi laajan metsäisen laakson talojen välillä. Se oli jylhä Taivalkoski, joka kohisten laskeutui ylemmästä järvestä alempaan.

Entisiin aikoihin nämä talot olivat kaukaisesta kyläkunnasta tänne muuttaneet,—siirtyneet syrjemmäksi isonjaon aikaisia sukuriitoja ja levittäytyneet näin omille aloilleen. Ja vuosien vierieessä alkoi kaltevien mäkien kylkiin tai laaksojen sopukkoihin ilmaantua asukkaita näitten alustalaisiksi. Mitkä olivat torppansa saaneet perintöosana, mitkä taas syrjäsukuisina asustivat kyläkunnan jakamattomilla mailla, jotka metsinä ympäröivät Vuorelan kantataloa. Niemelän talo oli vähäväkisempi,

keskellä jylhää hongistoa, jota sen voimat eivät riittäneet kukistamaan.

Kovat katovuodet kohtasivat sitten 60-luvulla näitäkin seutuja. Niemelän talo oli menemäisillään häviöön. Suuri kurjuus levisi kaikkialle. Ja vasta monien vuosien perästä alkoi siinä taas näkyä elonmerkkejä. Elpynyt se ehkä olisikin, jollei muita asioita olisi tullut väliin.

Vuorela vaurastui pikemmin ja varmemmin. Sen väki oli seudun voimakkainta. Salot ryskyivät sen sekametsäin kaatuessa kaskeksi, ikuiset hongat vavahtelivat sinisen savun pyörteissä, kotipellot yhä laajenivat talon ympärillä, ja metsän raja etenemistään eteni. Ei koko seudussa tiedetty toista niin väkevää kättä taistelussa Tapion väkeä vastaan kuin oli Vuorelan haltijoilla.

Niemelä elpyi Vuorelan turvissa.

Niihin vaurastumisen aikoihin oli näille maille ilmestynyt outo mies, matalaotsainen ja terävänokkainen. Kerrottiin, että hän oli tullut seisten semmoisen tukin niskalla, joita oli paljon sinä kesänä mennyt vesiä myöten alas ja jotka järvissä koottiin lautoiksi. Hän oli hypännyt maihin, heilauttanut lakkia tovereilleen ja jättänyt lauttansa.

Hyvin siivoton hän oli ollut puheissaan, laskenut sopimatonta pilkkaa pitäjän vanhasta kirkosta ja nauranut harmaapäistä rovastia.

Ei kukaan ymmärtänyt, mitä hänen toimensa täällä tarkoittivat. Metsiä hän vain kävi lueskelemassa ja oli hyvin kärkeä niitä ostamaan. Osti käsiinsä kaikki jylhimmät hongikot.

Hänellä oli viinapullo taskussaan, kun hän kaupat teki. Olivat maistelleet kovasti Niemelässäkin.

Useat olivat mieltäneet tähän mieheen. Hänellä oli aina paljon juttelemista, ja hän tiesikin suuren maailman asioita enemmän kuin muut.

Vihdoin hän teki lailliset kauppakirjat Niemelän isännän kanssa ja osti häneltä Taivalkosken 50-vuoriselle arennille.

Ja oli sitten hiljaa kuin myyrä. Vihelteli vain itseksensä metsissään.

* * * * *

Jonkin ajan kuluttua tuli näille maille paljon melua ja rauhattomuutta. Tuli herroja kaikenlaisia—vatupassit kainalossa.

—Kenenkä on tämä koski, he kysyivät.

Heille näytettiin mies—Niemelän uusin alustalainen, kosken vuokraaja.

—Kenenkä ovat sitten nämä metsät? Taas sama mies.

Ja herrain kasvot venyivät. He ymmärsivät miehen kiireestä kantapähän. Ja he vähensivät äänensä ja alkoivat hieroskella hiljaista kauppaa kosken ja metsäin omistajan kanssa. Kaupat tehtiinkin. Mutta niistä eivät sivulliset saaneet mitään vihiä.

Talven tullen alettiin metsiä sortaa alas.—Ja paljon siihen tarvittiin miestä, sekä hakkuuseen että rannoilleajoon.

Kevään tultua taas usea lähti suurien tukkilauttain mukana muille maille. Monen torpan kotipellot jäivät toukoa vaille. Ruohon pää kurkisteli maatuneen ohransängen alta, huomasi, ettei ollut mitään pelättävää, kutsui kiiruusti kaikki toverinsa, ja pian oli valloitetuna luvattu maa. Kyntäjää ja kylväjää ei kuulunut. Västäräkit ja heinäsiirakat, rikkaruohot ja perhoset viettivät huoletonta kesää sihiseväin poutain kestäessä.

Sillä miehet rallattivat alas virtoja kelluvien pölkyjen mukana. Ja kun he kerran maailmalle pääsivät, niin ei heistä paljoa enää tiedetty. Jos kuka palasi takaisin, niin hän tiesi kertoa, ettei koko maailmassa muuta ollutkaan kuin tukkimetsiä, tukkikauppoja ja tukkilauttoja. Rahoja oli niillä, jotka palasivat, ja vielä enemmän kuuluu olleen niillä, jotka jäivät.

Mutta pelkkiin metsäkauppoihin eivät herrain toimet rajoittuneet.

He alkoivat rakentaa sahalaitosta Taivalkosken alle. He keräsivät ympäristöstä kaikki saatavissa olevat miespuolet työhönsä ja maksoivat siitä toistakymmentä markkaa mieheen joka lauantai-ilta. Kallio porattiin puhki koskentöyräältä ja teräväkärkisillä vasaroilla naputettiin kivimöhkäleet neliskulmaisiksi. Maa tasoitettiin sileäksi penkereeksi ja vedettiin tiiliä suuret läjät.—Semmoinen

pauhina ja räiske tuli koko seutuun, ettei ennen oltu kuultu eikä olisi uskottu saatavan heikoilla ihmisvoimilla syntymäänkään. Ja sitten olivat kaikki niin iloisia, nauroivat ja luikkasivat, että linnut seuduilta pakenivat ja kuuset kummastelivat metsän reunaksi paljastuttuaan.

Mutta kun perustuksia ruvettiin laskemaan suureen saharakennukseen, silloin otettiin työhön vaimot ja lapset, kaikki, mitä oli saatavissa— vaimot savea sekoittamaan ja lapset muruja korjaamaan—kaikki. Jos kuka hevosmiehenä tuli, hän sai palkan, jommoista ei olisi aavistanut kellekään maksettavan.

Hulluina olivat ihmiset siihen uuteen työhön. Se oli ennenkuulumatonta; sen päämäärää ei oikein tiedetty. Mutta se viehätti ja veti puoleensa.

Mitä olisikaan elämä ollut uudistalon kaskimaita karhiteissa, kun oli naapurikin viereltä väistynyt, kun koko väkinen voima kerääntyi muurahaisparvena yhteen kokoon—jossa iloittiin ja laulettiin eikä tiedetty huomispäivän murheista!

Ja niinpä moni alkaneista uudistaloista hävisi pois mäen rinteiltä; moni heinämaa metsistyi huhkaimen kotisijaksi ja ketun juostavaksi entinen kujatie.

Siihen aikaan meni Niemelän perintötalo kokonaan häviöön. Sen herkkä isäntä, joka oli tuon uuden tukkilaisen parissa maistellut ensimmäiset viinansa, oli niin tähän tavaraan mielistynyt, että herkesi tykkänään juopoksi. Hän liikuskeleli alinomaa sahan mailla. Sanottiin, että hän kuoli humalapäissään vaimonsa viereen. Emännältä ei koskaan saanut asiaan tarkempaa selitystä. Se vain tiedettiin, että hän samana yönä oli synnyttänyt ennenaikaisen tyttölapsen, joka oli kumminkin jäänyt eloon ja kasteessa saanut *Liisan* nimekseen.

Sitten kuoli emäntäkin, ja orpo joutui emäntävainajan sukulaisen Iskan hoitoon, joka oli konemestarin apulaisena sahalla.

Vuorelan talo oli niitä ainoita, jotka eivät väkeänsä kadottaneet. Vaaran laelle se jäi entiselleen seisomaan. Se elpyi elpymistään vain siellä mäellä. Yksinäisenä ja hiljaisena se kohosi korkealta sijaltaan kohottaen uhitellen päätänsä vastapainoksi sahan punakylkisille rakennuksille, jotka olivat alhaalla vesien tasalla.

Ylpeä oli Vuorelan isäntä, ylpeä suvustaan ja maineestaan. Monet sukupolvet olivat häntä ennen askel askeleelta edistäneet Vuorelan viljelyksiä. Hiljaisesti vuosikausien ahkeroinimisesta ja hiestä, sitkeistä, karkeakätisistä esi-isistä kertoi Honkavaara laihotilkkuinensa. Eikä sen nykyinen isäntä tahtonut olla edeltäjiään huonompi. Vuorelan vanha perintötalo alkoi tulla kukoistuksiinsa hänen aikanaan.

Mutta sama tukkilainen, joka oli näille maille niin odottamatta tullut, maksoi autioksi joutuneen Niemelän ruunurästit ja otti talon haltuunsa. Häntä sanottiin nyt Uusniemeläksi.

Ei olisi kukaan voinut uudesta tulokkaasta semmoista ennustaa. Sillä vanha Niemelän talo oli perin rappiolla, ja sen saattaminen kuntoon olisi kysynyt paremmankin miehen sitkeyttä.

Nyt nähtiin, että hänellä oli suunnattomasti rahoja, jotka hän oli saanut metsillään,—ja että lähes toinen puoli sahalaitoksesta oli hänen;—sen hän oli vaatinut korvaukseksi vanhan Niemelän jylhästä Taivalkoskesta.

Tyhjästä hän oli rikkautensa luonut.

Hän teki karjakkonsa emännäksi ja syyti suuret rahansa maahan, joka tehtiin järjestään heinämaaksi. Talous perustettiin karjanhoidolle. Rakennettiin uhkea kivinavetta ja tuotettiin ulkoa kuuluisaa karjarotua.

Missä muut olivat saaneet meurostaa otsa hiessä sukupolvesta sukupolveen, se pantiin Uusniemelässä kuntoon parina lyhyenä vuonna,— vierailta, palkatuilla työvoimilla enimmäkseen.

Siinä se seisoivat nyt Uusniemelä kuin uudestaan luotuna. Ja sen haltijat —entinen tukkilainen ja hänen karjakkonsa—olivat seudun rikkaimpia ihmisiä.

Heidän ympärilleen kasvoi alustalaisia, enimmäkseen vierasta, ulkoa muuttanutta väkeä.

Ja Uusniemelän isäntä oli herennyt siivosuiseksi, silittänyt ja voidellut tukkansa päätä myöten, pukeutunut verkavaatteisiin ja tärkättyyn kaulukseen. Hänelle tuli kaiken maailman sanomalehdet, ja hänen ympärilleen liittyi koko nuori kansa, joka mielellään usko ja rakastaa uutta. Uusniemelässä tiedettiin ja kerrottiin maailman asioita laajempaakin kuin oman ahtaan kotikunnan piiristä. Uusi henki oli tullut Uusniemelän mukana.

Vuorelan isäntä, joka oli nähnyt paljon mullistuksia ympärillensä, paljon harhaan menneitä ja

rikkoutuneita toiveita, paljon maltittomuutta, saamattomuutta ja kurjuutta ja joka oli kuitenkin vaarallansa kukistumatonna pysynyt, hän ei nytkään kadottanut tasapainoaan, vaikka näki Uusniemelän semmoisella voimalla ponnistavan eteenpäin hänen sivuitsensa. Ja jos hän näki nuorison suosion hänestä itsestensä pois kallistuvan, niin hän ei ollut asiasta millänsäkään, sillä hän tunsu nuorison mielen ja tiesi sen vaihtelevaksi. Jonakin päivänä, hän arveli, kun ikää karttuu, nuoret huomaavat, kuka on heidän oikeata etuansa valvonut; huomaavat, ettei ole kaikki kultaa mikä kiiltää. Ja olihan niitä toisia, vanhoja ja vakavia miehiä, jotka sitä lujemmin liittyivät Vuorelaan mitä laajemmalle Uusniemelä pyrki valtaansa levittämään.

Vuorela ei voinut tunnustaa, että Uusniemelän asia olisi ollut oikea. Joka oli kuin varkain tänne tullut, kuin varkain ottanut talon haltuunsa, metsät ostanut ja jälleen myynyt!

Ja kaikki, mitä Uusniemelä oli mukanansa tuonut, hienostelevat herrastavat ja savukkeet ja koulupuuhat—ne olivat sentähden vastenmielisiä vuorelaisille.

Vuorela, joka oli hänkin metsänsä polkuhintaan myynyt, jolle nyt sekä herrat että Uusniemelä salaa irvistelivät, hän oli vaikka näin paljastuneena näyttävä, että rehellinen työ lopultakin perille vie ja että on tuleva aika, jolloin Vuorelan talo seisoo jälleen ensimmäisenä kunniansa kukkuloilla.

* * * * *

Eivät näkyneet uusniemeläiset perillisiä saavan. He olivat lapsettomia.

Vuorelassa sitävastoin oli ainukainen, sinisilmä lapsi.

Se oli *Heikki*.

Se oli Vuorelan emännän silmäterä. Useinpa hän istuen kuistin alimmalla portaalla tuuditteli tätä lastaan illansuussa, kun päivä oli mailleen menossa ja surullisesti paistaen punasi navetan valkoista seinustaa. Lauloi tuutulauluunsa, surunvoittoista laulua, maailman avaruutta, kovan onnen kolkkoutta, hyvän onnen lyhyyttä.

He rakastivat tätä ainokaistansa koko sielustaan, niinkuin hänessä olisi ollut heidän elämänsä merkitys.

Ja he näkivät hänen varttuvan päivä päivältä—kasvavan heidän suuren rakkautensa ympäröimänä, niinkuin kukka helottavassa päivänpaisteessa.

Ja koko väki rakasti Heikkiä, sylitteli, sylkytteli. Kesken askareita saatettiin pysähtyä kuuntelemaan, kun isä tai äiti Heikin tekemiä haasteli. Oli kuin koko talo olisi hengittänyt ja ajatellut ja elänyt vain Heikki mielessä.

Mutta Heikki-lapsi katseli totisena ympärilleen suurine sinisine silmineen, katsoi kuin olisi kummaa satua kuunnellut—haaveksien omiansa, niinkuin olisi minne muuanne pyrkinyt,—irti rakastavasta sylistä.

Saharuukin hän näki ensi kerran lehmäin paimenena ollessaan. Aamun kultainen usva oli juuri paennut vaaran ympäriltä. Kahden suuren kuusen välissä oli kivi. Siltä kiveltä se näkyi.

Ja lehmät unohtuivat.

Sydän alkoi oudosti sykkiä.

Heikki näki suuren savupiipun, näki kosken vaahtoisen putouksen, näki outoja rakennuksia—ja ihmisiä, jotka siellä liikkuvat—paljon ihmisiä, jotka kulkivat edestakaisin. Mitä ihmeen ihmisiä ne olivat?—Tiesivätkö he ollenkaan Heikin kodista? Ja olisivatkohan ottaneet syliinsä, jos sinne heidän luokseen olisi mennyt?—Se oli heidän kotinsa tuo—ja he saivat aina kulkea lautaläjien luona ja katsella savupiippua ja laittaa koskeen myllyjä. Uh, kuinka se kohisi; välistä kovemmin ja välistä hiljemmin! Näkyi navetan katon yli jotakin ruukintapaista, mutta ei se tämmöistä ollut. Tämä oli varmaan toinen. Sinne kun pääsisi!

Tuuli leyhytteli pojan tukkaa, palavina tuijottivat hänen silmänsä saharuukille päin.

Mutta pieni sydän sävähti äkkiä. Lehmät!

Hän juoksi alas,—eivätkö nuo hylt olleetkin jo apilaniityllä! Ja Heikki koetti niitä sieltä ruoskalla. Lehmät vain kiertelivät toisiansa.

Hän lähti juoksemaan kotiin minkä kerkesi. Valkoinen tukka tuprusi tuulessa, ankarasti ponnistivat ja

vilistivät pienoiset töppöset juoksussa kivisellä tiellä.

Äiti jo kynnyksellä vastaan:

—No mikä nyt pojalle tuli?

Ja hengästyksissään Heikki soperteli lehmistä ja apila-niitystä.

—No vai ei muuta! sanoi äiti nostaen Heikin tupaan.—Leena hoi, käypäs sinä lehmät apilaniityltä!

Äiti otti Heikin syliinsä ja rupesi pesemään hänen peukalovarvastaan, joka juoksussa kuinka lie veriin tullut.

—Mihinkä on pojan saappaat jääneet? äiti kysyi kääntäen kädellään pojan päätä itseensä päin.

—Suurelle kivelle, äiti.

—Mitäs se poika siellä suurella kivellä?

—Suurelta kiveltä näkyy vielä toinenkin ruukki, suuri ruukki ja savupiippu—

Äiti laski Heikin sylistään.

—Sama ruukki se on, sama katselipa sitä miltä puolelta tahansa, yhtä ruma joka puolelta.

Heikin silmät kääntyivät suurina ja kysyvinä äitiin. Äiti ei sitä huomannut.

Kun emäntä jo hämärtäessä tuli kylältä, hän kummasteli, mikä talon katolla oli kuin mikä suuri kerä ikään, katseli, tarkasteli;—eikös vain ollutkin Heikki katolla!

—Mitäs Heikki, kultaseni, siellä katolla istut?

—Ruukilla on valot ikkunoissa—

Eikä Heikkiä lehmäin paimeneksi siitä pitäen pantu, sen kiven vuoksi.

Se oli vanhan Manun totinen varoitus.

Manu oli talon vanha isäntärenki. Hän oli nuorempana hänkin oleskellut saharuukilla. Hän ei puhunut mielellään siitä, mikä hänet saattoi sieltä lähtemään. Siitä kerrottiin jos jotakin. Olivat hänelle nauraneet ja irvistelleet. Ruukkilaisilla pitää aina olla joku pilkan esineenä. "Niillä sitä lystiä piisaa", oli sentähden Manun tapana sanoa.—Vanhempana hän kiintyi yhä lujemmin Vuorelaan ja pääsi siellä niin suosioon, että hänelle uskottiin isäntärengin tehtävät. Sen tiesivät jo muutkin Vuorelan rengit, että siellä suosittiin eniten niitä, jotka ruukkia vihasivat. Sentähden kaikki Vuorelassa vihasivat ruukkia. Mutta vanha Manu ei kärsinyt ruukista puhuttavankaan.

Vanha Manu sanoi, että hän oli Heikissä jo ennenkin huomannut kummallisia mielihaluja, ja varoitti kovasti lapsen kuullen ruukkia mainitsemasta.

Sen sijaan hän laitteli Heikille kaikenlaisia väkkäroitä ja myllynpyöriä ja vesirattaita, jotta huomio olisi niihin kääntynyt ja lapsi iloisempana pysynyt.

Ja niihin semmoisiin saivatkin Heikin kiintymään—ainoan, sillä kaikesta muusta, mitä kotona tehtiin, hän käänsi katseensa hajamielisenä pois.

* * * * *

Pitäjän vanha rovasti kerran Vuorelassa käydessään sattui näkemään Heikin pyöriä ja hammasrattaita. Rovasti ihmetteli.

Hän otti pojan polvellensa, katsoi silmiin ja taputteli lapsen kiharaista päätä.

—Kouluun teidän pitäisi panna tämä poika, sanoi hän emännälle.

Emäntä nauroi:

—Johan nyt luopuisin lapsestani!

Mutta vaikka rovasti näki, ettei emäntä ottanut asiaa kuuleviin korviinkaan, ei hän kumminkaan herennyt siitä puhumasta. Joka kerta kun hän tapasi, aina muisti uudistaa kehoituksensa.

Manu murahteli pahasti itseksensä.

Ja vihdoin emäntäkin alkoi lastansa tarkastella.

—Mitä ne sinusta sanovat, oma Heikki-tupukkani, hän sanoi puristaen lasta rintaansa vasten.—Onko lapsen ikävä yksiksensä? Niin niin, onhan lapsen ikävä yksiksensä! Käykö äiti Heikillensä toverin hakemassa? Käyhän äiti.

Emäntä oli sitten käynyt ruukilla Iskan puheilla ja oli ottanut Manun varoituksista välittämättä Heikki-poikansa mukaansa. Oli sanonut, että katselkoon sitä siellä kylliksensä.

Ja Heikki oli jäänyt yksin ulos, kun äiti kävi sisällä Iskan luona. Paljon oli hänen ohitsensa silloin mennyt ihmisiä, ja Heikki oli vain niitä katsellut, ei ruukkia, ei pyöriä eikä savupiippua.

Ei yksikään ollut ottanut häntä syliinsä.

Kun kotona sitten utelivat pyöriä ja savupiippua, ei Heikki tiennyt niistä mitään kertoa—niinkuin ei olisi käynytkään.

Muutaman päivän kuluttua ruukilla-käynnin jälkeen Heikki istui "suurella ojalla" myllyinensä, oli sinne niin syvään kyykistynyt, että vain vähän valkoista tukkaa näkyi kukkaisan ruohon seasta.

Silloin hän samassa kavahti pystyyn.

Joku outo mies astuikin pitkin tietä kotia kohti.

Se oli ruukkilaisia, sen tunsu kohta. Sillä kaikilla miehillä, jotka sahalla palvelivat, oli omituinen käyntinsä. Notkahteli näet käydessä vasen jalka. Sanottiin sen tavan tulleen siitä, että tehtaalla useissa kohden on vaarallista käydä; täytyy jalalla polkaisten tunnustella, kestäkö silta astua. Mutta Vuorelan emäntä sanoi tavan tulleen siitä, että vanhin tehtaalaisista, Iska-mestari, käveli luonnostaan semmoisella tavalla ja että muut häntä matkivat. Kuinka liekään ollut, kaikki ne vain niin astuivat, pienet tehtaan pojatkin, joilla ei muuta tointa siellä ollut kuin latoa tiilet läjiin patruunan tiilitehtaassa.—Heikki katseli ojan reunalta miestä, joka yhä lähestyi. Vihdoin se näkyi poikkeavan ihan suoraa tietä Vuorelaan. Ja sen takana tuli pieni tyttö paljain jaloin sipsutellessä. Tästä Heikki heti juoksi kotiin ilmoittamaan, että olisivat siellä valmiina, kun ruukkilainen tulee. Kuinka Heikki lie arvannut suureksi kunniaksi, että semmoinen notkahteleva mies tulee taloihin.

Äiti kirnusi tuvassa.

Heikki töytäisi sisälle.

—Äiti, äiti, ruukinmies tulee!

—Antaapa hänen tulla.

—Se on jo punaisen aitan luona!

—Vai ei vielä sen lähempänä.

Mutta Heikki ei saa rauhaa. Milloin on äitiä nykimässä, milloin ikkunassa katsomassa. Mies tuli pihaan. Äiti vain kirnulla.

—Se tulee, se on jo pihassa—voi, voi, äiti hoi,—pian, pian!—ja Heikiltä pääsi itku.

—Mikä kumma sen lapsen onkaan? sanottiin pirtissä. Mies tuli tupaan. Äiti katsoi häneen kirnulta. Ja tunsu pian vieraan.

—Kah, Iskako se on? No totta maar kerrankin! Ja Liisako-typykkä se on mukanasi?

Ja äiti antoi miehelle kättä ja käski tuvan perälle. Isä oli poissa kunnan asioilla. Sitten äiti sanoi Leenalle, että laittaisi kahvit tulelle ja veisi kamariin, jonne he kyllä kohta tulisivat, jähka vain tästä kirnuamasta pääsisi.

Iska alkoi emännän kanssa puhella kaikenlaisista asioista, joita ei Heikki oikein ymmärtänyt. Sen hän vain kuuli, että äiti sanoi kaksi kertaa: "Jääköön vaan tänne Heikin toveriksi".

Se pieni tyttö, joka oli tullut mukana, kiipesi heti tultua tuvan penkille ja alkoi katsella ikkunasta ulos. Ei ollut tietääkseenkään tuvassa-olijoista.

Muittenpuhuessa keskenään Heikki tuli hiljaa tytön lähelle, katseli sitä joka puolelta, erittäinkin

hänen jalkojansa, jotka olivat punaisen ruskeat, täynnä kovettuneita naarmuja.

Tyttö katseli viistoon Heikkiä, mutta ei pitänyt sen enempää lukua. Kyllä hän tuommoisia poikia oli ennenkin nähnyt.

Heikki meni ulos pihalle. Siellä hän rupesi puuhailemaan jotakin tarhan särkyneen veräjän ääressä, sitten meni pihan yli maitohuoneeseen, toi sieltä vanhan kiulun ja kulki taas pihan yli, niinkuin talon toimissa ainakin.—Tyttö katsoi aina vaan.—Heikki jätti kiulun talliin, mutta otti sieltä Manun kirveen ja meni taas maitohuoneeseen, jonka ikkunasta hän vilkaisi tuvan ikkunaan, vieläkö se tyttö katsoi. Se katsoi ja näytti nauravan. Hän lienee nauranut jotakin, mitä sisällä sanottiin. Heikki odotteli, että tyttö lakkaisi katsomasta, mutta kun se sitten veti päänsä pois, olisi Heikki tahtonut, että tyttö olisi vieläkin katsonut. Ja Heikki tuli pois maitohuoneesta ja rupesi kovasti keinumaan niillä köysikeinuilla, jotka Manu oli laittanut tikapuihin viidennelle poikkipuulle. Tyttö tulikin samassa ulos, seisoj vähän aikaa katsomassa Heikin keinumista, tuli sitten lähemmäksi ja sanoi: "Annas minunkin kiikkua!"—Heikki tahtoi astua alas, mutta tyttö ennätti jo nousta ylös. He kiikkuivat niin kovasti, että varmaan olisivat vanhemmat ihmiset kieltäneet. Ensin väsyi Heikki, joka oli keinuttanut; kun toinenkin väsyi, he lopettivat. Silloin tyttö sanoi:

—Mikä sinun nimes on?

—Heikki on minun nimeni. Mutta mikäs sinun on?—kysyi Heikki vuorostaan.

—Liisa on minun nimeni.

—Jäätkös sinä meille?

—Enkä jää.

—Äitipä sanoi, että jätät.

—Enpä jääkään. Menen kotiin Iskan kanssa.

—Missä on sinun kotis?

Liisa tahtoi osoittaa kädellään ruukkiin päin, mutta oli ihan tietämätön, mihinpäin se täältä käsin oli. Kun Heikki sai tietää, että Liisan koti oli ruukilla, niin kyllä hän suunnan itse tiesi, ja kysyi vain siitä savupiipusta. Liisa ei ymmärtänyt, mitä se Heikki oikein siitä savupiipusta—, mutta rupesi kertomaan suurista pyöristä.

Ja sitten tuli se Iska tuvasta ulos pihalle. Äiti tuli mukana ja Manu ja piijat ja rengit. Iska sanoi heille kaikille hyvästit ja alkoi lähteä.

Silloin Liisa juoksi hänen luoksensa ja tarttui hänen käteensä lähteäkseen mukaan. Mutta Iska kumartui hänelle jotakin sanomaan ja pysähtyi.

Liisa katsahti kummastuneena ja pelästyneenä ympärilleen ja tarttui sitten vielä lujemmin Iskan käteen, niinkuin olisi sitä myöten tahtonut hänen syliinsä kiivetä. Kun Iska väkisin irtausi, rupesi tyttö ääneensä itkemään.

Äiti ja ne muut ottivat hänet sitten keskeensä ja lohduttelivat ja silittelivät.

Mutta Iska sillä välin lähti ja katosi pian tienkäanteen taa.

He eivät saaneet Liisaa itkemästä taukoamaan. Hän viimein huusi itkussaan. He veivät hänet tupaan, pitivät vuorotellen sylissään ja puhuivat kaikki yht'aikaa.

Useina päivinä vielä jälkeinkin päin Liisa tuon tuostakin purskahti hillittömään nyyhkytykseensä. Heikki katseli häntä arastellen, loitompaa, suu auki ja silmät pyöreinä päässä. Vasta pitkien aikojen kuluttua he ensi kertaa leikkivät keskenänsä, ja Heikki kysyi taas ruukin savupiipusta. Liisa alkoi kertoa, mutta sai äkkiä itkun suuhunsa ja jätti Heikin itseksensä.

Silloin Heikki haki parhaimman vesimyllynsä, juoksi Liisan luo ja näytti sitä hänelle—ja pyysi taas kertomaan ruukin pyöristä.

Ja niin Liisa sitten kertoi, eikä hänen punaisiin silmiinsä enää vettä tullut,—kertoi siitä suuresta vesipyörästä ja sitten höyrypyörästä, josta leveä nahkahihna kulki permannon läpi toiseen kerrokseen. Ja he menivät yhdessä suurelle ojalle myllyinensä ja istuivat sen pitkään äyräruohokkoon. Heistä tuli tästä pitäen ystävykset. Heikki kiintyi Liisaan yhä enemmän, ja vähitellen alkoi Liisakin tottua uuteen kotiinsa. Kaikki koettivat hyväillä Liisaa yhtä hellästi kuin Heikkiäkin.

Ja niinpä oli nyt Vuorelassa kaksi lapsukaista. He kasvoivat vierekkäin kuin kaksi kukkasta, jotka tuuli on toisiinsa kietonut. Siksi jo varhain Vuorelan väessä vakaantui se tieto, että Liisasta tulisi talon emäntä, kun Heikki kerran isännäksi ennättäisi.

* * * * *

Heikki oli yhdeksän ja Liisa seitsemän ikäinen sinä syksynä, jona Vuorelan toimekas emäntä sairastui ja nukkui kuolemaan.

Tämä tapaus kävi kovasti Vuorelan isäntään. Se tuli ihan äkkiarvaamatta ja aikana, jolloin olisi eniten tarvittu tarkkaa emäntää. Kilpailu uusniemeläisten kanssa oli virinnyt täyteen voimaansa. Vuorelan vaaralla näkyi osattavan pitää puolia Uusniemelälle, joka perusti voimansa päiväpalkkalaisten ja löysäläisten työhön.

Mutta emännän äkillinen kuolema oli viedä mieheltä koko ryhdin. Vuorelassa pysähtyi kaikki. Isäntä heitti kerrassaan asiansa ja puuhansa. Ei puhunut juuri mitään. Manu koetteli huokailuilla iltapuhteilla ja lähennellä, mutta puheisiin ei päässyt. Emännätön talo oli kuollut.

Kun sitten lopulta alkoi aivan hullusti käydä, lähti Manu rovastin puheille,—salaa, kenenkään tietämättä.

Vuorelan väkeä ei näkynyt usein pappilan eteisessä, vaikka kyllä kirkossa. Tällä asialla oli syynsä.

Silloin kun oli ollut kysymys kansakoulun perustamisesta tähän kuntaan, oli Vuorelan isäntä pannut tiukasti vastaan—ja hänen mukansa useat muut, jotka muuten olisivat varmaan pysyneet ääneti. Tämä koulupuuha oli saanut alkunsa Niemelästä. Mutta Vuorelan isäntä oli puolestaan alkanut epäilevin silmin katsoa kaikkea, mikä oli tuloksena tukkiajajilta tai muuten jossakin yhteydessä hänen seudullaan tapahtuneiden mullistusten kanssa;—ja semmoista oli kaikki, mikä vain Uusniemelästä lähti.—Se kuntakokous oli ollut riitainen ja meluisa. Paha sanakiista oli syntynyt Vuorelan ja Niemelän välillä. Niemelä, jota rovasti kannatti, koska oli innokas kansansivistyksen harrastaja, pieksi suutaan taukoamatta. Sanoivat, että hän puhui kuin olisi hänessä ollut Herran henki. Kiivastumatta, mutta punakkana ja kesken puhettaan vähän väliä rovastiin vilkaisten hän lateli suuret ja leveät sanansa Vuorelan eteen. Mistä hän ne kaikki olikaan onkinut! Hän vertasi tätä kuntaa moniin muihin ja osoitti purevasti, kuinka paljon tämä oli muista jäljessä; eihän täällä ollut ainoatakaan kansakoulua; täällä oltiin kuin keskellä synkintä erämaata. Hän sanoi katkerasti viime aikoina huomanneensa "taantumisen oireita"; oli ruvettu vastustamaan kaikkia muitakin edistyksen pyrintöjä.—Hän tarkoitti vuorelaisia. —Tämä pieni, mutta sitkeä joukkio oli hänen mielestään "poisjuuritettava", sillä se oli "häpeäpilkku" tälle seurakunnalle—ja niin edespäin.

Semmoista ei Niemelä ennen ollut uskaltanut julkilausua. Mutta nyt hän uskalsi, sillä hän tiesi, että rovasti kannatti häntä. Hän oli jo aikaisin ruvennut hieromaan tuttavuutta rovastin kanssa, oli osoittanut harrastusta rovastin toimiin, oli aina aulis häntä palvelemaan, oli niinkuin rovastikin ruvennut puuhaamaan "kansan sivistyttämistä", kansakouluja ja lainakirjastoja. Rovasti oli sanonut häntä "edistyksen mieheksi". Saarnastuolista.

Ja nyt oli Niemelä ensi kerran noussut julkisesti Vuorelaa vastaan.

Kun muut jo alkoivat hävetä Vuorelan puolesta, katsoi tämä vain tiukasti Niemelää silmiin, oljenkortta hyppysissään reviskellen.

Niemelä lopetti vihdoin puheensa. Hän rykäisi, joi lasillisen vettä ja pyyhki suunsa nenäliinalla. Ennenkuin hän rupesi rovastin viereen istumaan, hän kysyi tältä kaikkien kuullen, eikö rovasti tuntenut vetoa, kun ikkuna oli auki. Rovasti ei tuntenut vetoa, mutta nousi kumminkin panemaan ikkunaa kiinni, jos näet joku muu tuntisi—ehkä Niemelä itse... Niemelä ei voinut sallia, että rovasti ennen häntä saisi ikkunan säpit sijoilleen, ja kiirehti sentähden hänkin niihin käsiksi. Lähimpänä istujat nousivat seisaalleen, jokin tuoli kaatui, ja tätä tyhjää hälinää kesti kauan. Ennenkuin Niemelä pääsi kovaäänisestä naurunhahatuksestaan herkeämään ja ennenkuin rovastikaan oli jälleen sijoillaan, oli Vuorelan isäntä jo sanottavansa sanonut.

Ainoastaan muutamat harvat olivat sinnepäin korvaansa kallistaneet.

Vuorela puri huulensa yhteen. Tapahtui ensi kertaa, ettei vanhan Vuorelan sanoja kuultu.

Kun ei kukaan sen enempää puhunut, äänestettiin lopuksi. Mutta äänestyksessä oli koulun vastustajia enemmän kuin puoltajia. Ja koulupuuha meni sillä erää Vuorelan tahdon mukaan myttyyn.

Niemelä vietiin sen sijaan rovastin kääseissä pappilaan vierailemaan.

Jonkin viikon kuluttua Vuorela huomasi Suomettaressa maaseutukirjeen kotikunnastansa. Siinä kerrottiin katkerasti viimeisestä kuntakokouksesta, mainittiin ylistellen rovastin valistuneita pyrintöjä ja puhuttiin ivallisesti "vanhoilla-olijoista", jotka muka kyllä omaa etuansa osaavat valvoa, mutta kiristävät kukkaronsa suun, kun on kysymys yleisestä kunnan edusta.

Veri nousi silloin Vuorelan isännän päähän. Hänkö oli kunnan eduille kylmänä ollut, hän, sen ensimmäinen ja toimeliain jäsen, vuorelaisten päämies, jotka olivat tämän kunnan kanta-asukkaita ja sen ensimmäisiä maanmuokkaajia ennenkuin uusniemeläisten nimestä mitään tiedettiin—noitten niemeläisten, jotka olivat kaarnapalasinä tänne tulleet, jätteinä suurista tukinuitoista!

Olisiko rovasti voinut tämän itse kirjoittaa? ajatteli Vuorela. Niemelä ei olisi toki uskaltanut, eikä sanomalehti olisi koskaan semmoisen miehen kirjoitusta painattanut.

Ja sen jälkeen olivat rovastin ja Vuorelan entiset hyvät välit rikkoontuneet.

Ei siis kumma, että vanha rovasti hämmästyi nähdessään edessään Manun— tuon vanhan, kiivaan vuorelaisystävän. Rovastin pitkäripsiset, hyväntahtoiset harmaat kulmakarvat nousivat korkealle ylös pitkin ryppyistä otsaa.

—Vai Vuorelalta terveisiä, vai niin, vai niin—vai niin?

Vanha rovasti, jonka pitäjäläiset—uusniemeläisistä ei silloin tietty— olivat yksimielisesti paimenekseen pyytäneet, oli sydämessänsä vuorelaisiin kiintynyt. He olivat tämän seudun kantaväestöä, kasvaneet siihen kiinni kuin turve maahan. Mutta rovastin pyrinöt tahtoivat viime aikoina yhä useammin mennä vuorelaisten mieltä vastoin. Rovasti oli itsekin siitä pahoillaan ja tunnusti syyn osaksi olevankin hänen puolellaan, sillä hänhän oli itse entisestään muuttanut paljon katsantokantaa juuri maallisten, kunnallisten asiain hoidossa. Hänestä oli tullut lämmin kansansivistyksen harrastaja, ja hän puuhasi kouluja ja kaikkea maallisen tiedon viljelystä. Suuri Snellmanin herätys oli lyönyt häneenkin leimansa, innostanut vanhan sydämen ja juottanut uutta toimintakykyä niihin suoniin, jotka muuten jo olisivat alkaneet kuivua ja väsähtyä hervottomuuteen.

Ja hänen tietysti täytyi kannattaa sitä kunnan miestä, joka häntä sekä ymmärsi että toimillansa kaikin puolin auttoi—Niemelää.

Mutta vaikka rovastin oli näin yhä enemmän taivuttava niemeläisten puoleen, oli hänen vanha sydämensä kumminkin vuorelaisten.

Rovasti käski Manua istumaan. Ja he puhuivat pitkään keskenänsä, isännästä ja pojasta.

Lopuksi rovasti sanoi tulevansa Manun mukana Vuorelaan. Ehkä hänen käynnistään jotakin apua lähtisi.

Vuorelan isäntä oli hyvillään rovastin tulosta. Oli kuin olisi vanha ystävä tullut sovinnon kättä tarjoamaan. Mutta kunnan asioista ei Vuorela tahtonut puhua mitään. Ei myöskään tuosta maaseutukirjeestä tullut mitään puhutuksi. He eivät kumpikaan tahtoneet kajota asiaan, joka oli heidän ystävyytensä väliin tullut, vaan koettivat rakentaa uutta sopua vanhan erimielisyyden päällitse. Rovasti puhui sentähden Vuorelan perheasioista, ja Vuorelan isäntä puolestaan puhui nyt niistä mielellään.

—Herrassa nukkunut vaimosi, sanoi vihdoin rovasti,—oli toimeliaimpia emäntiä mitä täällä tunnen. Hän lienee sinuakin elähyttänyt, koskapa nyt olet näin hiljaiseksi vaiennut.

Mutta Vuorelan isäntä ei ruvennut nytkään sinnepäin vastaamaan.

Rovasti ei sen enempää yrittänyt, vaan tunkeutui yhä lähemmäksi toista asiaa, joka oli nähtävästi hänen sydämellensä.

—Viimeiseksi puhuin vaimosi kanssa Heikki-pojastanne.—Niinkuin tiedät, on poikasi minunkin silmäteräni.—Olihan puhe siitä, että poika pantaisiin oikeaan lukumiesten kouluun—Helsinkiin.

Isäntä nosti vähän naurahtaen katseensa:

—Oliko Kreetakin myöten?

—Niin, tiedäthän sen itsekin, vastasi rovasti rykäisten.—Hän pani vastaan. Äidin sydän ei semmoiseen eroon taipunut. Mutta nyt tahtoisin kysyä, mitä sinä asiasta arvelisit?

Ja kun Vuorelan vastaus viipyi, niin rovasti jatkoi itse:

—Et sinä tunne ajan merkkejä. Sinä luulet tekeväsi kaiken, mitä sinulta vaaditaan, kunhan pidät maasi lannassa ja ojitat peltosi. Mutta sinä, Vuorela, et tiedä velvollisuuksistasi kansalaisena. Ihmisen

ei ole uhrattava ajalliset voimansa yksistään oman maansa, minä tarkoitan oman peltonsa, niittynsä, ojansa ja aitansa hoitamiseen, vaan kunnon kansalaisen on vaalittava suurta isänmaatansa, se on, kaikkien suomalaisten yhteistä maata. Meidän on jokaisen uhraaminen sen sivistyksen ja edistyksen hyväksi. Meidän on lähetettävä lapsemme korkeimpiin suomalaisiin sivistyskouluihin, joita nyt isänmaan ystävään toimesta on tarjolla, valmistaaksemme heistä oppineita ja viisaita kansalaisia, jotka pystyvät kulkemaan sivistyksemme etuvartioina.— Olemme näet siellä Helsingissä suurilla uhrauksilla perustaneet suomalaisen alkeisopiston, jonka oppilaat pääsevät kahdeksanvuotisen oppijakson suoritettuaan suoraan yliopistoon. Ja sieltä sitten on tie avoinna vaikka minne, niin hyvin papiksi kuin hallitusmieheksi tai muun tieteen korkeimmalle huipulle.—Niin, mutta tiedäpä, Vuorela, että tämä kaikki on rahoja maksanut—niin, niin:—suuri on ollut Suomen miesten uhraavaisuus. Ja Suomen naisten sitten! Niistä on moni luopunut kultaisista koristeistaan, päästänyt renkaat korvistansa voidakseen osaltaan edistää asiaa. Ja Herra on siunannut tätä kansansa suurta rakkauden työtä!—Mutta niinkö on sitten käyvä, että ne, joita varten näin paljon on uhrattu, ovat välinpitämättömiä? Pitäisikö meidän pelätä, että vastaperustettu koulu jää oppilaita vaille?

Vuorelan isäntä katseli ajatuksissaan eteensä. Oli niinkuin suru emännän kuoleman tähden jälleen olisi käynyt häneen kiinni ja satakyntisenä petona istunut hänen päänsä kimpussa. Sitten hän taas tuli niinkuin järkiinsä ja jatkoi tyynenä keskustelua.

—Kyllähän saattaa niin olla kuin rovasti tässä on puhunut. Ja tarvitaanhan sitä nyt entistä enemmän sekä hengellisen että maallisen järjestyksen valvojia, pappeja ja vallesmanneja. Mutta mekin talonpojat tarvitsemme miehemme. Ei auta meidän luopua ainoasta lapsestamme.— Hukkaan menisi koko työni ja kaikki vaivani, jos kadottaisin ainoan perilliseni. Sama on, jos hänet sitten kouluunkin lähetän. Se on niinkuin antaisin hänet silloin pois ja lahjoittaisin Helsingille. Ei tule vuorelaisten eikä niemeläisten osaksi se hedelmä, jonka niin hänestä kasvatan. Kenenkä hyväksi tuleekaan. Ehkä on järkeni sitä liian hidas ymmärtämään.—Mutta minä olen jo vanha mies,—täällä kotona minä tahdon nähdä oman kylvökseni hedelmät.

Rovasti istui kauan mietiskellen. Pari kertaa hän oli puhumaisillaan ja katsahti silmäkulmainsa alta Vuorelan isäntää, mutta ei puhunut ennenkuin Vuorela alkoi kääntää keskustelua toisaalle.

—Minä tahdon vielä siitä samasta asiasta,—sanoi hän, rykäisi ja työnsi tuolinsa likemmäksi Vuorelaa.

—Miksi luulet, että Niemelä ottaa sinusta etusijan, noin kuntakokouksissa, tarkoitan, ja muutenkin missä sananvuoroa käytetään?

Ja rovasti näki osuneensa jo nyt oikeaan kohtaan, sillä Vuorelaa hytkäyttivät nämä sanat niinkuin hevosta piiskan napaus. Ja rovasti jatkoi näin:

—Sinä olet nukkunut, Vuorela; pitkää karhun unta olet nukkunut!—Ja herättyäsi nyt et sinä näe etkä ymmärrä, että uusi voima on sillä välin tullut maailmaan. Se on sivistyksen voima. Ja se on maalliselta kannalta katsoen uusi mittakaava, jonka mukaan ihmiset arvostellaan. Kun et tahtone silmiäsi ummistaa ja päästä näkemästä Jumalan teitä, niin sinun pitää myöskin nähdä, että Herramme on tämän mittakaavan hyväksynyt. Se on tullut Herran omaksi mittakaavaksi. Sillä sinun pitää näkemän, että niitten käy tässäkin maailmassa hyvin, jotka sivistykseen ja tietoon pyrkivät—paremmin kuin niitten, jotka pimeydessä tahtovat pysyä.

Ja taas katsahtaen kulmiensa alta Vuorelaan rovasti sanoi painavasti:

—Vai miksi luulet Niemeläisten käyvän hyvin? Miksi luulet ihmisten korvain heidän puoleensa kallistuvan?—Eikö siksi, että he puhuvat sitä, mitä ovat kuulleet sivistyneitten opettavan, sitä, mitä ihmiset täällä eivät vielä tiedä? Ja uutta on ihmiskorva harras kuulemaan.—He ovat heikompaa sukua kuin Vuorelan kantaväki, paljon heikompaa, ja kumminkin he vievät voiton sinulta, kuntamme juurelta?—No? No, Vuorela? Mitä siihen sanot?

Ja Vuorela vaipui mietteisiin.

Rovasti antoi hänen jonkin aikaa rauhassa mietiskellä. Sitten hän ikäänkuin tapailen Vuorelan sisimpiä ajatuksia sanoi:

—Tietysti, tietysti; sinä olet liian vanha ryhtyäksesi Niemelän kanssa kilpajuoksuun. Eihän sinusta ole sanomalehtien lukijaksi eikä kirjoittajaksi.—Tottahan luit Niemelän maaseutukirjeen?—Hi-hi-hi—

—Niemeläkö se—?

—Sehän se—! Mutta annahan olla!—Niinkuin sanoin, sinä olet liian vanha päästäksesi niissä asioissa hänestä edelle. Mutta siksi juuri sanon: kun olet itse liian vanha, niin onhan poikasi sitä nuorempi. Pane poikasi kouluun, kyllä hän aina Niemelän saavuttaa.—Eikä Niemelällä ole perillistä.—Lukekoon poika

ylioppilaaksi ja palatkoon sitten jälleen isänsä maalle täyttämään ja lopettamaan mikä sinulta on jäänyt keskeneräiseksi.

Vuorela nousi seisaallensa ja meni uunin luo piippuansa kopistelemaan. Kun hän jälleen kääntyi rovastiin päin, punersi täysi piipunpesä yhtenä hehkuna. Hänen kasvonsa alkoivat kirkastua. Jotakin eloa välähti hänen katseensa sammuvassa valossa.

—En voi sanoa, virkkoi hän vihdoin tynesti,—että rovastin puhe olisi ihan perätöntäkään. Mutta jäisiköhän se Heikki matalan kattoni alle, jos hän kerran lukeneena herrana tänne palaisi?

—Väärin puhut sinä Vuorela meistä lukumiehistä.—Olenhan minäkin lukumies ja enkö ole tätä sinun kotikuntaasi rakastanut niinkuin omaani? Koko ikäni olen täällä työskennellyt,—ja eiköhän minut tänne haudattaneekin.

—Kyllähän rovasti—sanoi Vuorela liikuttuneena,—ja toistahan olisikin, jos Heikistä pappi tulisi;—miksi en kuuntelisi Heikkiäni oman kotikirkkomme saarnastuolista. Enhän parempaa voisi toivoakaan—

—No niinpä niin.—Jollei hän auran kurkeen tahdo tarttua, niin katsotaan, ehkä on tilaa minun vieressäni—jos silloin vielä eletään. Emmehän tulevaisia tiedä.

Mutta kun rovasti nyt oli oikean säikeen päässä, ei hän enää hellittänytkään. Hän tuli usein Vuorelaan, ja heistä kasvoi entistä ehommat ystävykset.

Ja kun samasta asiasta kerran tuli puhe, niin Vuorela ilmaisi päättäneensä lähettää Heikin Helsingin kouluun.

—Siinä teet oikein?—sanoi rovasti vain puristaen Vuorelan kättä.

Vuorelan isäntä oli siis ymmärtänyt rovastin puheen tuosta maailman uudesta voimasta, jota sanottiin sivistykseksi—ja hyväksynyt rovastin ehdottaman taistelutavan niemeläisiä vastaan.

Tuli päätetyksi niin, että Heikki laitetaan Helsingin vastaperustettuun suomalaiseen alkeisopistoon; että hän käytyään sen läpi suorittaa ylioppilastutkinnon, mutta sitten sen enempiä lukuja jatkamatta antautuu maanviljelykseen.

Siitä tulisi sitten niemeläisten vallan loppu.

Vuorelan isäntä oli tämän jälkeen kuin toinen mies. Jotakin uutta oli tullut hänen ajatuksiinsa.—Iloisuus palasi vanhaan Vuorelan taloon, levisi koko perheeseen, työväkeen ja kaikkeen ympäristöön.

Ja rovasti hykerteli käsiään. Hänelle oli vain pääasia, että hän oli saanut taas yhden oppilaan lisäksi. Kolme hän oli tätä ennen saanut liikkeelle—naapurikunnissa; ja nyt neljännen vihdoin tästäkin, joka muuten oli kuuluisa vanhoillisuuden pesä.

II.

Siihen aikaan kun ikuiset hongikot vielä peittivät Suomen harmaita kallioita ja kanervaisia saloja, joissa ei ollut vielä kuin tikalla ja palokärjellä kolistelemista, siihen aikaan myöskin Suomen pienoiset kaupungit sisävesistöjen varsilla tai meren rantamilla, loppumattomien taipaleitten erottamina ja kaikkea yhdyssidettä vailla, viettivät tuskin tuntuva elämää kukin erikseen oman hiljaisen kirkkonsa ympärillä. Jokapyhäisellä saarnallansa kirkkoherra tyydytti niiden henkiset tarpeet, ja kunkin maallisia tarpeita taas punnitsivat isällisellä tarkkuudella kaupungin kauppiaat. Ammattitaito ja hiljainen ahkeruus oli porvariston ainoa ylpeys; ja vanhojen ruotsinaikaisten tapojen säilyttäminen pyhänä oli säätyläisten ainoa huoli.

Pääkaupunki kaukana merenrannalla ruotsalaisine yliopistoineen ja kouluineen, sekin eli omaa elämäänsä, tuntematta yhteyttä sen maaperän kanssa, jolle se vähitellen kasvoi.

Mutta juuri kesken tätä kuollutta rauhaa oli siellä sen lukumiesten ja hengenpalvelijain joukossa joitakuita, jotka kulkivat kuin Jumalan kipinä sydämessä. He alkoivat puhua isänmaasta ja rakkaudesta kansaan. Ja he hakivat sanoja ilmaistakseen muille sitä elämän väkevää voimaa, joka alkoi pulputa heidän veressään; eivätkä mitkään sanat olleet heille kyllin suuria ja voimakkaita. Mutta kipinä syttyi toisiinkin ja leveni levenemistään.

Kävi kuin heräämisen ensi värähdys ihmissieluissa.

Se oli uusi oppi. Tuntemattomalla, suurella voimalla se puhui sydämeen: rakasta kansaasi!

Se oli Hegelin oppi, jolla hän on lamauttanut Napoleonin maailman-voittaneet joukot ja perustanut Saksan; eikä se oppi ollut muuta kuin: rakasta kansaasi!

Opin tullessa meidän maaperällemme oli täällä vastassa pietismi—tuo pitkien talvihämäriemme kasvattama kulttuuriliike, jäykkiä uskonnollisuuteen vajonneita sydämiä.

Mutta oppi löysi tiensä sen ajan nuorempaan sukupolveen.

Heidän sielussaan eivät vanhempain hartaat pietistiset opit, jotka olivat joskus tuntuneet kuivilta ja ainoastaan alituisesta kuulemisesta mieleen painuneet, olleet missään ristiriidassa ajan uuden aatteen kanssa. Päinvastoin ne vasta sen avulla saivat selityksensä ja ajatuksensa.

Äiti oli opettanut: noudata Jumalan tahtoa!

Ajan hengetär opetti: rakasta kansaasi!

Kun nuo kaksi oppia pääsivät samaan lämpimään ihmissydämeen, täytyi niiden luonnostaankin yhtyä yhdeksi ainoaksi: Jumalan tahto on, että rakastat kansaasi!

Ja katso! Äidin vaivalla istuttama opetus Jumalasta ja hänen pyhästä tahdostaan leimahti mieleen kirkkaana ja selvänä kuin pohjoisen talviyön tuli. Se muuttui eläväksi, maailmaa hallitsevaksi voimaksi, täynnänsä pyhää henkeä ja väkevyyttä. Se ei ilmaissut enää ainoastaan omantunnon lakia hiljaiselle, maailman hyörinästä pois vetäytyvälle sielunelämälle, vaan muuttui kaiken kansalaistoiminnan, kaiken julkisen pyrkimyksen eläväksi laiksi.

Ne miehet, joissa tämmöinen aatteen sulautuminen oli tapahtunut, tunsivat sen suuren uudestisyntyttävän voiman itsessään. Se valaisi heille elämän uudelta puolelta ja näytti uusia elämäntarkoituksia, jotka vaativat heitä kokonaan itsellensä. Ja heidän täytyi kummastua sitä laajaa hengen valtaa, joka oli näin tullut heidän käsiinsä.

Sillä mihinkä he koskettivatkin, siinä heti tuntui heräämisen liike; siinä heti sulivat jäiset siteet, jäykistyneet muodot muuttuivat elimellisiksi ja alkoivat kehittyä. Heidän harras, hilpeä työnsä ja alttiit, ilomielin tehdyt uhrauksensa kantoivat hedelmää pikemmin ja tuhat kertaa runsaammin kuin he olivat voineet aavistaa. He näkivät aamun sarastavan kaikkialla. Ennen alastomat kalliot ruohottuivat, vaiennut laulu alkoi kajahdella. Syntyi suomalainen koulu, virisi Suomen runotar, elpyi Suomen taide. Ja nousi suomen soinnukas kieli uutena tulokkaana sivistyskielten rinnalle. Loppumattomalta näytti uuden syntymyksen alkanut sarja.

Ja he seisoivat sankareina meidän herämyksen kansamme edessä. He olivat meidän suuria miehiämme.

Siinä koulussa, joka oli tämän herämyksen ensimmäisiä tuotteita, sai Heikkikin kasvatuksensa. Hän tuli ylioppilaaksi silloin kun isänmaallinen innostus yliopiston nuorisossa oli palavimmillaan.

Vastapainoksi puhtaasti kansalliselle, suomalaiselle herämykselle olivat muutamat maan hallitusmiehistä ja vaikuttavimmista henkilöistä allekirjoittaneet liberaalisen eli sittemmin valeliberaaliseksi sanotun puolueohjelman, joka julkaistiin sanomalehtien ja lentokirjojen avulla yli koko maan. Se sisälsi kaikenlaisia hyväksyttäviä periaatteita, oli kokoonpantu verrattoman kaunispukaiseen muotoon, mutta samalla ylevällä virallisuudellaan ja hallitsevalla isällisyydellään koetti himmentää ja tieltänsä tunkea sitä kansallista liikettä, joka tuoreena ja itsenäisenä kuin keväinen ruoho pyrki kasvamaan joka paikkaan.

Kansallisen herämyksen jo vanhentuvien miesten keskuudesta nousi silloin vielä kerran Juhana Vilhelm Snellman, liikkeen varsinainen aloittaja ja tunnustettu päämies. Hän julkaisi Morgonbladetissa kuuluisan kirjoituksensa "Dagbladspartiets program" ja tappoi yhdellä iskulla koko valeliberaalisen puolueen.

Kun liberaalit olivat koettaneet koristella ja tulevaisuuden varalta suunnitella hallitus- ja virkamiehistön tietä, silloin Snellmanin oppi puhui suoraan sen nuorison sydämeen, joka tullen uusista suomalaisista kouluista alkoi tähän aikaan täyttää yliopistoa.

Kun liberaalit mahtailivat vanhalla perintökulttuurilla, opetti Snellman, ettei suomalaista kulttuuria vielä ole olemassakaan, että se on vasta luotava. Hän ohjasi nuorison noille suunnattomille työaloille, osoitti, kuinka paljon sillä on rakkauden kohdetta, osoitti sille uusia, suuruuteen vieviä elämäntarkoituksia.

Ja nuo suomalaiset talonpoikaistulokkaat, nuo ujut pojat vielä kehittymättömine kasvoineen, silmät palaen totuudenrakkautta ja koko olemus uhkuen tuntematonta, vasta hapuilevaa kehittymisen mahdollisuutta,—he ymmärsivät Snellmanin opin sydämensä koko syvyydellä. Tuskin Snellman itsekään lienee osannut aavistaa sen vaikutuksen voimallisuutta, jonka hänen oppinsa synnytti juuri noissa

yliopistoon tulleissa kansan omissa lapsissa. Snellman oli kyllä lausunut aatteensa käytännöllisen toteutuksen olevan siinä, että sivistyneet lähestyvät kansaa ja pyrkivät siihen sulautumaan. Mutta tätä käsitettiin monella tavalla. Teoreetikot puhuivat mieluummin "kansallisuudesta" ja sen "hegemoniasta"; toiset ymmärsivät "kansalla" jotakin valtiollista kokonaisuutta.—Mutta nuoriso ei liene tehnyt erityistä tiliä itselleen tuosta käsitteestä. Se tyytyi siihen, että "kansan" nimeä mainitessa kotoisen seudun viehkeä, päivänpaisteinen näky välähti mielessä ja kuvastui sen tuttu väestö auroineen, karjoineen, laitumineen. Se oli yliopistoon tullut vain valmistuakseen kansan palvelukseen. Sivistys oli vain kansaa varten. Kansaa ei ollut ainoastaan lähestyttävä, vaan siihen oli kokonansa uppouduttava, sulauduttava. Nuoriso käsitti Snellmanin opin sanasta sanaan: suurena, mahtavana vaatimuksena luopua kaikista turhamaisuuden, yhteiskunnallisen maineen, vallan, rikkauden ja persoonallisen onnen pyyteistä sekä vannoutua kansan palvelukseen, pitää kansan etua kaiken toiminnan aiheena, uhrautua kokonaan sydämineen, toiveineen, tarkoituksineen tuolle kotoiselle kansalle, jota piti kuolemaan asti ylitse kaiken rakastaa.—

Se innostus, joka ylioppilasnuorisossa oli näin leimahtanut ilmiliekkiin, herätti koko maan huomion. Vanhemmatkin ihmiset seurasivat tarkasti uutisia noista myrskyisistä ylioppilaskokouksista, joissa suomenkieli ja suomenmieli tekivät ensimmäisiä ponnistuksiaan päästäkseen ylivaltaan ruotsinkielien ja ruotsinmielen rinnalla. Saavutettujen voittojen kunniaksi vietettiin juhlia ja pidettiin puheita, joissa innostus kuohui yli äyräitten. Kenenkään syrjäisen kokemukset eivät riittäneet ennustamaan mitä olisi tapahtuva huomenna tai ylihuomenna. Sillä nuoriso kulki omaa tietänsä, jota eivät määränneet vieraat kokemukset,—se meni eteenpäin niinkuin valon lapset, uutuutta ja totuutta kohti—niinkuin olisi kulkenut ennen aivan käymättömiä teitä, niinkuin olisi jo huomenna voinut näyttää maailmalle jotakin ennen kuulumatonta, suurta, aavistamatonta.

* * * * *

Heikki oli ylioppilaaksi päästyään vain hätimiten pistäytynyt kotona. Isä olisi tahtonut häntä kohta jäämään Vuorelaan ja alkoi jo olla tiukkana. Mutta sitten tuli sinne vanha rovasti käymään Vuorelan valkolakkista nähdäkseen. Ja kun hän näki nuoren Heikin ja kuuli hänen innokkaan puheensa, niin kiertyi kyynel rovestin silmään: "Niinhän sitä mekin ennen—aivan tuolla tavalla!"—Hän puhui sitten kahden Vuorelan kanssa, ja isä vihdoin taipuikin; arveli, että olkoon vaan sen vuoden vielä Helsingissä.

Ja Heikki palasi Helsinkiin.

Ja oli sen vuoden siellä.

Ja juuri sinä vuonna virisi ylioppilas-elämä ylimmilleen. Heikki antautui sen pyörteeseen hehkuvin innoin, sillä johtajat pitivät hänestä paljon ja olivat ottaneet hänet sisimpään seurapiiriinsä, missä he pitivät tulisimmat isänmaalliset puheensa ja takoivat rohkeimmat puoluetuumansa.

Kun kevät alkoi lähestyä, tapahtui vihdoin suomalaisten ratkaiseva voitto. Kaikki horjuvimmatkin saatiin innostumaan, ja suurella enemmistöllä ylioppilaskunta päätti toimeenpanna juhlan, jossa suomalainen henki tulisi vallitsevaksi ja ruotsinkielelle myönnettiin vain toisarvoinen asema. Se olisi kokonaan suljettu pois, jos olisi oltu varmat kaikista niistä, jotka nyt saatiin äänestämään suomalaisten kanssa. Mutta niiden joukossa oli paljon semmoisia, jotka puhuivat oikeudesta ja kohtuudesta ja olivat horjuvaisia.

Ne olivat kukistetut jo nytkin nuo ruotsalaiset. Ne kulkivat masentuneina ulos ylioppilastalosta, jossa olivat tähän asti vielä olleet ylimmässä vallassa. Ja oli kuin heidän mukanansa olisivat vaeltaneet ulos tästä talosta vanhat ruotsalaiset muistot ja traditsionit ja tarinat.—Eteisessä yksi ja toinen vain nyykäytti hyvästiksi päätä jollekulle tutulle jäävien voittajien joukossa, jotka nyt virtasivat kirkkain kaasuliekein valaistuun ylioppilassaliin voittojuhlaansa viettämään.

Se juhla oli kohta täydessä vauhdissa.

Mutta kesken kuuminta nousi eräs päättäväisen näköinen, pitkä nuorukainen pöydän päässä ja kilisti lasia sanoakseen jotakin. Hän piti innokkaan puheen saavutetun voiton kunniaksi, mutta lopetti jostakin syystä varoittavalla huudahduksella: "Hyvät herrat, tähän asti, mutta ei edemmäs!"

Jotkut vastasivat hänen puheeseensa epävarmoin hyvä-huudoin, toiset alkoivat keskustella ja väitellä. Mutta silloin nousi sijaltaan eräs johtajista, ja sali hiljeni äänettömäksi. Hän tahtoi säälimättä alastomaksi paljastaa sen kerrassaan raukkamaisen periaatteen, joka piili edellisen puhujan kehoituksessa. "Mekö emme menisi eteenpäin kertakaikkiaan valitsemallamme tiellä!? Me, jotka olemme ottaneet vasta ensimmäisen askeleen! Me, jotka vasta alamme!—Huono on se ääni, joka nyt huutaa seisahdusta. Eteenpäin nyt jos koskaan! Porttien ja esteiden täytyy edessämme aueta selkolle, ja missä ne eivät aukea, siellä me ne kukistamme, siellä me ne muserramme, siellä me ne maahan ruhjomme!!!"

—Eläköön!!! rämähti hänelle vastaukseksi kuin yhdestä suusta.

Se oli johtaja.

Kuinka monet olivat epäilleet ja tunteneet epävarmuutta!

Ja kuinka monen hän noilla voimakkailla sanoillaan sai heittämään epäilyksensä ja yhtymään "punaisten" joukkoon!

Riemuhuutojen kaikuessa häntä kannettiin nojatuolissa ympäri valaistua salia.

Siihen juhla päättyi.

* * * * *

Heikki tuli myöhään kotiinsa, kolmannessa kerroksessa olevaan pieneen huoneeseen. Hän oli vielä aivan haltioissaan kaikesta siitä, mitä oli tapahtunut.

Isänmaallinen innostus oli tänä iltana syöpinyt hänen mielialaansa, tehnyt sen niin juhlalliseksi, että hänestä oli aivan outoa antautua tavallisiin jokapäiväisyyksiin, riisuutua ja panna maata.

Hän vieritti uutimen ylös ja aukaisi molemmat ikkunanpuoliskot. Kuu valahti syvälle huoneen sisustaan, ja ilmassa oli varhaisen kevään täyteläs henki. Heikki seisahtui ikkunan ääreen ja painoi ohimonsa sen peileen;—niinkuin voi tehdä vain yksin ollessaan.

Koko Aleksanterinkatu oli kuun valossa, hiljaisena, tyynenä, rauha kaikkialla, ei yksikään ajuri rämisyttänyt katua, hiljainen nukkuva rauha kuun valvoessa. Mustat, kosteat kattopellit kiittelivät siellä täällä, mutta missä oli valkoista rapattua kivimuuria, siellä kuu tuhlassi valoa koko terältäään piirustaakseen rakennusten seinille ylhäältä katsottuja varjokuviansa talojen piipuista ja tikapuista. Ja kivetty katu tuolla alhaalla näkyi pienimpiä erikoisuuksiaan myöten.— Mutta kaikki tämä meni pieneksi vähäpätöiseksi leikiksi, kun katsahti taivaan äärettömään tummansiniseen pimeyteen, jossa tähdet siristivät ja kuu siirtyi hiljalleen eteenpäin yksijonoisten höyhenpilvien lomitse.

Heikki muisteli mielessään vielä kertaalleen kaikki tämäniltaiset tapaukset. Moni kohta pani hänen sydämensä sykähtämään. Hänkin oli pitänyt puheen,—ensimmäisensä. Se oli kysynyt häneltä sanomatonta uskallusta. Mutta kerran alkuun päästyään hän oli saanut äänen valtaansa. Hän oli itsekin innostunut ja puhui ex tempore.— Erittäinkin oli loppu onnistunut. Kaikki olivat seisonet äänettöminä ja uteliaina.—"Hyvät herrat!" oli Heikki sanonut lopuksi, "se Sampo, jota Kalevalan urhot olivat onnensa luojaksi turhaan tavoitelleet, jota maailman alusta alkaen on tavoiteltu ja haettu, se Sampo on nyt löydetty! Snellman on sen löytänyt! Se ei ole vaskea eikä kuparia; se ei ole kultaa eikä hopeaa! Se on—meidän rakkautemme kansaan!!!"

Nämä sanat olivat herättäneet yleistä huomiota, ja jotkut vanhemmista olivat tulleet hänen kättään puristamaan ja esittämään veljenmaljaa. Isänmaallinen laulu oli heti jälkeen kajahtanut laululavalta.

Ja Antti, joka oli Heikin läheisin toveri ja johtomiehiä, sanoi, että se oli suuri ajatus.

Heikki oli puheellaan lupautunut "punaisinten" joukkoon. Hän oli nyt hänkin ikäänkuin tehnyt valan isänmaallensa, horjumattoman, peräytymättömän valan. Kaikki muut tarkoitukset saivat siirtyä, ainoastaan isänmaata oli tästedes palveleminen.

Ja innostusta väräjävin huulin Heikki itsekseen kuutamaisen yön hiljaisuudessa kuiskasi hänen puheensa jälkeen laulettuun laulun sanat:

"Jos sydän sulla puhdas on, ja mieli vakaa, peloton, niin yhdy meihin, tänne jää,
ja pyhä vanno vala tää: Tää Suomenmaa mun toimen' saa; sen eestä vaan ma
ainiaan teen työtä saakka kuolemaan!" * * * * * "Siis vanno näin: Ain'
eteenpäin! Ei oikeaan, ei vasempaan, mutt' eteen eestä Suomen vaan!"

Ja hän vannoi nyt mielessään toisen kerran, pyhästi, väräjävä rukous huulilla.

Ja vannoutuneen tunne oli autuas, se oli vapauttava; se selitti hyvin paljon, se ratkaisi sovinnollisesti. Se antoi suorastaan loppumatonta vakaumuksen voimaa, puhalsi jumalaista hehkua sieluun, kasvatti mielikuvitukseen siellä ennen olemattomia kuvia, jotka uutuudellaan ja voimallaan hurmasivat sydämen ja tainnuttivat mielen.

Nyt oli hänellä käsissään kaiken henkisen suuruuden lunnassanat. Siinä ne olivat, hän tiesi ne. Niistä oli nyt vain pidettävä kiinni: Rakasta aina vain tuota suurta, tuota kokonaista! Pysy aina täällä henkesi huipulla! Älä päästä luoksesi hajoittavaa jokapäiväisyyttä pikku palveluksineen ja huolineen.

Kuinka mitättömältä ja mielettömältä tuntuvat täältä ylhäältä yksilön omaa etua tarkoittavat pyrinnot! Kuinka kaukana on täältä itsekkyyks ja itserakkaus! Kuinka suurta on yhteishyvän takia uhrautuminen,—niin, kuolemakin isänmaan vuoksi!—"vi sjelva må förgätna dö som vägen i dess sjö!"—

Oi, kuinka elämä on sentään ihanaa ja suurta!—

Ja Heikki alkoi mielessään pitää puhetta. Hän oli seisovinaan korkealla puhujalavalla, niinkuin tänä iltanakin. Hänen edessään oli ääretön kuulijajoukko—ne olivat kuutamon valossa töröttäviä savupiippuja talojen katoilla. Tuossa oli yksi, joka seiso i pää kallellaan kuunnellen: tuossa toinen, joka katsoi mieltien eteensä. Mutta kaikki ne olivat hiljaa ja silmää värähdyttämättä kuuntelivat mitä puhuja aikoi heille lausua. Oli se jännittävä hetki, jolloin puhujan ensimmäistä sanaa vielä odotetaan.

—Hyvät herrat!—

Ja kuulijajoukko värähtää, ottaa ikäänkuin askeleen lähemmäksi, on yhtenä kuuntelevana korvana—.

Puhuja alkaa ensin hiljaa, mutta paisuttaa sitten joka sanalla ääntänsä rytmillisissä laineissa:

—Te, jotka olette kokoontuneet tällä myöhäisellä hetkellä neuvottelemaan siitä suuresta taistelusta, joka päivän valjetessa on alkava, kuulkaa mitä minulla on teille sanomista!

Ja koko kuulijaparvi hiljenee jos mahdollista vieläkin tyystimmin.

Mutta tuolla takana oli joku muita pitempi savupiippu. Näytti niinkuin itse Snellman olisi viitannut puhujaa luokseen ja sanonut ympärillä seisoville: katsokaa tuonne, tuolla seisoo nuori ylioppilas puhujalavalla, ottakaa vaari hänestä, hän on niitä valituia, kuulkaa mitä hän sanoo!

Ja Heikki tuli tästä niin liikuttuneeksi, että hän oli laskeutuvinaan polvilleen tuon suuren miehen eteen ja nyhkyttäen lausui sanat:

—Ottakaa minut, ottakaa minut kokonaan! Minä olen teidän, minä olen vannoutunut teille! Minä olen toteuttava ne toiveet, joita teillä on minusta, minä olen tekevä vielä enemmän: minä annan elämäni teille!

Joku ajuri rämysytti äkkiä hiljaista katua.

Heikki vavahti kuin valveille. Hänen silmänsä olivat vettyneet, ja hän kuivasi ne.

Tuntui vähän kylmältä.

Hän sulki ikkunan vielä viimeisen kerran katsahdettuaan kuutamoyöhön, vieritti sitten uutimen alas ja sytytti viheriäkupuisen lamppunsa.

Hän oli henkisesti ravittu, hän oli hyvin onnellinen.

Kaikki, mitä oli pöydälläkin, hänen tutut, vanhat, pienet kapineensa, paperiveitsi, mustepullo, kynät, harpin puolikas ja lakkapalanen siinä sinisellä aluspaperilla, niitä hän nyt katseli vähän säälien, ja ne puolestaan ikäänkuin pyrkivät hänelle onnea toivottamaan.

Mutta merkillisimmältä näytti Heikistä hänen vanha viulunsa, jolla hänen oli nuoresta pitäen aina ollut tapana soittaa. Se tuntui aivan kuin häpeävän olemustaan ja kiertyvän ujon kapeaksi tuolla riippuessaan seinällä.

Kuinka äärettömästi eri asioita olivat sentään harjoitella viulunsoittoa ja pyhittää elämänsä suurille aatteille!

Jos Antti—hän, joka oli johtomiehiä—olisi tullut tänne ja sattumalta nähnyt tuon viulun, hän olisi varmaan halveksien kysynyt: "Soitteletko sinä viulua?" Heikki olisi silloin tietysti naurahtanut ja ohimennen sanonut, että se on vain vanha muisto isältä.

Mutta pelkästä ajatuksesta Heikki otti viulunsa seinältä, pani sen koteloon ja työnsi sängyn alle—

Vasta juuri ennen maatapanoa hän huomasi pöydällä jotain, jota siinä ei tavallisesti ollut. Se oli kirje, —avaamaton, iltapostissa tullut.

Heikkiä hytkäytti. Hän avasi kirjeen vähän levottomana.

"Heikki-pojalleni!

Nyt kirjoitan sinulle, rakas poikani, taas uudella käskyllä, että tulet kotiin niin pian kuin asiat myöden antavat, meillä alkavat kevättylvöt nousevalla viikolla ja minun tahtoni on, että

tulet jo kohta kotiin, eihän sinusta muuten maanviljelijää koskaan tule, jollet saa olla mukana talon töissä, ja minä olen jo vanha mies enkä jaksaisi, niin myös tahdon sanoa Liisan puolesta terveisiä, joka on emäntänä täällä vanhassa Vuorelassa, että hänkin pyytää sinua kiiruusti tulemaan kotiin. Isäsi."

Oli niinkuin Heikki olisi tullut jostakin korkeudesta alas.

Oh, kuinka tämä putous tuntui katkeralta!

Kevätkylvöt, likavesistä lirisevät purot, siat, lampaat, aidat, ojat, lantatunkiot ja sontaiset rengit päivettyneine naamoineen, puukko toisessa kädessä ja toisessa höyryävä peruna, ja koko väestö tapoineen ja puheenparsineen.

Sinnekö, sinnekö ikipäiviksi?

Kaikki tämä tuli kuin hajoittava, raaka voima keskelle ihanaa aatteiden maailmaa, ruhjoi alas kaiken ja levitti itsensä säälimättä sijaan.

Oli niinkuin itku olisi tahtonut tuohon paikkaan tukahduttaa, mutta se ei tullut edes silmiin asti.

Heikki tunsu isänsä ja näki hänet nyt ihan kuin elävänä edessään,— hänen varman, tasaisen, mutta peräytymättömän luontonsa. Siinä ei auttanut muu keino kuin totteleminen.—Tuon rauhallisen olennon edessä meni säpäleiksi kaikki aatteellinen isänmaallisuus, niinkuin se olisi ollut tyhjä tuulen tupa; kaikki purkautui samassa hetkessä, ja jäljellä oli käytännöllinen todellisuus: Vuorelan saviset pellot ja isän kysyvä, odottava katse.

Ja tiesihän Heikki oikeastaan jo alusta asti, että hänen oli ennen kuolemaansa maahan hautautuminen! Tiesihän hän, että ratkaisevan hetken ennen tai myöhemmin täytyi tulla! Miksi se siis tuntui juuri nyt niin katkeralta, niin sanomattoman masentavalta, aivan kuin olisi suu ikuisiksi tukittu ja hengittäminen enää mahdoton!

Niin, se tuli niin sopimattomaan aikaan, se tuli niinkuin takatalvi kesken kesää; tuli pakkona kesken vapautta; tuli kaikkine velvollisuuksineen ja ikävän jokapäiväisyyden ilmikuvana.

Ah, jos saisi tuon horjumattoman, jäykän isän ymmärtämään. Hänen silmiensä takana asui jokin salainen lempeys, jokin ääretön mahdollisuus. Jospa jonakin hellänä hetkenä voisi tarttua kaksin käsin hänen harmaantuvaan päähänsä ja kuiskata häiritsemättömän hiljaa hänen korvaansa: isä, isä, annathan minun olla siellä, missä minua niin sanomattomasti haluttaa?

Ja isä täynnä pyhää ymmärrystä ei varmaankaan kieltäisi.

He jäisivät sinne Vuorelaan, isä ja Liisa. Heikki kyllä heitä muistelisi ja heille kirjoittelisi. Hän ei unohtaisi heitä koskaan, ei edes sittenkään, jos häntä kannettaisiin kerran niinkuin tämäniltaista johtajaa ympäri juhlasalia eläköönhuutojen kaikuessa.—Ja hän tahtois silloin tällöin käydä siellä kotona. Silloin he olisivat hänestä ylpeitä ja pitäisivät häntä hyvin hyvänä!

Ja Heikin tuli äkkiä lämmin olla, hän hymähti sisäisesti, muisti jotain lapsuudesta, ajatteli Liisaa. Liisa kyllä keino tietäisi, jos olisi täällä.—Ja taas hän myhähteli. Muisti jotain heidän välistään.

Mitä jos isän saisi vielä ymmärtämään, suostumaan edes jonkin vuoden ajaksi! Ja muutahan Heikki ei oikeastaan tarvitsisikaan. Vanhempana hän kyllä tulisi maalle, sillä voihan sieltäkin isänmaan hyväksi vaikuttaa; olihan Meurmankin elänyt suurimman osan ikäänsä maalla maata viljellen ja kumminkin hän oli melkein kuin toinen Snellman.

Toukokuun 12 päivänä oli ylioppilaskunta päättänyt viettää suurenmoisen kansallisjuhlan Juhana Vilhelm Snellmanin kunniaksi. Tähän juhlaan aiottiin kutsua ihmisiä kaikkialta ympäri koko maan, myöskin paljon talonpoikia. Heikin ei tarvitsisi muuta kuin ilmoittaa isänsä kutsuttavaksi—

Ehkä isä tänne tultuansa, nähtyään suurenmoisen kansallisjuhlan ja kuultuaan kaikki siinä pidettävät puheet innostuisi hänkin ja tulisi toisiin ajatuksiin Heikin tulevaisuudesta, huomaisi, että nouseva kansansivistys olisi hukassa, jos kaikki isät hänen tavallaan hautaisivat poikansa maanmyyriksi.

Ja hän istui heti kirjoittamaan kirjettä isälle.

Siitä tuli pitkä, kaunis kirje, jossa Heikki vaati isää välttämättä tulemaan. Juhla tulisi olemaan niin suuri, ettei koskaan vielä semmoista oltu nähty eikä kuultu. Sen tarkoituksena oli samalla saada lähennetyksi sivistyneitä ja talonpoikia toisiinsa ja johtaa heitä ikuiseen liittoon, yhteiseen työhön isänmaan palveluksessa.—Saisihan isä sitten tutustua Heikin tovereihin, joihin Heikki oli ennättänyt lujasti kiintyä, saisi kuulla itse Snellmanin puhuvan, näkisi Koskisen ja Meurmanin ja monia muita

isänmaan ensimmäisiä miehiä.—Liisa kyllä hoitaisi taloutta sillä aikaa.

Ja tämän kirjoitettuansa hän rauhoittui, riisui vaatteensa ja heittäytyi vuoteelleen, vielä yhä muistellen siellä kaukana kultaisessa kodissa olevaa isää ja Liisaa.

Ja hän vaipui syvälle näihin kotoisiin muistoihin. Koko lapsuus kulki hänen editsensä. Ajatus viivähti monessa muistossa ja kietoutui lämpimästi hänen rinnallaan kasvaneen Liisan ympärille. Ja se pysähtyi sen Liisan viereen, jonka hän oli kotona nähnyt jo täysikasvuisena askartavan, kun hän oli siellä pikimmältään pistäytynyt ylioppilaaksi tultuaan.

Oli hetkiä, joina Heikki tunsu itsensä ihan kuin toiseksi ihmiseksi. Hänen mieleensä silloin aina muistui äiti-vainaja ja Liisa ja isä ja koko koti tapoineen ja pikku tapauksineen. Kaikki sen omituisuudet, kömpelöt ihmiset ja pienet harrastukset, ne tuntuivat niin ymmärrettäviltä ja rakkailta. Semmoinen lämmin, hyvä, kodikas tunne pujahti kuin taivaista sydämeen ja pyrki kirkastamaan sen pimeimpiäkin lokeroita.—Sitä vastoin kaikki, mikä oli niin sanottua suurta, isänmaallista, aatteellista, innostusta, muuttui oudoksi, vähän vieraaksi, ja pakeni kauas mustana keränä, joka muistutti sitten olemisestaan vain pienellä painolla sydämeen.

Mutta ennen näihin ajatuksiin nukkumista Heikki vielä kerran vavahti valveille: koko tämäniltainen kokous välähti hänen mielessään ja muistui kuutamossa vannottu vala. Kaikki tuo tuntui ikäänkuin nuhtelevan häntä siitä heikkoudesta, johon hän oli langennut antautuessaan noihin hentoihin kotohaaveiluihin.

Oikeastaan ei tässä olisi saanut olla kysymyksessä mikään muu kuin suoran vastauksen antaminen isälle. Heikki ei voinut tulla kotiin, siinä kaikki. Olihan isänmaan etu toki suuriarvoisempi kuin mikään muu yksityisen elämän kysymys.

Tässä se juuri oli erotus suurten ja pikku sielujen välillä. Suuri sielu ei olisi koskaan epäillyt katkaista mitä yksityistä sidettä tahansa tuon suuren, tuon aatteellisen tähden, joka on kaikkien suurten sielujen oikea elämänala.

Eikä Heikkikään olisi epäillyt katkaista siteitään kotonsa kanssa. Ei ainakaan siksi, että se olisi ollut hänen mielestään väärä teko. Se saattoi olla päinvastoin hänen korkeampi velvollisuutensa.

Mutta hänestä—ja sen hän tunnusti itselleen melkein häveten—hänestä tuntui sanomattoman vaikealta alkaa asiasta puhetta isän kanssa. Kun isä ei voinut aavistaakaan, että Heikki aikoo jättää Vuorelan! Ja kun hän oli aina ollut siinä luulossa, että Heikki palaisi!—Se oli melkein naisellista, kunpa vain ei suorastaan raukkamaista; mutta samalla tuntui melkein mahdottomalta sitä voittaa.

—Mikä omituinen kaksinaisuus on minun luonteessani! ajatteli Heikki.— Minun aatteeni, minun taisteluni hyvän puolesta, minun tulevaisuuteni— ja sitten minä itse! Jos toverini tietäisivät! Jos he tietäisivät,— että minä joskus, kun olen aivan, aivan yksin, ajattelen toista—huuh, se on kauheata! He eivät suinkaan ihailisi minua! Jos he tietäisivät, että minä oikeastaan syvimmissä itsessäni en ole muuta kuin hiljainen, hyvänsävyisä poika, joka tahtois totella isää ja päästä Liisan luo, rakastaa viulua ja kaikkea pientä, viatonta ja muiden huomiosta pois jäänyttä—niin, niin, ja että minun oikeastaan tuli sanomattomasti sääli ruotsinmielisiä, kun he siinä peräkkäin kulkivat ulos; että minä saatoin toden teolla epäillä, kenen puolella oikeus oikeastaan oli!— Hyi, mikä minä olenkaan! Mitä vastakkaisia ajatuksia minussa voi olla! Minussa on jotakin epäluotettavaa!

Isänmaa, isänmaa, sinun luoksesi, sinun pyhän lippusi juurelle!—Oi, jos he sen tietäisivät! Jumala minua siunatkoon ja varjelkoon—

Ja hän nukkui rukoukseensa.

Lamppu jäi tuolille viereen palamaan, sihisi hiljaa itseksensä. Isän kirje oli käpertyneenä sen vieressä. Saappaat olivat rinnakkain sängyn jalkapuolella, toinen taittuneena, toinen ojona.

Heikki mutisi jotain isänmaasta, mutta sitten nukkui sikeään uneen.

Hänellä oli kaunis pää, kasvojen ilme ehkä vähän naisellinen, ohimot vaalean kuultavat ja hienon suonen sinistämät. Tukka, vasta viime aikoina vähän tummennut, kiharoitui niskassa ja korvan luona. Ainoastaan alaleuassa oli jotakin, joka muistutti talonpoikaiskasvoja, ja ehkä myöskin kiharat ohimoissa.

—Maan tasalle kukistakaa! huusi Heikki ja kavahti istualleen. Hän heräsi, sammutti lampun ja paiskautui jälleen kyljellensä.

* * * * *

Muutamia päiviä ennen juhlaa Heikin isä tulikin Helsinkiin.

Heikki huomasi jo alusta pitäen, että koko retken tarkoitus oli oikeastaan hänen kotiinviemisensä yhtä paljon kuin Snellmanin juhlan näkeminen. Mutta siitä Heikki ei ollut millänsäkään. Kunhan juhla vain alkaa,—se se sitten kyllä tekee vaikutuksensa.

Eikä isä ollut mitenkään nyreissään. Päinvastoin lasi leikkiä ja naureskeli, kun he siinä astuskelivat kortteeriin rautatieasemalta.

Isä ei ollutkaan mikään äkkinäinen täällä pääkaupungissa. Hänellä näytti olevan aina kiireen tapaista, paljon tuttuja paikkoja käytävänä, ja sukulaisiakin.

—Oletko sinä sitä Vendla Friimannia täällä tavannut? sattui hän kysymään.

Vendla Friimannia! Voi sitä isää, mistä kaikesta se pitää huolta! Muut elävät nyt suurissa juhlan puuhissa, ajattelevat henkisiä asioita tällä suurella juhlan hetkellä,—ja hänellä on vain ne omansa mielessä.

—Kuule, Heikki, tiedätkö missä se on täällä se vesihallitus,—olisi sinne asiaa?

Vesihallitus? ajatteli Heikki; jotakin semmoista hän tosin oli kuullut.—Jos sillä olisi jotain yhteistä vesijohdon kanssa, niin sitten ei se kai olisi kaukana Alppilasta.

Toisen kerran isä puhui valtiokonttorista.

Ei Heikki sitäkään tiennyt; ei tiennyt edes mikä se semmoinen konttori olikaan.

Ja niinä harvoina hetkinä, jolloin Heikki oli yhdessä isän kanssa, oli tällä aina semmoista puhumista, josta Heikki ei ollut oikein selvillä. Milloin hän kyseli raastuvanoikeuden istuntopäivistä, milloin puhui Senaatin talousosastosta.

Mutta jos isä olisi ottanut puheeksi kansallisaatteen, niin siitä Heikki olisi tiennyt puhua.

Isä vaan ei koskaan ottanut sitä puheeksi. Ja niin he rupesivat juttelemaan vain Liisasta ja muista maalla olevista tuttavista,—niinkuin ei Heikin kanssa olisi muusta voinut puhuaakaan.

Ja isä seiso siinä tyynenä selkäänsä uuninmuuria vasten nojaten, piippu hampaissa; ja hänen poskensa punoittivat ja silmät kiilsivät paljosta kahvinjuonnista tuttujen luona. Kunnes hän sitten vähitellen taas rupesi tekemään lähtöä jonnekin ja katosi.

Hänellä oli oma maailmansa.—

—Kuinka vähän se isä sentään tuntee minua! ajatteli Heikki, ja hämärä turvattomuuden tunne käväisi sydämessä.

Heikki katsahti kelloonsa ja kiiruhti juhlakomiteaan.

Suuria valmistuksia tehtiinkin tätä lähestyvää juhlaa varten. Kutsukirjeitä oli lähetetty ympäri maata. Ei ketään jätetty huomioon ottamatta, kuuluipa hän sitten mihin yhteiskuntaluokkaan tahansa.—Juhlalla oli oleva semmoinen luonne, että siihen erotuksetta ottivat osaa kaikki kansankerrokset, "koko kansa". Se oli yhdistävä maanviljelijät ja valtiomiehet, talonpojat ja aatelismiehet, työmiehet ja virkamiehet. Siinä piti ikäänkuin suuri sovintojuhla vietettämän ja yhdellä yhteisellä lämpimällä kädenlyönnillä tasoitettaman mitä vuosisadat olivat jättäneet rikkonaista eri säätyjen välille.

Ei puuttunut niitä, jotka uskoivat tämmöisen suuren yhteisen sovinnonteon mahdollisuuteen,—yhdellä kädenlyönnillä, yhtenä iltana, yhden maljan huumauksessa. Miksi ei sama ääretön innostus, joka oli koko nuorison muuttanut yhdeksi kokonaisuudeksi, voisi levitä laajemmallekin, temmata mukaansa kaikki, koko kansan?

Ja niin kutsuttiin suuri joukko tuntemattomia ja tunnetuita talonpoikia eri tahoilta, kutsuttiin kaikki merkitsevimmät mahtimiehet, vaikuttavimmat yhteiskunnan jäsenet,—kaikki yhteen joukkoon sopimaan keskenänsä nuorison lämpimässä sylissä Snellmanin jalkain juurella.

Vieraitten luku nousi moniin satoihin.

Ja innokkaiden ponnistusten perästä onnistui kaikki mitä parhaiten.

Juhlallisesti koristettuna kasveilla, köynnöksillä, kuvapatsailla ja lipuilla oli suuri ylioppilassali, kun se illalla alkoi täyttyä väestä. Sinne tultiin jalan, sinne tultiin vaunuilla; sinne tuli frakkierroja valkoisine hansikkaineen ja silinterihattuineen, baalipukuisia naisia, jotka vaunuista astuttuaan yhtenä käärönä

juoksivat ylioppilastalon rappusia ylös.

Ja salissa nuo komeavartaloiset naiset vaaleine, kukkasia täyteen sirotettuine pukuineen loistivat silmiä häikäisevässä valossa. He tunsivat olevansa juhlan juhllalistuttajia. Ja kaikki vähemmän silmäänpistävät juhlavieraat katosivat heidän loistonsa taa. Kaasun ja hajuvesien sekainen hurmaava henki täytti salin kirkastetut, korkeat holvit.—

Kaikki oli valmiina.

Juhlallisessa jännityksessä, hiljaisessa silkin ja haastelun sorinassa oli koko sali; kunniavierasta vielä odotettiin.

Jo rämähti lehteriltä juhلامarssi.

Ovet aukenivat selälleen—ja siinä hän seiso i itse, tuo harmaapäinen vanhus, Juhana Vilhelm Snellman.

Hän astui vakaasti sisälle, hiljaa kumarrellen oikealle ja vasemmalle, silmissä vilpittömän liikituksen kyynel.

Ja hänen editsensä aukeni tie taajassa väentungoksessa.

Hänen olemuksensa oli teeskentelemätön. Olipahan niinkuin ainakin vanhus, joka tuntee kohta päättävänsä raskaan päivätyön. Mutta varmuus oli hänen esiintymisessään, joka ilmaisi selvää tuntoa siitä, että hän oli tuon ympäröivän väkijoukon voimakas hengen johtaja.

Hän oli tämän nuorison ehdoton ihanne, sen entusiasmin kohde, sen jumaloitu Juhana Vilhelm Snellman. Mitä ominaisuutta hänen henkiseen jättiläisvartaloonsa vielä olisi voitu ajatella lisäksi, joka olisi voinut tehdä hänen kuvansa täydellisemmäksi?!

Ja kun hän tuossa kulki vanhuuden jo vähän köyristämänä heidän riviensä välitse, seurasivat he jokaista hänen liikettään ikäänkuin upottaakseen mieleensä pienimmätkin erikoiskohdat tästä suuresta miehestä, jotta he sitten tuleville sukupolville voisivat kertoa hänet nähneensä ja hänen henkilöänsä kuvata.

Hänelle pidetyn puheen perästä, jonka pilventakaisilla sanoilla lausuttu, taivaita tavoittava ylistys liikutti kaikkien mielet, nousi vanhus puhujalavalle.

Hän kiitti kunnianosoituksesta ja kertoi sitten yksinkertaisin sanoin elämänsä vaihteitten pääpiirteet; nuoruudestaan, miehuudestaan ja vanhuudestaan.

Ja nuoriso imi joka sanan syvälle itseensä. Kuulijat olivat kyllä ottaneet tarkan selon Snellmanin elämäkerrasta, he olivat innokkaasti lukeneet ja kuulleet puhuttavan hänen ponnistuksistaan ja vastoinkäymisistään alkuaikoina, seuranneet ihastuneina kertomusta hänen maineensa noususta. Mutta he eivät olleet vielä tätä kaikkea kuulleet hänen omasta suustaan: kertomusta siitä, kuinka tullaan suureksi mieheksi. Juuri niin kuin hän oli siksi tullut, niin hekin tahtoivat tulla. Ei niinkuin muut, sillä keitä muita voisikaan suuruudessa hänen rinnalleen asettaa! Mitä olivat kaikki maailman Napoleonit häneen verraten!

Kuinka suurta, kuinka jumalallista mahtaisi olla seisoa tuossa nyt hänen sijassaan kaikkien ihastuksen ja jännitetyn huomion kohteena!— Eläköön, tuhatkertaisesti eläköön Snellman!

Ja sitten he innostuksen temmellyksessä kantoivat sankariansa ympäri juhlasalia kilpaillen siitä, kuka paremmin onnistuisi jumaloimistaan osoittamaan;—he kantoivat niinkuin olisivat kantaneet oman tulevaisuutensa ihannetta ja he huusivat kuin oman tulevaisuutensa toiveille.

Kun ensimmäinen huumaus oli sitten ohitse, katettiin saliin suunnattoman pitkiä pöytiä ja syötiin uhkea illallinen.

Lukemattomia puheita pidettiin vielä isänmaalle ennen juhlan loppumista. Oli kuin olisi tahdottu soittaa rakkauden loppumatonta äärettömyyttä. Ja kaikkia näitä puheita väritti omituinen liikutus, jommoinen toisinaan valtaa ihmisen, joka on antanut almua.—Niinkuin olisi tahdottu kertomalla kertoa:

—Maa raukka, kuinka taisitkaan
niin rakastettu olla!

——tuo maa, joka kaukana täältä valoisasta juhlasalista, köyhänä, pimeän yön peittämänä ja mitään aavistamatta nukkuu untansa.

Heikki oli kaiken aikaa pitänyt silmällä, ettei isältä vain jäisi mitään kuulematta ja näkemättä.

Hän itse puolestaan oli innostuksensa partaalla. Näin suurenmoiseksi hän ei sentään olisi voinut kuvitella tämän illan vaikutusta.

Ja tietysti se oli tehnyt yhtä syvän vaikutuksen isäänkin.

Myöhemmin Heikki sai isän esitetyksi Antille.

Heikki vähän pelkäsi isän puolesta, ettei tämä vain puhuisi mitään tyhmyyksiä Antille. Antti arvosteli niin terävästi ja ankarasti ihmisiä, erittäinkin juuri heidän järkensä puolesta.

Ja kuinka pieneltä se isä näytti Antin rinnalla!

Antti oli pitkä ja roteva, tumma, tuuheatukkainen, ja silmillä oli luureunaiset lasit.

Hän oli kaikkien naisten suosikki. Nuoremmat häneen rakastuivat ja vanhemmat hellittelivät.

Kaikkialla otettiin hänet vastaan ihastuksella—aivan huolimatta hänen äärimmäisistä mielipiteistään, vaikka hän oli punaisista punaisin ja innokkaista innokkain. Vanhoissa ylimysperheissäkin hän oli hyvä tuttu ja liikkui siellä kuin kotonaan. Hän oli—niin sanottiin niissä piireissä—todellinen jalokivi, vaikkakin vielä hiomaton.

Mutta hänen sukuperäänsä ei kukaan välittänyt tiedustella. Eikä hän itse mielellään puhunut kodistaan. Mutta Heikki oli kuullut, että hänkin oli "kansan lapsi". Hänen vanhempansa olivat jossain kaukana, vähäpätöisiä ihmisiä, aivan maineettomia; kukaan ei voinut olla utelias heistä mitään tietämään. Ja siihen aikaan oli yhtä vähän tapana kysellä, mistä kukin oli kotoisin, kuin tiedustella, kuka milläkin varoilla eli. Kaikki nuoret elivät kansan rakkaudesta.

Heikki jätti heidät kahden juttelemaan.

Täynnä hurmaantunutta innostusta kulkiessaan väentungoksessa Heikki vilaukselta näki eräässä syrjäisessä nurkkauksessa kaksi tovereistaan, Ollin ja Eemelin. He istuivat nojaavassa lepoasennossa mitä tyynimmässä keskustelussa keskenään, aivan kuin olisivat olleet jossakin tavallista ikävämmässä iltamassa. He eivät kuuluneet "innostuneitten" joukkoon, ja heidän seuransa tuntui vieraalta täällä tässä mielialassa. Heikki tunsu sanomatonta ylenkatseen sekaista sääliä noita miesparjoja kohtaan.

Hän oli mennä heidän sivuitsensa, mutta kun he hänelle hymyilivät ja nyökäyttivät päätä, ei Heikki malttanut, vaan säälistäkin tuli heidän luoksensa.

—Mitä te täällä—?

—Ei mitään;—arveltiin vain, että kuinka sinä meitä halveksisitkaan, jos tietäisit, mistä juuri äsken puhelimme, sanoi Eemil. Ja he nauroivat ystävällisesti.

—Tiedänhän minä teidät!—No mistä?

—Puhuimme vain siitä, kuinka alkuperäistä tuo teidän ihmisjumaloimisenne sentään on. Se on aivan kuin kultaisen vasikan palvelusta, näin syrjästä katsoen. Ihanhan te riehutte ja temmellate kuin pahimmat villit epäjumalan edessä!

—Oh, te ette ymmärrä,—te ette ymmärrä hänen merkitystään ettekä tiedä, mitä hän on kansallensa tehnyt! väitti Heikki kiivaasti.

Häntä loukkasi heidän puheensa.

Semmoista saattoivat nuo miehet puhua mukavassa rauhassa keskellä tätä valtavaa kansallista juhlahetkeä, jolloin maailman kaikki suuret voimat, sitä johtavat aatteet ja historian hengettäret ikäänkuin liitelivät tässä salissa; jolloin Snellmanin oma jättiläishenki oli vain jonkin askeleen päässä heistä!

Heidän puheensa kuului Heikin korvaan pyhyiden saastutukselta. Hän jätti heidät inhon tuntein.

Virallisen osan päätyttyä kokoontuivat jäljelle jääneet ravintolaan. Siellä istuttiin pitkien pöytien ääreen vasta laitettujen boolien ympärille. Juhlan jälkinäytelmä oli vielä jäljellä, puheet pitämättä nuorison omille johtajille, juh latoimikunnalle, tovereille ym.

Kaikki nämä puheet otettiin vastaan yhä yltyvin innoin ja yhä mieluisammin.

Jokainen johtajista oli pitänyt puheensa, paitsi Antti, joka oli yhä ollut keskusteluissa Heikin isän kanssa. Vihdoin he olivat eronneet, ja Vuorela oli lähtenyt kotiinsa.

Antti tuli muitten seuraan ja—kaikesta päättäen:—he olivat puhuneet juuri Heikistä!

Hän kääntyi kohta Heikin puoleen täytettyään lasinsa reunoja myöten.

—Minä olen puhunut isäsi kanssa sinusta. No sinähän aiot jättää yliopiston ja ruveta maanviljelijäksi?
—Epäilemättä teet siinä hyvin jalosti. Odota, saat kohta kuulla! Minä en ole vielä pitänyt puhetta.

Ja ennenkuin Heikki ennätti mitään vastata, oli toinen jo kilistänyt lasillansa boolimaljan reunaan.

—Hyvät herrat!—

Häntä tahtoivat kaikki kuulla.

—Meidän joukossamme on eräs toveri, joka on ehkä vielä suurelle osalle läsnäolevista verraten vähän tuttu, mutta sitä paremmin tuttu häneen välittömästi liittyvässä toveripiirissä.—Hyvät herrat! Se on mies, josta hänen toverinsa ovat oikeutetut toivomaan mitä suurimpia, sanalla sanoen, mies, joka kuuluu "siihen riveiltään yhä taajenevaan kantajoukkoon ylioppilaskunnan nousevassa sukupolvessa, joka on kerran paneva koko programmin toimeen"—

—"Eläköön K.P.T.!" ["Punaisten" seura] kuului joka taholta, ja boolin huumaamia joukkoja tulvi kaikkialta:—"eläköön!"—Mutta kun he näkivät, kuka piti puhetta, niin he vaikenivat, tulivat totisiksi ja asettuivat hartaasti kuuntelemaan.

—Hyvät herrat! Me kadotamme nyt tämän toverin riveistämme!—

—Mitä, mitä? Kestä on puhe? Kuka hän on?—meni yhtenä humuna kaikkien suussa; eikä kukaan tiennyt.

Mutta Heikki seiso i kalpeana, lasi vapisevassa kädessä. Hänen polvensa tuskin kannattivat, ja suu värähteli suonen tykytyksestä.

—Hyvät herrat!—Häntä kutsuu toiset tehtävät! Hän jättää meidät, jättää aloittamansa luvut, jättää toiveet vaikuttavasta asemasta yhteiskunnassa ja siirtyy tuonne kauas Suomen sinisille salomaille, kauas pääkaupungin humusta antautuakseen yksinkertaisesti maanviljelijäksi. Ja hänet on tähän päätökseen saattanut tietysti sama aate, joka innostaa meitä kaikkia, se aate, joka käskää meitä sulautumaan kansaan, muuttumaan yhdeksi luuksi ja vereksi sen kanssa. Toivokaamme, että tämä nuorukainen on onnistuva maan sydämessä, noissa kansan syvissä riveissä, levittämään sitä aatetta, jota me täällä edustamme. Ja toivokaamme, että yhä useammat seuraavat hänen hyvää esimerkkiänsä, niin että vihdo i koko kansa saadaan hereille, itsetajuntaan. Suuri on oleva se voima, joka syntyy, kun nuo kaksi elementtiä, me täällä ja kansan rivit siellä, kerran pääsevät yhtymään!

—"Hyvä!—Hyvä!—Hyvä!—"

—Seuratkaamme, sanon minä, kaikki puolestamme, mikäli se on meille mahdollista, tämän nuoren, uhrautuvan toverin esimerkkiä! Koettakaamme oppia yhä lähemmin tuntemaan tätä kansaamme; koettakaamme väsymättä ottaa selkoa sen suruista, sen vaivoista, sen epälukeuisista kärsimyksistä; tunkeutukaamme siihen epäkohtien sekasortoiseen joukkoon, joka vuosisatojen kuormana painaa kansamme hartioita! Mutta ennen kaikkea, hyvät herrat, vannoutukaamme ikuisiksi ajoiksi pois kaikesta yhteiskunnallisten asemain tavoittelemisesta näiden asemain itsensä vuoksi; sillä, hyvät herrat, ei mikään voi meitä helpommin viedä juuri siihen, mitä meidän tulee eniten vihata: byrokraattisiin katsantotapoihin, virkavaltaisiin mielipiteisiin. Sanalla sanoen: meistä ei saa tulla *virkamiehiä!*—

—"Hyvä, hyvä!—Eläköön, eläköö-ö-ö-ön!!"

—Meidän toimiamme, meidän päämääräämme ei saa olla johtamassa yksityiset, yksilölliset pyyteet, vaan joka paikassa ja kaikkialla se ainoa, joka on kyllin arvokas olemaan kaiken yhteiskunnallisen toiminnan aiheena, se tähti pimeydessä, se suuri käsky, jonka nimenä on "Kansan Pyhä Tahto!"—

Puhuja löi lasinsa säpäleiksi ja hänen esimerkkinsä mukaan monet muutkin.

Hänen sanojansa seurasi sanoin kuvaamaton, tärisyttävä, intohimoinen eläköönhuuto.

Sen vaiettua ja kuulijain hajaannuttua Antti kääntyi naurahtaen Heikkiin.

—Jaa, se on totta, minulla ei ole nyt millä kilistäisin sinun kanssasi, mutta salli sen sijaan puristaa kättäsi.—Minä toivotan onnea,—onnea!

Ja hän puristi Heikin kättä.

Monet olivat unohtaneet, kenelle puhe oli alkujaan aiottu.

Mutta muutamat Heikin tutuista tulivat hänen luokseen.

—Heikki, onko se mahdollista! Sinä jätät meidät?

—Se on järkähtämätön päätökseni, sanoi Heikki liikuttuneena.

Niitten joukossa oli erittäinkin eräs, jonka tuo asia sai intoihin. Se oli Artturi. Hän oli tunnetun säätyläisperheen poika, kävi hienommin ja aistikkaammin pukeutuneena kuin useimmat muut, mutta oli kumminkin kiivaimpia "kansalliskansanvaltaisia". Hän suorastaan kadehti Heikkiä.

Ja he istuivat saman pöydän ääreen siitä asiasta puhumaan. Siihen kerääntyi vähitellen paljon muitakin, vähemmän tuttuja. Ja Heikin he piirittivät keskukseensa kuin sankarin. He puristelivat Heikin kättä, toivottelivat onnea eivätkä voineet muusta puhua.

Päivä oli alkanut valjeta ylioppilastalon saleissa. Suuret ikkunat pyöristettyine päätyineen jo häämöttivät esille vaatien yhä suurempaa huomiota puoleensa, kunnes ottivat kokonaan voiton tuikkivalta kaasulta ja muuttuivat kaikissa suhteissa pääasiaksi. Ei huomattu koska kaasu sammuikaan. Ikkunat muodostuivat silmiä häikäiseviksi aukoiksi, joista valoa virtasi sisälle sinistäen sakean tupakansavun. Ja savun keskeltä pilkisteli vielä monta mustapukuista ja valkearintaista olentoa hehkuvine poskineen ja tulehtuneine silmineen—ja kuului kovaäänistä puhetta aineista, jotka olivat olleet juhlan sisältönä.

Kun Heikki tuli kotiinsa, oli isä makuulla. Hän ei ollut riisuutunut, vaan oli heittänyt sarkapaltoon peitteekseen,—ja näytti heräävän, kun Heikki astui sisälle.

—No isä, koska lähdemme? kysyi Heikki rohkealla, melkein iloisella äänellä.—Minä olen valmis lähtemään milloin hyvänsä, minä melkein maltittomasti odotan vain mitä pikimmin päästäkseni sinne maalle.

—Kyllähän, kun tästä vain saan muutamat asiat reilaan, kyllä sitten mennään.

Ja Heikki alkoi isälle kertoa mitä kaikkea hänelle oli puhuttu ja mitä kaikkea hän nyt aikoi tehdä. Ensiksi oli hänen vain opittava tuntemaan nuo suuret epäkohdat. Tätä varten hän tahtoi hiljaisuudessa työskennellä siinä missä muutkin talonpojat; hän tahtoi omin käsin ottaa osaa maanviljelystöihin päästäkseen siten vähitellen tuntemaan kansan elämää ja tarpeita. Mutta näin työskennellessään kansan riveissä hän tahtoi myöskin alati vaikuttaa herättävästi. Hänen oli helpompi kuin kenenkään muun saada kansan luottamusta. Häntä uskottaisiin kyllä ja häntä seurattaisiin. Liike kasvaisi vähitellen, kansa heräisi yhä enemmän itsetajuntaan, kunnes se vihdoinkin olisi kypsä sivistyskansaksi ja pystyisi oman onnensa ohjiin. Ja jos ei Heikki tulisi kaikkea itse näkemään, niin ainakin hän olisi pannut työn alkuun. Snellmanin tehtävänä oli ollut vain aatteen herättäminen sivistyneissä. Nyt oli toisten vuoro näyttää mahdolliseksi ja toteuttaa tämä aate.—Mutta kuinka monet niistä, jotka tahtoivat seurata suurta Snellmania, erehtyivät eivätkä voineet löytää hänen suuruutensa tietä. Ei Snellmanin työtä voi kahdesti tehdä. Eteenpäin täytyy mennä!

—Niin, isä, lopetti Heikki vihdoinkin, minä olen nyt siis löytänyt elämäni tien!

Mutta kun Heikki sitten vaiken, kuuli hän vain nukkuneen hiljaista sihinätä isän vuoteesta päin.

III.

Niinä vuosina, joina Vuorelan ainoata perillistä oli koulutettu kaukana kotoa vieraisissa oloissa, oli talossa tehty kaiken aikaa työtä entistä suuremmalla voimalla ja innolla. Vanhoissa tavoissa ennen niin sitkeästi pysynyt Vuorelan isäntä oli nyt itse ruvennut puuhailemaan kaikenlaisia uudistuksia, ostellut maanviljelyskoneita, ojittanut peltonsa uuden mallin mukaan, pannut suurella alalla toimeen säännöllisen monijakoisen vuoroviljelyksen eikä missään säästänyt tointa, puuhaa ja vaivaa. Mutta vaivalloisin työ, mikä tehdyksi saatiin, oli ollut suurenpuoleisen suon ojitus ja kuivatus. Suo kuului suureen maapalstaan, jonka Vuorelan isäntä oli pakolla lunastanut sukulaisnaapureiltaan. Tämä naapuri oli jo ennen tehnyt kaupat uusniemeläisten kanssa. Ja Niemelä olikin jo varma omistuksestaan; — oli jo alkanut tähystellä ja mittaila suon pintaa ja aloittanut keskus-ojan. Mutta Vuorela oli haastanut hänet käräjiin, joilla Niemelän oli saatava viimeinen kuulutus omistukseensa.

Niemeläiset olivat luulleet hänen jo jäävän käräjiltä pois, kun oli kauan viipynyt. Mutta hän oli tullut viime hetkellä; oli täyttä vauhtia ajanut käräjämäkeä alas kulkusten helistessä ja karhunta- ja viikunien vällyjen lunta viistäessä. Hän oli tullut ja laskenut rahansa käräjätuvan pitkälle pöydälle.

Maapalsta oli tuomittu Niemelältä pois.

Ja siitä päivästä pitäen oli Vuorelan ylpeä maine alkanut himmentää niemeläisten nimeä.

Suo oli nyt suurelta alalta kuivattu ja viljelyskuntoon saatettu.

Sinä keväänä, jona Heikkiä odotettiin lopullisesti kotiin tulevaksi, höyrysi sen vasta kuokittu multa sulavan lumen alta.

Kaikki tämä odotti Vuorelan ainoata perillistä; häntä odotti talon nuori, emännöitsevä kasvattityttö, sirosuinen Liisa, ja koko väestö, joka oli seurannut talon kuulumatonta vaurastumista ja tiesi, ketä varten kaikki näin oli valmistettu.

Oli niinkuin Vuorelan isäntä olisi viettänyt voittojuhlaansa saatuaan Heikin kotiin. Olihan nyt monivuotiset kylökset kuin tuleentumassa. Eikä rauhaton pelko niitten häviämisestä kalvanut sydäntä.

Ja koko seutu puhui talon nuoresta isännästä, hänen opistaan ja vanhan Vuorelan kunniaista. Ihmiset tulivat Heikkiä katsomaan kuin mitäkin taloon tuotua ihmettä.

Vuorelan iäkkään Manun koko olemus loisti. Ensiksikin oli niemeläisten herrasmaine saanut kovan kolauksen. Ja toiseksi hän tunsu itsensä niin ylpeäksi saadessaan noin puoleksi totella ja puoleksi opastaa tottumaton Heikkiä.

Uutta eloa oli tullut kaikkeen Vuorelan väkeen.

Ja nuori Liisa puikkelehti tuvasta aittaan ja navettaan ja maitohuoneeseen kahta toimekkaampana emäntänä.

Heikki oli tullut maalle hyvin reippaana ja iloisena. Hän puhui alussa kovaäänisesti ja varmasti, kulki paljon ovissa niinkuin puuhaillessa ainakin.

Matkalla tänne ja alkupäivinä täällä ollessaan oli Heikki vielä täynnänsä Helsingistä tuotua henkeä. Hänen tulevaisuudentoiveensa olivat valoisimmillaan. Mitä enemmän hän tottui siihen uuteen tapaan ajatella tulevaisuutta, joka oli niin äkkiä muodostunut ja niin kokonansa entisestä eroava, sitä enemmän hän oli siihen mielistynyt. Hän tahtoi vähitellen saada kansan ymmärtämään sitä suurta historiallista tehtävää, joka oli sen hartioille pantu. Hänen intonsa, vaikka tyyntyneenä, ei suinkaan ollut voimastaan mitään kadottanut; se oli vain saanut tynemmän muodon. Hän oli siinä asiassa hyvin varuillaan ja tutki itseään usein.—Hänen silmiensä eteen oli ruvennut aukeamaan kauniin, tasaisen ja voimakkaan elämän selvät piirteet,—joka elämä ei olisi epäsäännöllinen, intohimoisen tavoittelun hedelmä, vaan rauhallisen, tarkoin suunnatun työn tulos. Ne tulkitsivat varmaan väärin Hegeliä, jotka sanoivat, että Hegel oli ylistänyt yksistään sitä elämää, josta hän, Heikki, oli matkustanut pois. Kun Hegel sanoi: "Ilman intohimoa ei synny mitään suurta", niin varmaan hän tiesi, että on olemassa toinenkin intohimo, rauhallinen intohimo. Ja kuitenkin on tämäkin voima niin suuri, että se voi värittää jokaisen askeleen ihmiselämässä.—Juuri tämä intohimo voi synnyttää suurta.—

Heikin tulevaisuudenkuva oli muuttunut vain muodoltaan. Sen sinisessä etäisyydessä, siellä, missä silmän näköpiiri keskittyy, häämötti sama päämäärä, joka paloi sydämessä Snellmania kannettaessa hurmaantuneen väkijoukon läpi. Siellä etäisyydessä seisoivat voimakkaan vartalon kaunis hahmo. Sen pää oli pystyssä ja käsi ojentihe kansan taajojen rivien yli, jotka olivat valmiit seuraamaan hänen pienintäkin viittaustaan.

Näiden elonvoimaisten tunteiden vallassa Heikki astui isänsä maalle.

Ja kun hänen tulonsa oli kaikessa ympäristössä herättänyt semmoista ihastusta, kulki Heikki täällä kotona niinkuin olisi joka päivä ollut hänen nimipäivänsä.

Hän tahtoi olla väen kanssa aivan kuin vertaistensa parissa. Hän tahtoi käyttää jokaista tilaisuutta siihen vaikuttaakseen. Hän tahtoi olla virkeä ja väsymätön. Ja hän oli jo varma siitä, että se oli oikealla tiellä häntä ymmärtääkseen. Hän alkoi sille vähitellen selitellä kansallisuuskysymystä. Ja ennenkuin hän itse aavistikaan, huomasi hän olevansa asian ytimessä, huomasi innostuneensa aivan kuin ylioppilaitten kesken, tunsu poskiensa punoittavan ja äänensä väsyvän paljosta puhumisesta.

Ja hänen puhuessaan olivat kaikki aina ääneti, hiljaisessa hartaudessa, kiitolliset joka sanasta, jonka hän lausui. Ei kukaan puhutellut häntä silloin, kaikki vain tuntuivat kuin odottavan, mitä uutta Heikki vielä panisikaan toimeen. Ja keskenäänkin he enimmäkseen puhuivat kuiskimalla.

Se melkein vaivasi Heikkiä. Sattui usein, että he hilpeästi naureskelivat työssä ollessaan, että Jaska tapansa mukaan kiusoitteli Leenaa ja Leena häntä vallattomasti torjui tai että heillä muuten oli keskinäisiä puheitaan. Kun Heikki sattui silloin kävelyretkellään heidän työpaikalleen, vaikenivat he samassa äänettömiksi ja totisuus kuvautui heidän kasvoilleensa; korkeintaan tiuskaisi Leena Jaskalle

viimeisen kerran: "Soh, hiljaa"; miehet korjasivat lakkinsa ja tytöt liinansa; ja kaikki oli kuin valmista.— Ja hänen lähdettyään he aivan kuin olisivat vapautuneet pakollisesta totisuudestaan, taas alkoivat naureskella ja puhua omiansa.

Sentähden Heikki alkoi pyrkiä tuttavallisemmalle kannalle heidän kanssansa. Hän otti joskus osaa heidän töihinsä, pyysi kihvelin tai tadikon käteensä ja oli kaivelevinaan.

Ja se herättikin suurta iloa väessä. Työhön tottuneet opastelivat häntä vuorostaan niinkuin lasta, neuvoivat, kuinka kävi kaivaminen tahraamatta vaatteita, ja seuratessaan hänen edistystään kerääntyivät kaikki hänen ympärilleen katsomaan,—tytötkin; minkä vuoksi Heikkiä hävetti suunnattomasti, vaikka hän sitä koettikin peittää sukkeluuksiin. Häntä melkein harmitti. Ja sitten epäilytti vähän, että ehkä ne vielä naurahtavat selän takana.

Sentähden hän itse koetti eniten nauraa omaa työtänsä. He käsittivät puolestaan sen niin, että Heikki itsekin piti sitä leikkinä, ja alkoivat hekin laskea pilapuheita hänen yrityksistään. Ja siksi ei koko asiasta tahtonut koskaan tulla totta.

Sillä Heikistä tuntui vaikealta alistua siihen, että he hänelle nauraisivat silloinkin, kun hän sattuisi olemaan tosissaan.

Ja tuo pelko vaikutti vieroittavasti Heikkiin.

Eräänä päivänä päivällistä syödessä Heikki kummaksensa huomasi, ettei hänellä ollut mitään puhumista; aivan kuin hän olisi jo kaikki sanottavansa sanonut. Toiset näyttivät erisin odottavan, mutta kun Heikki yhä oli ääneti, kääntyi puhe talon asioihin,—olipa jotakin neuvottelemista suuren niityn ladosta.

Ensi kerran sattui, että Heikin läsnäollessa näin puhuttiin hänen sivuitsensa talon jokapäiväisistä asioista.—Se teki omituisen vaikutuksen Heikkiin. Hän sanoi ikäänkuin leikillä jotakin joukkoon, mutta kukaan ei sitä huomannut. Hän koetti tarkemmin kuulostella, mistä oli puhe, ja sanoi vihdoin ajatuksensa. Mutta sitäkään ei kukaan ottanut huomioonsa.

Oli niinkuin olisi nyt tullut Heikin vuoro olla ääneti.

Sama tapahtui seuraavana ja sitten seuraavana päivänä.

Hän tunsi, että oli lopullisesti kaiken sanottavansa sanonut ja että koko hänen vaikutuksensa oli samalla loppunut.

Hän ikäänkuin vasta nyt alkoi huomata ympäristönsä.—Siinä ne istuivat pöydän ympärillä nuo karkeakätiset rengit, söivät perunoita käsistään ja leikkasivat leipää puukolla. Kaikki he keskenään ymmärsivät toisiansa jo puolesta sanasta, ei kuin hymisivät vain vähän toisilleen. Isää he kaikki sisällisesti kunnioittivat. Hän istui aina ääneti aterioidessaan. Ja enimmäkseen muutkin.

Heikki katseli oudostellen ympärillensä. Tämäkö oli hänen kotinsa—tämä vieras, hänelle tuntematon maailma!

Oliko todellakin niin, että hänen täytyisi, pysyvän vaikutusvallan heihin saadakseen, oppia kaikki nuo pikkuseikat, jotka kuuluivat heidän elämäänsä—kaikki nuo peltojen, aitojen, tallin ja navetan pikkuseikat? Ja oppia ne niin, että hän pystyisi heitä neuvomaan, olisi heitä etevämpi?

Ei, ei koskaan! Se olisi mahdotonta. Heikki hukkuisi tämän elämän yksitoikkoisuuteen, hävittäisi ikuisiksi ajoiksi oman aatteellisen maailmansa.

Mutta miten hän oikeastaan olikaan ajatellut vaikutustansa täällä?— Oliko hän tehnyt siitä itselleen täyttä selkoa.—Herättää kansa? Se on: vaikuttaa persoonallisesti miehestä mieheen?—Mutta siihen ei riittäisi kenenkään ikä.—Hakea ja löytää epäkohtia? Mutta kun hän oli löytävinään jonkin ja puhui kansakoulunopettajan kanssa sen korjaamisen välttämättömyydestä, oli tällä aina syitä ja esteitä vaa'an toiseenkin päähän:—jaa, jaa, kyllähän—mutta—. Kansan sivistyksestä olivat he jo muka pitäneet huolta minkä heidän pienet voimansa riittivät. Kun Heikki innostui keksinnöstään, että pitäisi perustaa semmoinen kirjasto, johon koottaisiin paras kirjallisuus ja kansa saisi sitä käyttäen hyväkseen, sanoi kansakoulunopettaja, että lainakirjaston alku heillä jo oli ja että Niemelän isäntä oli siihen uhrannut koko lailla rahoja. Niemelän isäntä oli kaikkien edistyspuuhien etunenässä,—isän vastustaja, jonka nimeä ei Vuorelassa edes koskaan kuultu.

Ettäkö Heikki pyrki vaikutukseen kunnallisissa asioissa? Seköhän olisi ollut Antinkin ajatus? Saavuttaisi vähitellen luottamusta kunnan asiain hoidossa ja tulisi kunnan johtavaksi mieheksi?—Ja sitten valittaisiin valtiopäiville ja niin edespäin?

Mutta siihen ei Heikki pystynyt; siihen tarvittiin etupäässä käytännöllisyyttä—ja sitä semmoista yhteiskunnallisuutta, joka oli vastenmielistäkin Heikille. Ei, mikään tuollainen ei saanut olla tarkoituseränä, se saattoi olla vain luonnollisena seurauksena hengen suuruudesta. Suuri henki löytää aina vaikutusalueensa; mutta se, jonka tarkoituseränä on vaikutusalueen löytäminen, ei ole suuri henki.

* * * * *

Kotona tehtiin heinää. Väki oli iloisella mielellä, lauleli ja luikkasi niityllä.

Mutta Heikkiä painoi outo alakuloisuus.

Eräänä poutaisena päivänä, kun hän istui ylhäällä ullakkokamariissaan, joka oli erityisesti häntä varten järjestykseen pantu,—koputettiin ovelle hiljaa, ja Liisa astui sisälle.

Hän toi tapansa mukaan kahvia tänne ylös,—ja oli tällä kertaa vähän hämillään, kun oli tullut työpuvussa, paitahihhasillaan, liina niskassa ja tukka vähän epäjärjestyksessä. Hänen mukansa levisi huoneeseen väkevä heinän tuoksu. Hän oli tullut suoraan niityltä.

Kahvin tarjottuaan hän sanoi punehtuen ovensuussa:

—Kuule Heikki, sinä ehkä kaipaat jotakin;—tai ehkä on tämä huonekin pieni? Minä olen tämän näin omin päin järjestänyt; mutta voisihan alhaallakin—

—Ei, ei hyvä Liisa!—Sinä olet huomannut, että olen usein ajatuksissani?—Minulla on täällä, näetkös, niin paljon toimeenpantavaa, josta ette aavistakaan. Te elätte täällä aivan tietämättä siitä, mitä suuressa maailmassa on tekeillä—

—Niin, Heikki, sanoi Liisa ujosti,—meillä on paljon sinulta oppimista. Olemmekin niin ikävöineet sinua kotiin.—Hän punehtui taas ja lähti tarjoittimiseen.

Mistä kummasta Heikki olikaan saanut nuo sanat suuhunsa! Ne inhottivat häntä suunnattomasti. Eikä ainoastaan itse sanat, vaan se ääni, jolla hän ne lausui, hänen liikkeensä ja katsahduksensa Liisaan,—kaikki!

Se oli samaa kuin sanoa: te ette vielä ymmärrä antaa minulle kyllin paljon arvoa, te lähestytte liaksi minua, te ette ole kylläksi ääneti minun seurassani.

Ja mitä oppimista Liisalla voisi olla Heikiltä!—Liisalla, jonka silmä niin rauhallisesti ja viisaasti katsoi pitkien silmäripsien välistä maailmaan ja jonka ulkonainen ujous pani aavistamaan semmoista pyhää hengen siveyttä—

Ja kuka täällä oikeastaan tarvitsekaan häntä? Kaikki he ovat terveitä ja iloisia. Heillä on oma maailmansa ja omat pyrintönsä, jotka ovat vieraat Heikille ja hänen maailmallensa.

Tämä vierauden tunne oli katkera. Se alkoi aina säälinä omaa elämää kohtaan—ikäänkuin ei kukaan olisi välittänyt, kuin kaikki olisivat hylänneet ja jättäneet yksinäisyyteen. Ja se loppui loukattuun ylpeydetuntoon: no niin, onhan minullakin maailmani!

Tuossa on Hegel levollisena levällään. Sinne hänen syvien ajatustensa joukkoon! Noitten äänettömien, suurten ajatusten maailmassa on kuin jumalien maailmassa. "Minun aikani ei ole vielä tullut."

Ja Heikki otti taas Hegelin eteensä ja tahtoi vajoutua siihen.

Mutta hän oli unohtanut, että hänelläkin oli ollut edesssänsä sama paikka jo monet ajat. Se oli vaikea ajatus, johon Heikki oli aina pysähtynyt kuin elämänsä tienhaaraan. Siinä sanottiin: "Filosofinen etsivä tutkimus näyttää, että järki äärettömänä voimana on substanssi, kaiken luonnollisen ja henkisen elämän loppumaton alkuaine, samalla kuin se äärettömänä muotona on tämän sisällyksensä toteutus."—Ja sitten tuli paljon samanlaista, mitä Heikki ei ymmärtänyt.—

Antti olisi hänen sijassaan vain pyyhkäissyt sormellaan pitkän tuota sivua ja parilla yleisellä sanalla päässyt koko vaikeudesta.—Mutta Heikki ei voinut täällä maalla niinkuin Helsingissä.—Kaikki ne paikat, jotka siellä olivat herättäneet suurinta innon hurmausta, joutuivat täällä kuivan järjen kohteiksi. Milloin niitä oli mahdoton käsittää, milloin niitä tahtoi arvostella ja verrata ja hylätä—ja joskus pyrki kylmä iva juuri siinä esille, missä filosofi oli korkeimmilleen innostunut. Täällä maalla Heikki arvosteli Hegeliä aivan niinkuin ne "innottomat" siellä Helsingissä.

Ja vähitellen, aivan huomaamatta, alkaa sydämeen hiipiä epäluottamus omaan kykyyn ymmärtää ja ajatella—

Ja sitä epäilystä kasvattaa kaikki—kaikki mikä on edessä, ympärillä ja takana. Se muuttuu kuin muuriksi, joka tuossa tuokiossa sortaa allensa niin, ettei jää mitään jäljelle.

Voimaa, voimaa—!

Mutta voimaa ei ole.

Sen voiman, jota Heikki tarvitsisi, pitäisi olla suurta, itsenäistä voimaa; sen pitäisi olla niin elävää, että se täällä maalla, yksinäisyydessä, riippumatta tovereista, voisi sielussa ylläpitää tuota intohimoa, joka yksin voi suurta synnyttää.—

Mutta semmoista voimaa ei täällä ole. Se jäi sinne toverien keskelle ylioppilassalin pilaristoon.

Täällä on vain hiljaisuutta—ääretöntä hiljaisuutta! Se hiljaisuus saattoi toisinaan Heikin aivan kuin suunnilta pois. Hän ei voinut ryhtyä mihinkään; istui vain eteensä tuijottaen. Ajatus ei pysynyt koossa. Toinen tuli, toinen meni, valtoinaan, omin päin. Toinen ivasi entisyyttä, toinen nauroi tulevaisuutta, häilyvinä, ristiriitaisina. Ja usein ne kiihottuivat kummalliseen sisälliseen taisteluun, joka loppui niinkuin ilman puutteeseen; siitä heräsi niinkuin ainajaisesta. —Ja hiljaisuus hienon hienosti sihisi korvaan, yhä vain uudestaan nukuttaen—

Ah, jos olisi heittää kaikki, kaikki!—Jos olisi heittää kaikki aatteet ja tulevaisuudet!—Jos olisi mennä isän ja Liisan luo ja sanoa: Ottakaa minut mitättömyksineni! Älkää ajatelko minusta enempää kuin mitä olen. Minä olen vähäpätöisin, pienin pienistä!—

Silloin olisi kaikki ratkaistu, kaikki selvää ja iloista. Silloin olisi päässyt voitolle tuo tuttu, kaikkea pientä rakastava, tuo naisellisuus, jota ei kukaan tovereista aavistanut olevan Heikin sydämessä.—Ja hyvästi silloin kaikki aatteet! Ne eivät enää koskaan liikahtaisi.

Voimaa, voimaa—!

* * * * *

Päivän helle oli hiipinyt korkeimmilleen ja taivaan rantoja kiertelivät ukkospilvet. Avatun ikkunan pielessä surisi hämähäkinverkkoon sotkeutunut kärpänen. Mutta muuten ei kuulunut mitään,—eikä tuntunut tuulen henkäystäkään ilmassa.

Kaukaa se kuului ensin, ukkosen kumahtava jyminä.

Ja sen jälkeen vaikeni kaikki niin hiljaiseksi, että Heikki säpsähti.— Oli kuin hän olisi ollut kahden kesken jonkun tuntemattoman voiman kanssa—

Mikä noita uhkaavia pilviä kiidättikään tännepäin semmoista vauhtia?— Ne nousivat yhtenä suunnattomana vuorena, hajoilivat siellä kaukana ja vuoroin taas yhtyivät. Koko taivas nousi tännepäin. Ja seudut sen alla pimenivät.

Tuolla sentään vielä ruislaiho iloisena paistaa päivän valossa; toinen puoli järveä tuntuu vielä näkevän yllänsä sinistä taivasta.

Mutta nyt jo nekin synkistyvät. Musta vihuri syöksyy järven pinnalle, ja ruislaiho alkaa sotkuisesti lainehtia. Kaukainen sohina lähenee; se lähenee joka haaralta. Sen ääni kasvaa kasvamistaan.—Tuolla pimenee niityn yksinäinen kuusi; tuossa jo sammuu vihanta koivu ojan reunalla. —Ja sohina vain lähenee. Se tulee niin lähelle, että tuntuu kuin täytyisi sen tieltä peräytyä, se on ihan tuossa—salama leimahtaa, välkähtävä, repäisevä salama,—maata täräyttää ankara jymäys—ja se jyrinä kiiriskelee kauas pitkin maita, entää joka vuorenloukkoon, joka soppeen, tuhansin kerroin kaiuttaen kaiken seudun.

Heikki sulki ikkunan, joka oli päästä säpeistään, kun tuuliaispää siihen ennätti.

Hän juoksi alas voidakseen tuvan ikkunasta muun väen mukana katsella rajuilman tuloa.

Mutta siellä ei ollut ketään, ei elävää sielua, vaikka oli päivällisaika.

Heikki pysähtyi keskelle tuvan lattiaa.

Syönti näkyi väeltä jääneen kesken. Tuossa pitkän ruokapöydän päässä oli jonkun piikatytön liina, niinkuin juostessa siihen jätetty. Piimäpyttyyn oli lusikka jäänyt ja toisia kiireessä viskattu mikä minnekin pitkin pöytää.—Ja ovi ulos selko selällään.

Mitähän tämä merkitsikään?

Ja Heikille selvisi samassa kaikki. Väki oli juossut niityille heiniä kokoamaan ennenkuin sade tulisi.

Ja hän, Heikki, seisoj tässä toimettona, uneliaana, epäselvissä haaveiluissa, vietettyään koko päivän tyhjää toimittaen!—

—Minähän itse—ajatteli Heikki—olen asettanut niin, ettei täällä kukaan minua tarvitse! He eivät edes ole sanoneet minulle mitään heinistä.

Hän sulki tuvan oven ja juoksi niitylle ukkonen kintereillä.

Sade viipyi vielä pilvissä.

Kaikki väki olikin niityillä. Kilvan siellä koottiin ja nosteltiin heiniä.

Päästyään perille Heikki otti joutilaan haravan ladon kupeelta ja riensi väen luo. Siellä oltiin niin kovassa työn touhussa, etteivät muut huomanneetkaan Heikin tuloa kuin Liisa.

—Nosta minun kanssani tämä ruko, Heikki, sanoi hän Heikin ohi mennessään. Ja Heikki jäi siihen Liisaa auttamaan.

—Joudu, joudu, Heikki! huusi Liisa nauraen, ja vinha tuuli lennätteli hänen palmikkonsa ilmaan, irroitti päästä liinan ja nosti sen korkealle pyörteeseen. Jaska sai sen haravansa päähän ja sanoi siihen kompasanan, jota Heikki ei ymmärtänyt, ja kaikki rupesivat kohti kurkkua nauramaan. Se oli jotakin heidän välisiään. Liisa punehtui vähän ja löi leikillään haravan varrella Jaskaa takaa. Sitten hän taas tuli Heikin viereen haravoimaan.

Omituiselta tuntui Heikistä nyt ensi kerran ponnistella työssä kotiväen kanssa. Siinäähän liikkui vakavana isäkin, omin käsivoimin nostellen suunnattomia sylillisiä heiniä.

Heikki auttoi häntäkin.

Oli niin outoa lisätä omat voimat isän voimiin. Heikki ei ollut koskaan tuntenut olevansa niin lähellä isää. Hän tunsu isää kohtaan lämpimämpiä tunteita tällä hetkellä kuin monena pitkänä vuonna. Näillä, juuri näillä omilla voimakkailla käsillään oli isä siis vienyt Heikkiä askel askeleelta eteenpäin, kouluttanut häntä ja hankkinut hänelle kaiken sen sivistyksen, josta Heikki oli niin ylpeä ja jonka hän asetti niin korkealle. Kuinka paljon yli oman tarpeen isä olikaan siis työtä tehnyt!—Ja siksi nyt hänen kanssaan heinärukkoa nostaessa ei olisi mikään ponnistus tuntunut liian suurelta.—

—Olikohan isällä yhä vielä enemmän voimia kuin Heikillä?

Ja ensi kertaa Heikki tunsu Liisaakin lähestyneensä, vaikka tässä ei ennättänyt sanaakaan vaihtamaan. Mutta työskentely siinä vierekkäin toi heidätkin parissa hetkessä lähemmäksi toisiaan kuin he milloinkaan ennen olivat olleet.

Kaikki turha häveliäisyys oli paennut ja väli työväenkin kanssa kuin taiasta selvinnyt. Heikki saattoi olla muille apuna. Ja sentähden hän saattoi nauraa luonnollisesti ja heittää sanan sinne, sanan tänne vapaasti, yhtään ujostelematta.—Sanomattoman onnelliset olivat nämä hetket. Ne ennättivät vierittää kuin uuden elämän hänen eteensä.—

Kun vain nyt osaisi pitää kiinni tästä kaikesta, onnellisesta suhteesta!

Aatteet ja tulevaisuus—ne ikäänkuin katosivat tämän rinnalla!—Tämä oli totuus ja elämä!

Mutta samassa tuli sade; se tuli rankasti, taivaita tärisyttävän ukkosenjyrinän seuraamana. Työ oli keskeytettävä. Enin osa heiniä oli saatu latoon.

Väki meni ladon suojaan. Se palasi vasta sateen loputtua kotiin, jossa nauraen ja leikkiä laskien rupesi jatkamaan kesken jäänyttä piimän syöntiä.

Mutta päivä paistoi taas hajoavien pilvien lomasta. Ja virkoavan luonnon tuore henki täytti ilman.

* * * * *

Tämän jälkeen Heikki usein otti osaa väen töihin. Nyt oli niinkuin selvinnyt kaikki tyynni: piti vain osata tehdä itsensä tarpeelliseksi; piti tähystellä ja tarkastella, missä saattoi olla hyödyksi. Siellä missä miehiä oli kylläksi, siellä ei tarvinnut työhön tunkeutua,— siellä vain, missä tarvittiin ja kaivattiin. Heikki oli erehtynyt siinä, että oli tahtonut antaa heille kysymättä heiltä, mitä he tarvitsivat: Hän oli tahtonut antaa heille vain sitä, mitä itse luuli heille tarpeelliseksi.

Tästedes hän tahtoi olla puhumatta heille kansallisuusaatteista. Hän tahtoi kuulostella mitä he

tarvitsivat ja antaa vain mitä he pyytävät. Hän tahtoi olla pienin pienistä,—ja jos ylpeys pyrki taas vallalle, olisi sitä vastaan sodittava kaikin voimin.

Tämä oli nyt oleva hänen tiensä ja hänen elämänsä.

Ja vähitellen Heikki huomasi, että hän alkoi eläytyä jokapäiväisiin kotiaskareihin, jotka tyyneesti ja rauhallisesti seurasivat toisiansa jättämättä koskaan työttömäksi ja aina neuvoen eteenpäin toisesta toiseen. Yhä harvemmin entiset repivät muistot tulivat mieleen. Ne alkoivat ruohottua kuin vanha hauta, jonka yllä keväinen elämä tekee parastaan saattaakseen kaiken entisyyden unohduksiin. Se oli semmoista viheriätä, sitkeätä luontoa; semmoista nykyhetkistä, keskipäivän valaisemaa todellisuutta. Tämän kaiken keskeltä oli joskus vaikeakin päästä entisiin muistoihin. Piti ummistaa silmät ja ajatella kaasuväliä ja ylioppilassalin pilareita. Silloin se tuli kaikki takaisin: Snellman, isänmaa, toverit, tulevaisuus. Mutta tuli vain erillisenä kuvana, jonka saattoi kuin kouraansa ottaa. Koko entinen olemus aatteineen päivineen, se liikkui ja oli sijoiltaan irti.

Mutta se uusi, vihreä, kotoinen maailma—se oli laajempi ja syvempi kuin Heikki olisi voinut aavistaa. Tämä maailma viittasi tietä ihan uudelle suunnalle; siitä alkoi elämä ihan toisaanne; siitä näytti pääsevän vaikka kuinka pitkälle.

Se alkoi aueta tältä puolelta siitä pitäen kuin Heikki talven tultua sai pienen, ruskean, mustasilmäisen hevosen omiin hoteisiinsa. Omituinen, sydämellinen suhde syntyi heti heidän välillensä. Heikki alkoi sitä ohjastella, mutta pysyi kumminkin enemmän oppilaan kannalla ja seurasi tyystin sen tapoja ja tahtia. Kun hän tahtoi jotakin omin päin, katsahti hevonen taaksensa, ja he katsoivat syvästi toisiansa silmiin. Vasta pitkien aikojen perästä, kun Heikki paremmin perehtyi talon ajoihin, oppi niitten kiireet ja kiireettömyydet, tunnusti hevonen mestarinsa ja antautui käskettäväksi.

Se työ, jota hevosen hoito alituisesti vaati, kiinnitti Heikkiä yhä enemmän tähän elukkaan. Sen mustissa silmissä avautui sen syvä, puhuva sielu, jota ei voinut olla ymmärtämättä ja rakastamatta ja jossa oli aina uutta näkemistä.

Mutta päästyään näin oman hevosesensa olemuksen perille hän samassa oppi tuntemaan kaikki muut hevoset. Kuinka ne olivat erilaisia kaikki, erilaisia luonteeltaan ja tavoiltaan! Heidän eri nimensä peittivät taaksensa kukin oman omituisen suhteen ympäristöön, oman maailman, jota ei voinut sanoin selittää,—vain tuntea.—Ja niin tuo suuri lehmäkarjakin, jota Heikki oli tähän asti vain ajatellut yhdellä yhteisellä "karjan" nimellä, se näin lähempää tarkastettuna jakaantui lajeihinsa ja erosi vihdoinkin eri olennoiksi, joilla kullakin oli oma sisällinen luonteensa, siitä johtuvat tapansa ja oma elämäkertansa. Leena-karjako ne tiesi kaikki, heidän ikänsä ja sukunsa ja syntynsä, ja puhutteli eri nimillä ja taputteli eri tavalla,—ja jos häneltä kyseli, niin hän kertoi lakkaamatta niin iloisena ja tyytyväisenä lehmistään, että kyynel tahtoi puhuessa hänen silmänsä kiertyä...

Eniten Heikki sentään kummastui sitä maailmaa, joka hänelle avautui hänen tutustuessaan kotiväkeeseen. Hän oli ennen ajatellut vain yhteisesti myöskin "renkejä",—mutta se käsite katosi, kun hän ensi kertaa lähti heidän mukanaan pitkälle ajolle metsiin. Sieltä tultua oli hänellä vain Kalle, Jaska, Rönni, Iisakki ja vanha Manu, jota kaikki muut kunnioittivat,—mutta ei mitään "renkejä". Ja siitä asti hänen oli nyt heidänkin kanssaan mentävä sitä samaa tietä, joka oli hänet tutustuttanut hevoseen. Hän heitti kaiken mestaroimisen ja seurasi heitä oppilaana. Ja hän katsoi heitäkin silmiin ja näki heidän sielunsa. Ne olivat ihmisiä, semmoisia kuin Heikkikin. Ne olivat kaikki häntä vanhempia, ja hän tahtoi heille antaa vanhemmuuden kunnioituksenkin. Kuinka väärässä olivatkaan ne, jotka sanoivat, että tieto oikeuttaa herruuteen! Ne eivät varmaan olleet koskaan katsoneet silmiin niitä, joiden herroja he luulivat olevansa.

Loimottavan valkean ääressä Heikkikin tahtoi askarrella puhdetöitä väen kanssa.

Ja eräänä iltana hän toi viulunsa alas ja alkoi heille soitella.

Ja Heikki itsekin taas innostui rakkaaseen viuluunsa, jonka hän jo oli ollut hylätä.

Sen ääni kuului omituisen heleältä avarassa pirtissä, ja niin kummallisesti hajosivat sen kieliin muualta maailmasta kiintyneet muistot tähän niille outoon ympäristöön.

Eikä kukaan koskaan ollut niin tarkkaan hänen soittoansa kuunnellut. Kun Heikki katsahti ympärilleen, näki hän loimottavassa valossa hartaita kasvoja kaikkialla. Kaikki kuuntelivat niinkuin olisivat olleet jossakin pyhässä toimituksessa, suut auki äänettömässä kuuntelussa. Veistos oli jäänyt kesken ja kirves pysähtynyt.

Ja kun he kerran olivat kuulleet, ei Heikki saanut enää rauhaa heidän pyynnöiltänsä. Yhä uudestaan ja yhä uudestaan oli hänen soitettava. Niitä tuli sitten kuulijoita muualtakin. Sanoma Vuorelan maisterin soitosta levisi herättävänä ihmeenä miehestä mieheen, ja pyhäisin oli joskus suurin osa

Vuorelan alustalaisia koossa.

Viulu oli semmoinen harvinainen kapine heille, jota vain vanhemmat ihmiset olivat kuulleet. Nuoremmalta kansalta se oli hävinnyt kuulumattomiin ruukin ajoista saakka. He olivat kuulleet vain käsiharmonikkaa.

Sentähden Heikin soittaessa kaikki heltyivät vanhan viulun sävelistä. Ja kun hän taukosi, alkoivat vanhemmat muistella, ilonkyynel silmässä, —ja nuoremmat pyysivät käsiinsä ja katselivat ja olisivat tahtoneet itse oppia sillä soittamaan.

Ja niinpä tämän talven kuluessa Heikki selvästi tunsu tulevansa ympäristölleen yhä tarpeellisemmaksi. Mitä vähäpätöisemmäksi hän pyrki, sitä varmemmin kerääntyttiin hänen ympärilleen ja sitä enemmän oli häneltä kyselemistä ja oppimista. Häntä kuunneltiin ja hänen tapojansakin seurattiin pienimpiin asti.

Kerran sanoivat isä ja Liisa, että väki oli ihan toiseksi muuttunut, että se oli kuin uudestaan luotua.

Pyhäinen rauha ja siveä hiljaisuus vallitsi Vuorelassa, joka uinui tutuissa piirteissään talven valkoisten luminiestosten keskellä.— Mutta tässä äänettömyydessä oli syvää henkeä, ja suuri elämä sykki sen alla...

* * * * *

Kaksi vuotta oli Heikki ollut maalla kotona, ennenkuin hän isän kanssa ensi kertaa kävi Niemelässä.

Kun siellä vietettiin veljentyttären häitä, kutsuttiin vuorelaisetkin pitoihin.

Silloin oli elonkorjuun aika ja kesä uhkuvassa täydellisyydessään.

Vuorelan isäntä oli kuitenkin ollut omassa työssään. Hän oli ruvennut uutta kaivoa valmistamaan,—kun kesäinen kuivuus oli uhannut kaikki vedet hävittää,—ja salvosteli itse arkkua sill'aikaa kuin kaksi muuta miestä nosti kaivoksesta soraa.—Paikan oli katsonut tunnettu kaivonkatsoja, repaleinen maantienkulkija. Heikki olisi kyllä tahtonut jonkin matkaa syrjemmälle, mutta katsoja ei ollut siihen myöntynyt; sanoi, että siinä vesi on paljon syvemmillä. Ei kuitenkaan hänenkään kaivoksestaan vettä vielä kuulunut, vaikka oltiin jo viidettä sylvä syvällä. Siitä oli naurua ja puhetta piisannut koko talonväelle, kun illansuussa palattiin leikkuutöistä; jokainen toi esiin kokemuksensa ja tietonsa entisiltä ajoilta. Mutta vettä ei kuulunut.

Heikki oli par'aikaa työssään, kun Niemelästä tuli kutsut.

Se teki niin oudostuttavan, vieraan vaikutuksen. Oli niinkuin olisi hänen käsivartensa lyöty lamauksiin. Kirves vaipui hänen kädestään.— Nytkö hänen siis tuli esiintyä Vuorelan nuorena isäntänä, esiintyä ulkomaailmalle ja sen arvosteltavaksi!

Niemelään oli paljon väkeä käsketty, läheltä ja kaukaa. Seudun kaikki varakkaimmat ja kuuluisimmat tilalliset olivat järjestään kutsutut. Eikä siksi Vuorelankaan väkeä oltu unohdettu. Heikki ajoi sinne isän kanssa talon vanhoissa hyväistuimisissa kääsyissä.

Ei niin suuria häitä oltu näillä seuduin ennen nähtykään. Eikä sen tapaisia. Sillä Niemelän häät olivat uuden kuosin mukaan laitettut, herrashäät. Vihittiin päivällisen aikaan, joka kohta syötiin. Eikä syödessä istuttu, vaan seistiin—niinkuin herrasväessä on tapana.— Kertoivat, että ruukin patruunalla oli ollut samanlaiset häät, kun sieltä tytär pois naitettiin.—Eivät saaneet tulla sisälle muut kuin kutsuvieraat, jotka tiesivät ihmistapoja. Pappilan väki oli kunniasijalla, ja mustaan silkkiin pukeutunut Niemelän emäntä—talon entinen karjakko—piti heille seuraa sorminiveliään naksutellen. Muut vieraat seisoskelivat enimmäkseen seinämällä ja kävivät vuorotellen ruokaa suurelta pöydältä.

Niemelässä oli jo useita aikoja ollut palveluksessa kaksi kaupungista tuotettua piikaa. Ne ne olivat sinne nämä uudet tavat tuoneet. Sanottiin, että he olivat häätkin järjestäneet näin oudoiksi. Ja siinäpä ne häärasivatkin itsevaltiaina keittiön ja ruokahuoneen välillä. Isäntäväen ei tarvinnut paikaltaan liikahtaa, vaan sai sekä isäntä että emäntä niinkuin vieraatkin noudattaa piikain ohjeita.

Muu Niemelän palvelusväki ei saanut sisällekään tulla. Ovesta vain tirkisteli, kun morsian tuli valkoisissaan sisälle viheriäinen kruunu päässä.

Niemelän piikat ja rengit olivat sekalaista väkeä. Isäntä tuskitteli ja kuritteli, mutta ei vain tahtonut kunnollista väkeä saada. Hän teki heidän hyväkseen paljonkin; piti säästökassaa ja vakuutti tapaturmalta, hankki sanomalehtiä ja muuta lukemista. Eikä sittenkään tahtonut mitään tulla. Ruukilla ne vain juoksivat, joiivat ja hoilasivat, leikkivät sen kalpeakasvoisten, väsyneitten tyttöjen kanssa ja levittivät sairautta Niemeläänkin;—eikä niitä mikään olisi saanut kiintymään talon asioihin. Hyvä kun kuritus ja pelko varkaudesta esti.

"Raakuus ja sivistymättömyys eivät ole vielä kansastamme paenneet", lohduutti sekä rovasti että patruuna. Rovasti neuvoi postillaa joka pyhä lukemaan, mutta patruuna vakuutti, että ankara kuri on ainoa apukeino.

Niemelä puolestansa huokasi ja arveli, että sekä postilla että kuri voidaan vallan hyvin yhdistää, käyttää niin hyvin toista kuin toistakin,—ja niin hän oli tehnytkin;—mutta itseksensä hän ajatteli tuolla toisella vaaralla olevaa vanhaa perintötaloa. Siellä ei isäntä väellensä postillaa lukenut, eikä siellä kuristakaan mitään tiettyä. Siellä eivät uuden ajan sivistystavat olleet päässeet pesiytymään eikä muuttamaan elämäntapoja niinkuin Niemelässä. Siellä elettiin vanhan kansan elämää, isäntä ja rengit söivät saman puurokupin äärestä ja veljeksinä kulkivat ulkotöissä.—Ja kumminkin oli siellä säilynyt kotoinen pyhä rauha. Rengit kammoivat ruukkia ja omalla kotimäellään heittivät pyhäisin kiekkoa.

Olisiko Vuorelan lukenut poika sittenkin vaikuttanut tuon kaiken! Niemelä oli luullut aluksi, ettei tuosta pojasta lähtisi Vuorelalle mitään kunniaa, kun se kuului olleen niin ujo ja hiljainen eikä tahtonut kunnan riitoihin ollenkaan sekaantua. Mutta Vuorela oli itsekin vetäytynyt kunnan asioista syrjään, ja kumminkin tunsu Niemelä nyt enemmän kuin koskaan, että Vuorela oli hänestä vienyt voiton.

Heikki oli Niemelään tultuansa hämmästynyt tämän talon ulkonaista asua. Kaikki oli järjestetty aivan herrasväen malliin. Salissa oli piano ja kukkia ylt'ympäriinsä, sohvut, pöydät, valokuva-albumit ja matot. Snellmanin ja Yrjö Koskisen kipsiset rintakuvat tervehtivät häntä tuttuine kasvoineen. Hän ei ollut heitä koskaan tässä ympäristössä nähnyt; ja kumminkin he tuntuivat aivan hyvin täällä viihtyvän: olivatpa ihan kuin kotiutuneetkin korkeille jalustimilleen tuohon kukkien keskeen.

Heikki melkein säpsähti sitä vaikutusta, minkä Snellmanin kasvot häneen tekivät. Oli kuin tuo kipsikuva olisi ihan kuuluvasti sanonut hänelle: nuorukainen, aseta tarkoituksesi korkealle!

Ja Heikki oli tyytynyt kaivonarkkua salvostamaan!

Ei, ei, pois tuo ajatus! Se voisi myllertää jälleen kaikki rauhoittuneet tunteet—niin, koko ilon ja onnen!

Vastenmielistä oli Heikistä olo täällä.—Miksi hän tunsu itsensä niin sanomattoman epävarmaksi ja ujoksi! Hän ei olisi millään tahtonut kulkea salin poikki muitten katsoessa, ja hän melkein punastui, kun rovasti tuli häntä puhuttelemaan. Hän joutui hämilleen noiden puolisivistyneiden talonpoikaispohattain keskuudessa.

Heikki huomasi, ettei hän täällä suinkaan käyttäytynyt niinkuin häneltä odotettiin. Hän oli aluksi kaikkien huomion alaisena, ja monet kuiskutukset tarkoittivat selvästi häntä. Mutta vieraat tulivat vähitellen iloisemmiksi ja puhuivat kovaäänisemmin. Niemelän leveä hohotus kajahteli huoneissa, ja muutakin naurua kuului kaikkialta. Ja Heikki jäi istumaan itseksensä nurkkaan, ja hän tunsu kuinka hän vähitellen unohtui pois kaikkien mielestä.

Jospa hän olisi voinut jättää tämän kaiken heti ja lähteä pois. Hillitön koti-ikävä valloitti hänen mielensä. Siellä tuntui niin lämpimältä.—Siellä lähestyi aurinko jo Honkavaaraa; siellä par'aikaa Liisa kulki pihan yli käsivarret vastakkain rinnalla—ja lampaat tarhassa määkivät yhteen suuhun häneltä ruokaa, nousten toinen toistaan ylemmäksi aita vasten.—

Niemelä kulki samassa Heikin ohitse ja pysähtyi hänen eteensä täysi viinilasi kädessä.

—No, eikö meidän maisterille viini maistukaan, ha-ha-haa?

Kaikki katsoivat sinnepäin ja hiljenivät.

Heikki nousi ylös kilistämään ja punehtui. Ja näki sivumennen isänsä, jonka silmät kiinteästi tähystivät häntä ja seurasivat hänen käytöstään, ikäänkuin tahtoen sanoa: "Nyt, Heikki, nyt anna tulla!"— Mutta Heikki vain hämmentyi yhä enemmän.

—No miltä maanviljelys tuntuu, ha-ha-ha-ha, nauroi Niemelä kädet puuskassa hänen edessään.— Nuorella isännällä on paljon oppimista, arvaan minä—ha-ha-ha? Tekisi ehkä mieli sentään Helsinkiin? Vai mitä? —Jaa, jaa, pappu on kova, pappu on kova, ha-ha-ha—.

Ja kun ei puheesta tullut sen enempää, hän kääntyi selin Heikkiin muiden vieraittensa puoleen ja rupesi puhumaan Helsingin asioista, yhä samalla lailla rehennellen; kertoi keväisistä ylioppilaskokouksista ja kansallismielisten voitoista, aivan kuin olisi itse ollut läsnä. Ja vieraat kuuntelivat häntä, piirittivät hänet keskuuteensa ja utelivat pieniä yksityiskohtiakin—ja unohtivat Vuorelan maisterin kokonaan.

Heikin sydämessä tuntui niinkuin joku vainaja haudassaan olisi raskaasti kääntynyt toiselle kyljelleen.

Snellmanin katse tuossa kipsikuvassa oli aivan sama kuin sinä yönä silloin ylioppilastalossa.—Se toi niin elävästi mieleen kaiken.— Mutta tänne ei tuo kuva voinut kuulua! Tämäkö olisi ollut Snellmanin aate kansansivistyksestä!

Ei, ei koskaan! Mitä Heikki ajattelikaan! Eivätkö nuo kasvot päinvastoin ilmaisseetkin kärsimystä, sanomatonta häpeää siitä, että olivat täällä! Niistä puhui harras rukous Heikille: heitä minut alas, riko vaikka säpäleiksi; en kuulu heidän joukkoonsa; en ole koskaan rakastanut puolisivistystä, en koskaan ole tarkoittanut talonpoikaisylimystä; minun aatteeni on tasa-arvoisuuden aate; minä olen niitten, jotka tuolla ovien takana kurkistelevat; nämä tässä eivät ole minun!—

Kun he illansuussa ajoivat kotiin isän vanhoissa, syväistuimisisä kääseissä, painoi Heikkiä ikäänkuin häpeän ja kärsityn tappion tuska.— Mitähän isäkin ajatteli hänestä!

Ja sentähden hän sekä kummastui että sanomattomasti ilostui, kun huomasi, ettei isä ollut millänsäkään, vaan päinvastoin alkoi ystävällisesti puhua kotiväestä, vähänväliä lämpimästi hymähtäen milloin mistäkin kertoessa.

Suorastaan rajaton hellyys isää kohtaan syttyi Heikkiin. Hän olisi tahtonut syleillä vanhusta. Ja kuinka miellyttävät olivat ukon ruskettuneet, ryppyiset kädet hänen siinä ohjastaessaan, kuinka hellästi musta sarkatakki sulki sisäänsä hänen vanhuudesta jo vähän köyristyneen vartalonsa ja kuinka lempeästi tuuli ajaessa läpätti ruskeata hiussuortuvaa, joka korvan kohdalla pistäytyi esille hänen vilttihattunsa alta!

Heikki ymmärsi nyt hyvin isän ja Niemelän välit ja koko heidän keskinäisen sitkeän taistelunsa. Juuri sama henki on Vuorelassa aina pysyvä, mikä siinä nyt vallitsee. Sen tunsu Heikki nyt selvemmin kuin koskaan.

Kunhan saisi kaiken muistonkin hävitetyksi tästä Niemelässäkäynnistä! Se oli mielessä semmoisena pahana sykkyränä, joka ei päästänyt sinne entistä iloa. Se oli repinyt auki umpeenkasvaneet haavat, puhaltanut, vaikka hetkeksikin, ilmituleen vanhan tulevaisuushaaveen sammuneen hiilloksen.—

Mutta varmaan kotoinen ympäristö jälleen tuudittaisi mielen entiselleen. Kohta se jo näkyy, tuon kuusikkometsän takaa;—sen ruokakellonkatos ja navetta ja vanhan kaivon vipu.—Sinne sen elämään takaisin! Nämä verkavaatteet ja kaulukset hän panee pois. Vielä tänä iltana hän ottaa taas piilukirveensä ja taas kuulee tuota tuttua kumausta, kun sen tyvellä satuttaa kuivan pölkyn kupeeseen, näkee lastun piilutessa kiertyvän irti levittäen pihkan hajua ja paljastaen männyn valkeaa, verestä puunsisustaa—.

Sillä elämällä ei ollut tulevaisuutta. Se oli vain jakso rauhallisia, toisiansa seuraavia nykyhetkiä.

Sen korkein huippu oli ajatus,—että hän ja Liisa kerran vihittäisiin mieheksi ja vaimoksi. Ja miksi se olisi niin kaukana tulevaisuudessa! Olihan hän nyt saavuttanut oikean suhteensa kotiin—eikä mitään juopaa ollut enää hänen ja Liisan välillä. Tai jos vielä olikin, niin hän tahtoi siitä päästä. Sen täytyisi hävitä, kun hän vain saisi itsensä pakotetuksi puhumaan Liisalle.—Ja ajatus sykehdytti sydäntä ja valaisi koko maailman pyhäisen kirkkaaksi.—

Tuossa on jo kuusikkometsä—! Pieni ylämäki vielä—!

—Isä antaa ohjokset minulle, sanoi Heikki.

Ja oltuaan kauan puhumatta isä heräsi ajatuksistaan:

—No, kah, tuossa on, sanoi hän iloisesti. Ja rupesi vetämään piippunysää taskustansa.

Kun he ajoivat kotiveräjältä, kulki Liisa pihan yli—ja lampaat seisoivat määkien tarhan aidan takana.

—Sinulle, Heikki, on tullut kirje—tuolla se on tuvan pöydällä, sanoi Liisa.

Ja Heikki kiirehti sisälle kirjettä avaamaan.

IV.

Kirje oli ylioppilastovereilta, jotka olivat panneet toimeksi huvimatkan ja nyt ilmoittivat tulevansa tännekin, vain hetkeksi, ohi matkustaessaan.

Niitä oli kolme, ja kaksi heistä oli Heikin ylioppilastovereita, Lulle ja Bruuno. Kolmas, Artturi, oli kyllä

ylippiilasaikana Heikin kanssa seurustellut, mutta hänen asemansa korkeasukuisen herrasperheen jäsenenä oli estänyt heitä ihan välittömästi toisiansa lähestymästä. Hän oli ottanut sisarensa, neiti Fannyn, mukaansa. Tätä neitiä Heikki ei ollut ennen nähnytkään.

Kaikki he olivat iloisia poikia, innokkaita tulevaisuuden miehiä. Lulle luki luonnontieteitä, geologiaa, ja Bruno oli filosofi. Mutta Artturista ei oikein vielä tiedetty, mille suunnalle hänen tiensä tulisi kulkemaan. Hän oli ennen kaikkea vapaa taiteilija, niinkuin koko se suku, jonka jäsen hän oli.

Kun Heikki oli lukenut heidän iloisen kirjeensä, johon jokainen oli jotakin omakätisesti kirjoittanut, tunsu hän omituista rauhattomuutta. Kirjeen kuori tuoksahti jollekin tutulle hajuvedelle, se oli varmaan sisaren.—Tuo hieno, levottomuutta herättävä tuoksu—kuinka kauas se jo oli ennättänyt unohtua Heikin mielestä! Muistui jokin iltama—ja tanssi—ja kaasupalot.—Ja kirjeen sisältö täynnä vallatonta hurjistelua, täynnä keveää suruttomuutta, joka ei tiennyt mistään vaikeuksista eikä sydämen sisäisistä taisteluista! Se liikkui kuin vilpoisemmissa ilmakerroksissa. Elämän iloa henki joka rivi. Kuinka paljon muistoja sai lyhyessä hetkessä kohennetuksi tämä kirje, Heikin sitä seisten lukiessa tuvan pitkän pöydän päässä! Vapisivathan hänen kätensä ihan tuntuvasti, ja sydän—kuinka se sykki! Hän olisi ollut valmis matkustamaan vaikka kuinka pitkät matkat heidän luoksensa, kunhan he vain eivät nyt olisi tänne tulleet! Ei, ei, se oli mahdotonta! Hän olisi tahtonut heiltä ikuisiksi piiloutua, jäniksen tavalla pistää päänsä pensaikkoon ja mykistyä siihen liikkumattomaksi harmaaksi kiveksi, jota ohikulkeva ei aavistakaan eläväksi olennoiksi.—Mitä he ajattelevat, kun he hänet nyt näkevät; kun he näkevät, kuinka hän on muuttunut! Eihän hän enää muistaisikaan noita rohkeita käänteitä, sanoja, joilla silloisia ajatuksia ilmaistiin.—He tahtoivat nyt varmaan saada nähdä, mitä hän oli saanut aikaan. He tietysti luulivat, että hän oli saanut aikaan suuren herätyksen täällä maan sydämessä!

Ja he saisivat nähdä, ettei mistään semmoisesta ole ollut kysymystäkään.

—Mitä sinä sitten olet tehnyt?—he varmaan kysyisivät.

—Olen viimeksi kaivanut tuota kaivoa! pitäisi Heikin vastata. Ja koko hänen muuttunut olemuksensa aukeaisi heille selko selälleen.

Ei. Kyllä hän tietäisi mitä hän vastaisi. Hän ei ollenkaan antautuisi heidän arvosteltavakseen. Ja jos heistä joku mainitsisi jotakin siitä Snellmanin juhlan jälkeisestä yöstä, hänen päätöksestään ja Antin puheesta, niin selittäisi Heikki kyllä heille. He eivät tunne kansaa eivätkä ymmärrä talonpoikia. He luulevat, että talonpojat ovat kaikki ihan yhdenlaisia olentoja, ettei niitä voi ajatella muuta kuin joukkona; he eivät ymmärrä, että talonpojatkin voivat olla nuoria ja vanhoja, toiset ovat innokkaita, toiset innottomia, toiset taipuvia henkisiin harrastuksiin, toiset taas tavoittavat rikkautta. He eivät tiedä, että "kansaa" on vain käsite; että kun sen keskuuteen tulee, niin ei sitä olekaan,—on vain eri ihmisiä niinkuin joka paikassa muuallakin.

Heikki tahtoi näyttäytyä toverien seurassa niinkuin hän olisi vakaantunut entisestään. Sopivassa tilaisuudessa hän sanoisi nauraen, mutta painavasti: "Ei,—talonpoikien luottamus on ensin saavutettava! Ennen sitä ei voi mikään tulla kysymykseen! Täytyy tulla itse talonpojaksi!"

He ajattelisivat silloin: "Vielä elää Heikissä vanha aate", ja ihmettelisivät hänen sitkeyttänsä ja hänen tahtonsa lujutta.

Ja niin Heikki voitti levottomuutensa. Hän melkein nauroi säikähdystään. Koko juttu ei tulisi olemaan muuta kuin terveellinen koe hänelle. Ja miksi ei hänkin voisi kerran jälleen pistäytyä noissa vilpoisemmissa ilmakerroksissa!—

Heikki tuli iloiseksi. Jonkin verran entistä ryhtiä ja varmuutta oli hänen puheessaan, kun hän isälle ja Liisalle kertoi asiasta ja kuvasi tovereitaan.

* * * * *

Määräpäivänä vieraat tulivatkin.

Ensin ajoivat pihaan Bruno ja Lulle tomuttuneina, mutta iloisina ja meluavina. Nähtyään Heikin he rupesivat huutamaan ja hohottamaan, hyppäsivät rattailta, riuhtoivat Heikkiä käsistä ja piirittivät hänet semmoisella kysymysten määrällä, ettei Heikki saanut yhteenkään vastatuksi. He ottivat kerrassaan voiton hänestä, kaikki edeltäpäin suunniteltu menettely oli hänen puoleltaan mahdoton, ja hänen täytyi antautua heidän seurassaan näin alusta pitäen hetken vaikutusten ajeltavaksi.

—No mitäs sinä velikululta täällä?

—Kas, kas, olethan ihan kuin vanha maanviljelijä!

—Näytöpäs kätesi—ihan karheat, koeta, Lulle!

—Mutta kuule, Heikki,—sinä viihdyt hyvin?

—Olet aikalailla muuttunut. Sinua ei tuntisi samaksi. Ja kuinka hiljaiseksi olet käynyt!

He olivat matkustaneet ympäri koko Suomen,—olivat olleet iloisia kaiken matkaa, ja heitä oli joka paikassa kohdeltu kuin ruhtinaita. Artturi oli piirustellut vihkoonsa kaikki kauneimmat paikat.

Tuolla he jo ajoivatkin pihaan, Artturi ja Fanny.

Heikki aivan hämmentyi nähdessään jälleen kaupunkilaista naisväkeä.

Neiti Fanny oli iloinen ja vallaton.

—Tekö nyt olette se Heikki? Nämä ovat teistä puhuneet minulle niin paljon, että olen teihin henkisesti aivan kyllästynyt!—

Hän nauroi ja ojensi Heikille valkoista kättään, josta oli juuri vetänyt pois hansikkaan.

Heikki ajatteli kuluneita verkavaatteitaan ja punehtui. Artturi sanoi tervehtiessään:

—En ole nähnyt koko matkalla vielä niin kaunista kuin teillä täällä. Tämä on suurta, tämä on hurmaavaa!—Me kaikki ihailimme hirveästi juuri tällaisia vuoria.—Kuule, Heikki, nyt kun annat meille vain vähän pesuvettä ja toimitat jonkin huoneen sisarelle,—suo anteeksi, että heti näin vaivaamme!

—Liisa! huusi Heikki hätäntyen ja puoleksi kuiskaamalla eteiseen. Liisa tuli esille.—Saata neiti kamariin!

Herrat katsahivat toisiinsa, kun Liisa ja Fanny olivat menneet.

—Se on minun kasvattisareni, selitti Heikki. Ja he menivät kaikki sisälle.

Ovessa sanoi Lulle Heikin korvaan:

—Heikki, tunnusta!—niinhyvin kuin kihlattu morsiamesi?

Heikki hämmästyi ja nauroi sitten luonnottomasti, minkä piti tehdä vastaus tarpeettomaksi. Lulle ei tiedustellut sen koommin.

Siellä sisällä Artturi huomasi Heikin viulun seinällä. Hän otti sen alas, viritti ja soitti hyvin taitavasti nopeita juoksutuksia ja niitten välillä aina jonkin surullisesti värähtävän sävelen.

Viulu aivan kuin elpyi, sen kielet iloitsivat, sen kaula kurottui jänteväksi, sen koko runko solakoitui. Se tunsi varmaan parfyymiä ympärillään ja muisti unohtuneen taidemaailman,—kotonsa, jossa sitä oli ymmärretty. Ja se meni selvästi heidän puolelleen sanoakseen siellä selän takana jotakin äärettömän halveksivaa siitä ympäristöstä, johon se oli ollut pakosta sysätty.

—Oh kuinka tällainen yksi kesä voi tehdä paljon haittaa, sanoi Artturi ripustaen sen jälleen seinälle. —Minun sormeni ovat aivan kangistuneet.—

Isä oli hyvin kaikkien vieraitten mieleen. Bruuno muisti hänet vielä Snellmanin juhlasta. He ihmettelivät vanhan Vuorelan tietoja, kun hän jutteli havaintojaan Helsingistä. Erittäin näkyivät isän jutut huvittavan neiti Fannyä. Hän laittautuikin pian ukon ystäväksi ja kieppui mielellään hänen ympärillään.

Mutta sitten tuli totisempaa puhetta. Herrat rupesivat väittelemään keskenään maanviljelyksestä, tieteistä, kansallisuuksista ja monista muista asioista, joita he kaikkia käsittelevät kuin jokapäiväistä ajatuksen ruokaa.

Fanny pitkästyi.

Hän tuli Heikin luo.

—Herra Vuorela, tahtoisitteko minulle näyttää talon ympäristöt,— sill'aikaa kuin nuo muut lörpöttelevät. Ettehän vain pahastune?

Heidän mennessään pihaveräjän läpi, jota he molemmat aukaisivat, sanoi Fanny:

—Minä kuulin, että te aiotte jäädä tänne maalle, luopua kokonaan kaupungin elämästä,—onko se

mahdollista?

Heikki ei ollut odottanut, että olisi näin suoraan asiaan tultu. Se oli samaa kuin hypätä arvelematta hänen sydämensä sisimpään keskustaan. Hän hämmentyi kokonaan eikä vähään aikaan puhunut mitään.

Neiti Fanny katseli häntä olkihattunsa alta, rupesi äkkiä nauramaan ja pyysi anteeksi kysymystänsä.

—He ovat varmaankin minua narranneet, sanoi hän. Ja lisäsi sitten totisena: Kuinka saatoinkaan luulla, että te jäisitte tänne! Te, joka olitte niin innokas aatteen mies!

Hän alkoi taas naureskella. Kaikista asioista oli hänellä kyselemistä ja muistuttamista. Ei sitä työkalua, ei sitä esinettä, jota hän ei olisi huomannut. Hän katseli kaikkea puoleksi uteliaisuudesta ja puoleksi naurun halusta. Hän puhui näistä maanviljelyskapineista ja -laitoksista niinkuin kaikki olisi hänelle ollut leikkikaluja, jotka olivat hyvin kaukana kaikesta järjellisestä ja totisesta elämästä.

Ja hänen mielialansa tarttui Heikkiin. Hänkin alkoi puoli-ivallisesti puhua maanviljelyksestä. He menivät Honkavaaralle päin.

Heikki ei kumminkaan voinut päästä äskeisestä mielenliikutuksestaan. Hän nauroi ja vastaili Fannyn puheeseen ajatellen vain tuota ensimmäistä kysymystä.

Ja kun he tulivat Honkavaaran rinteelle, oli siinä Heikin laittama penkki. Siitä näkyi laajalle selkien yli vuorista seutua.

—Tämän olette te laittanut. Tämä on teidän lempipaikkanne. Enkö arvannut?—Ja hän istuutui siihen.

—On—sanoi Heikki.

Ja kun Fanny katsellessaan suurta, tyyntä näköalaa oli jonkin aikaa sekä nauramatta että puhumatta, sanoi Heikki vähän vavahtavalla äänellä:

—Neiti, miksi luulette etten minä voisi koskaan tänne jäädä?

—Olisiko siis todella mahdollista?

—Minä olen niin päättänyt.

—Ah, herra Vuorela, sitten teillä on varmaan jokin suuri aate takananne! Teillä on jokin suuri elämäntarkoitus, joka teitä innostuttaa. No niin, siinä tapauksessa voin ehkä ymmärtää teitä. Mutta herra Vuorela, selittäkää minulle, mikä se aate on, joka on niin voimakas, että voitte sen vuoksi niin paljon uhrata?

Heikkiin tämä kysymys teki syvän vaikutuksen. Hän tiesi, että hänen vastauksensa tulisi sisältämään veristä valhetta. Mutta eihän hän voinut muuta kuin valehdella. Ja vastaus kumahti hänen korvissaan kuin haudasta.

Sama aate, joka innosti Snellmania—

—Ah, herra Vuorela, sitten te olette suuri ihminen minun silmissäni, sanoi Fanny. Sen jälkeen hän pani molemmat kätensä penkin selkäpuulle, nojauti poskellaan niitä vasten ja katsoi kauas etäisyyteen.

—Niin, niin, lausui hän runollisen viehkeällä äänellä.—Ehkä—! Miksei—! Minä vain ajattelen, että kun te olette vielä niin nuori. Ymmärrän kyllä, että vanhempana voi kokonaan uhrata itsensä muille. Mutta nuorena tahtoo elää—hengittää—! En tiedä sentään,—ainakin minä olen semmoinen.—Kuulkaa, sanoi hän sitten iloisemmin,—uskotteko sielujen yhteiselämää?—Tietysti uskotte.—Ehkäpä sentään onkin yhdentekevää missä kukin olemme ja elämme, kunhan olemme vain saman maapallon pinnalla. Usein,—usein kun ajattelen ystäviäni, jotka ovat kaukana maailmassa, tuntuu minusta kuin niiden sielut olisivat juuri tässä minun luonani.—Ehkä tekin voitte näin ajatella ystäviäanne. Ja miksi ette silloin jäisi vaikka tännekin. Onhan täällä niin ihanaa. Mitä te silloin välitätte siitä, että olette täällä niin yksin, ettei teillä ole ympärillänne ainoatakaan ihmissielua, joka teitä ymmärtäisi.—Niin, niin, herra Vuorela, miksi ette silloin jäisi tänne!—Oh, kuinka täällä on kaunista!

Ja hän nousi äkkiä istumasta pyyhkäisten kädellään otsaansa ikäänkuin karkottaakseen liiallista tunteellisuutta.

Heikki nousi myöskin syvästi liikuttettuna. Hänestä tuntui niinkuin hän olisi ollut jo kauan tuttu Fannyn kanssa.

He astuivat kotiin asti sanaakaan vaihtamatta.

Kun he olivat tulleet kotiveräjälle ja kulkeneet pihan yli, ojensi Fanny Heikille kättä.

—Kiitos tästä kävelyretkestä!—sanoi hän sisälle mentäessä.

Siellä hän oli taas kuin toinen ihminen. Nauroi ja liverteli ylinnä muita.—Niinkuin äskeisen ja nykyisen hetken välillä olisi ollut ääretön juopa.

He istuivat nyt kaikki siinä kamarissa, joka oli tuvan vieressä.

Pitkä keskustelu oli syntynyt herrain kesken. Oli kysymys tieteistä ja taiteista ja niitten merkityksestä ihmiskunnan kehityksessä.

Lulle, geologi, oli sitä mieltä, että tieteillä ja taiteilla on ainoastaan välillinen tarkoitus: palvella ihmiskuntaa sen eri aikoina ilmestyvien tarpeiden mukaan—erittäinkin keksintöjen avulla, siten laajentaen yleisen toimeentulon mahdollisuutta.

Bruno taas puolusti kiivaasti aivan toista kantaa. Tieteellä ja taiteella oli hänen mielestään oma itsenäinen tarkoituksensa, joka oli ylempänä kaikkia muita. Ihmiskunnan pyrinnot eivät voineet rajoittua sen aineellisen hyvinvoinnin tavoittamiseen; niitten tuli tarkoittaa jonkin aatteellisen päämäärän saavuttamista. Tiede ja taide edustivat juuri tämän aatteellisen pyrkimyksen kärkeä. Se, joka on antautunut tieteitten tai taiteiden palvelukseen, on inhimillisten pyrintöjen etunenässä. Ja sentähden ovat kaikki suuret miehet samalla olleet suuria taide- ja tiedemiehiä. Emme voi ajatella suurta miestä, ellemmme ajattele häntä ensimmäiseksi tieteessä tai taiteessa. Mutta ihmisiä on kahta lajia, sanoi hän. On suuria sieluja ja on pikkusieluja. Pikkusielut tyytyvät siihen tarkoitukseen, että saavat jokapäiväisen leipänsä ja näkevät ympärillensä hyvinvointia ja tyyntä rauhaa. Semmoisille on kaikki muu, tieteet ja taiteet, vain välikappaleita. Mutta suuret sielut eivät ole koskaan tyytyneet tuommoisen. Heidän näkönsä ulottuu ylitse lähimmän ympäristön. Suureen henkiseen pyrkimykseen ovat he luodut, aatteiden palvelukseen, lepäämättömään hakemiseen, totuuden tavoitteluun! Semmoisille on tiede elämän ydin ja taide sen koko salaisuus.

—Sinä puhut kuin enkeli, sanoi Artturi lyöden kiinni piirustusvihkonsa, jonne hän oli piirustanut näköalan avatusta ikkunasta.—Olen aivan yhtä mieltä. Oikea taiteilija ei kysy koskaan, mitä hyötyä hänen teoksensa tulee tuottamaan. Hän tekee työtä yksinomaan taiteen vuoksi, taiteellisen totuuden vuoksi; siksi, että hänen pitää niin tehdä; siksi, että hänellä ei ole mitään yksityistä hyödynkäsitettä silmiensä edessä, vaan että hänellä on sisäinen kutsumus, sisäinen tarve.

Bruno jatkoi Artturin ajatusta:

—Sanalla sanoen,—siksi että hän on suurempien aatteiden palveluksessa. Suuret miehet tarkoittavat koko kansan hyötyä eivätkä voi tyytyä, kuten pikkusielut, vain lähimpään ympäristöönsä. Heidän palkintonaan täytyykin sentähden olla koko kansan rakkaus.

—Niin, niin, aivan oikein, sanoi Artturi; suuret ja pienet sielut eroavat toisistaan siinä, mihin ne tyytyvät.

Ja Heikki unohti koko maailman kuullessaan heidän voimakkaita sanojaan. Nukkuneet tunteet liikahtelivat sydämessä,—kauan haudassa olleet tunteet.

Mutta kesken kaikkea kuului kiireistä juoksun kopinaa porstuasta.

Ovi aukeni rämähtäen, ja Liisa oli täyttä vauhtia tulemassa sisälle. Hän pysähtyi kuin ammuttuna oven kynnykselle. Iloinen nauru jähmistyi, ja hän punehtui korvia myöten. Hän ei ollut tiennyt, että vieraat istuivat täällä.

—Nej men—! sanoi ruotsiksi Lulle levittäen kätensä, kasvonsa ja koko olentonsa selkoselälleen;—en sådan skönhet! [Hämpä on vasta kaunis!]

Neiti Fanny pani lasit silmilleen ja katseli tyystin Liisaa.

—Tycker du—? [Oletko todellakin sitä mieltä?] sanoi hän silmiänsä sipristäen.

—Tig för guds skull, de' ä' ju den blivande värdinnan! [Vaiti, herran tähden, sehän on talon tuleva emäntä!] kuiskasi Artturi silmillään viitaten Heikkiin päin.

—Oo! tuntui Fanny siihen sanovan. Ja katsahti Heikkiin.

Heikki kuuli kaikki, vaikk'eivät he luulleet.

Hän oli käynyt tulipunaiseksi ja katsoi maahan silmäkulmat hermostuneessa liikkeessä. Kun neiti

Fanny sanoi noin pitkään: "Oo—", oli hänen äänessään selvä ajatus: Tuossako nyt siis oli se sinun suuri aatteesi!

Kaikkea malttia menettämättä tuli Liisa kuitenkin sisälle.

—Mikäs on? kysyi isäntä hiljaa häneltä.

—Vettä tulee! Jaska nostettiin ylös vyötäisiä myöten märkänä.—

—Ähä, hyvä on, sanoi isäntä. Ja Liisa meni samaa tietä.

Bruno oli vähän hermostunut tämän keskeytyksen johdosta. Hän alkoi kumminkin jälleen pohtia samaa ainetta ja puhui pitkään, mutta kuivasti.

Ja Liisakin tirkisteli taas ovesta ikäänkuin sanoakseen: "Etkö jo tule?"

Isäntä nyykäytti hänelle vihdoinkin päätänsä ja lähti.

Mutta kun he Heikiltä kuulivat, mikä asia oli, lähtivät he kaikki kaivolle.

Siellä kaivonkatsoja seiso i hiekkaläjällä ylpeänä kuin ruhtinas. Hän antoi alas määräyksiänsä kaivon arkun sovittamisesta. He vaihtoivat isännän kanssa vain silmäyksen; ei sanaakaan muuten.

Työmiehet nostettiin vuorotellen kaivosta.

Lulle katsahti alas asiantuntijan silmin: Aivan oikein, maakerrokset olivat siinä järjestyksessä päällekkäin kuin pitikin.

Fanny pudisti häntä hihasta: "Kuules sinä, insinööri! Osaatko sinäkin kaivoja katsoa? Sinunhan pitäisi osata, kun olet tutkinut maakerroksia ja vesisuonia!"

Lulle hermostui; eihän hän nyt heti tässä paikassa voinut selittää mitä hänen tieteensä asiasta tiesi.

Kaivonkatsojalla kuului olleen elohopeapullo ja jokin messinkikone kourassa, kun hän kaivonpaikkaa haki. Mikä kone se oli, sitä hän ei sanonut kenellekään.

Ja geologi väitti, että se on hullutusta kaikki tyynni. Vettä on aina jonkin matkan päässä maanpinnasta. Mutta Fanny nauroi niin sydämellisesti, että muutkin rupesivat nauramaan. Hän juoksi isännän luo, pujotti kätensä kiltin lapsen tavoin hänen käsivartensa ympäri ja sanoi: "Eikö niin, isäntä, nuo tiedemiehet eivät kelpaa mihinkään, he kun eivät tiedä kerrassaan mitään."

—Pitävät tietonsa salassa, sanoi isäntä leikillään,—niinkuin tämä kaivomestarikin tässä.

Fanny jäi toiselle puolelle kaivoa, kun muut jo tekivät lähtöä.

—Ah!—hän huusi—minun ritarini, minun ritarini! Kenen minä teistä valitsen?

Lulle ja Bruno hypähtivät esille.

—Ei, ei,—sanoi neiti Fanny,—teistä ei kelpaa yksikään! Saanko pyytää—teitä, nuori herra Vuorela? Antakaa kätenne, minä aion hypätä yli.

Muut kauhistuivat.

—Mitä te ajattelette, neiti Fanny! Maa voi lohjeta jalkainne alta, ja silloin olette syvyydessä!

Mutta kun he aikoivat mennä toiselle puolelle häntä estämään, hän kielsi ja uhkasi toden teolla hypätä.

Silloin Heikistä äkkiä pakeni kaikki ujous. Hän viskasi laudan ammottavan kaivon yli, seisahtui tukevasti sen keskikohdalle jalat hajalleen, otti voimakkaasti neiti Fannyn vyötäryksistä ja heitti hänet kevyesti yli.

Neiti Fanny ehti kiljahtaa vasta yli päästyään. Hän putosi maahan melkein istualleen, mutta hyppäsi sukkelasti jälleen ylös.

—Se oli hyvin tehty!—Herra Vuorela, jos minulla olisi laakeriseppelä, kruunaisin minä sillä päänne.

Hän näki sitten kivimöhkäleen aivan kaivon reunalla. Tuli sen luo ja koetti liikuttaa.

—Saanko?

—Tehkää niin hyvin, sanoi Heikki nauraen.

Ja kivi putosi mulskahtaen syvän kaivon veteen Fannyn suureksi ihastukseksi.

* * * * *

Kauan eivät vieraat viipyneet näillä mailla.

Tovereista ei ollut yksikään puhunut siitä illasta.

He olivat kuin unohtaneet koko asian. Kun he olivat keskustelleet, niin he eivät koskaan olleet kääntyneet Heikin puoleen. Mitäpä Heikki olisi voinut sanoa niistä heidän suurmaailmankysymyksistään!

Oh, jospa he olisivat tienneet, kuinka Heikin sydämessä riehui heidän puhuessaan!

Heidän lähdettyään hiljeni Vuorelassa taas maalaiseksi rauhaksi se suurmaailman humu, jonka he olivat lyhyeksi ajaksi tuoneet mukanaan.

Toverit olivat hyvästelleet Heikin puoleksi säälien:—"Kyllä taitaa sinun sentään tulla ikävä täällä—ainakin ennenkuin eukolliseksi pääset? Lähde pois Helsinkiin!—"

Ja niin Fannykin:

—Jos teidät kova ikävä joskus valtaisi, niin tervetuloa Helsinkiin!

Ja kun hevonen jo nykäisi rattaat liikkeelle, hän vielä oli katsahnut taakseen ja nyykäyttänyt merkitsevästi päätänsä hymy huulilla.

Mutta veräjän tuolla puolen tien käänteessä hän taas nauroi eloisasti ja jo eli toista elämää siellä rattailla, jotka nyt vierivät kohti Helsinkiä pois Vuorelan hiljaisuudesta.

Heikki jäi tähän yksinäisyyteen tyhjäksi ja sydämettömäksi.

Syksy oli jo tulossa.

Muutamassa viikossa oli näky Honkavaaralta kokonaan muuttunut, kun Heikki erään hallaisen syysyön jälkeen tuli sinne.

Siellä täällä oli lehti jo kellastunut niemen nenään tai saaren kupeelle. Pilvet olivat paenneet taivaan ylimmälle laelle varjottomiksi hattaroiksi; tyyni järvenpinta viiruili koleasti ja sorsat lentelivät rauhattomissa parvissa korkealla ilmassa. Ohi mennessään yksi ja toinen laskeutui kaislikon reunaan, sitä pikemmin jälleen lähteäkseen.

Mutta tuonne etäiseen etelään aurinko näytti paistavan vielä suurella voimalla. Sinnepäin maailma ikäänkuin lämpeni; ja päilyen ja kimmeltäen auringon hopeisessa heijastuksessa sinne vaelsivat vedet milloin avarina selkinä, milloin jyrkkäreunaisien rantatöyräitten välissä. Kauas tuonne siintävää etäisyyttä kohden ne virtailevat, ja heidän matkallansa maat käyvät yhä rikkaammiksi, yhä taajemmin asutuiksi muuttuvat seudut, yhä vilkkaammat ovat ihmiset, kunnes meren rannikolla vihdoin kaupungit nousevat, komeakupuiset kirkot välähtelevät auringon ihanassa loistossa.

Hattara tuli auringon eteen. Läheiset seudut himmenivät; mutta sitä kirkkaammin heijastivat ilmanrannassa kaukaisten vesien selät, ja tuhannet pienet laineet siellä hyppivät kuin kiimastellen kiireisessä leikissä.—Kaikki ne kiiruhtivat, kaikki ne riensivät, iloisina, onnellisina siellä kaukana.

Tuuli lehahti pitkässä kuusessa. Se lehahti sitten kauempana koivussa. Sitten vielä kauempana.—Se lensi sinnepäin:—

Lintu lensi kuusen oksalle—pri, pry-pry, pri-pri—se katsoi ympärilleen, säikähtyi—hrrrr—lensi pois: sinnepäin!

Kaikki ne sinnepäin!

Täällä vain, missä hän istui—Honkavaaran rinteellä, penkillä—oli yksinäistä ja kuollutta, elottomuutta.

Fanny oli säälinyt Heikin yksinäisyyttä,—"ei ainoatakaan sielua ympärillä, joka teitä ymmärtäisi",—oli hän sanonut.

Mutta sitten oli tullut tuo kauhea kohtaus, kun Fanny sai tietää, että Liisa oli Vuorelan tuleva emäntä, siis Heikille aiottu vaimo.

Heikki ei voinut olla punastumatta itsekseenkin tapausta ajatellessaan.

Fanny kuvitteli, että Heikki oli päättänyt iäksi jäädä maalle palvelukseensa siten suurta isänmaallista aatetta, että se oli hänelle uhraus—mutta nyt oli Fannylle selvinnyt, että Heikki siis aikoi— naimisiin. Kuinka epäarunnolliselta se mahtoi hänestä tuntua!—Heikki antautuisi siis varsinaiseksi talonpojaksi, vieläpä käyttäisi hyväkseen täällä maalla tarjoutuvia elämän sulostuttamiskeinoja: menisi naimisiin!

Fanny mahtoi sydämessään halveksia Heikkiä.

Mutta lähtiessään hän oli taas ystävällinen, aivan kuin olisi jokin side vielä jäänyt heidän välilleen katkeamatta. Se oli varmaankin viimeinen kädenojennus: tule pois, Heikki! Pelasta itsesi tulevaisuudesta, johon aiot iäksi sitoutua! Katso minne me ajamme! Katso kuinka me iloiten ja hymyillen kuin kukkassateessa riennämme tuota tuntematonta, mutta siksi juuri hurmaavaa tulevaisuutta kohti! Sinä olet nuori, sinun täytyy rakastaa sitä, mitä mekin rakastamme. Sinä et voi rakastaa sitä tulevaisuutta, jonka jokainen askel on edeltäpäin määrätty, jonka tie on pienimpiä käännteitä myöten valmiiksi viitoitettu. Kerran me vain elämme; miksi emme siis kokisi elämää sen kaikilta puolin? Miksi hajoittaisimme sen kokonaisen, viehättävän kuvan näkymättömäksi, tasoittaisimme sen palasiksi jokapäiväisyyden yksitoikkoiseen jonoon.

Bruno ja Artturi eivät olleet saaneet tuossa keskustelussaan ajatusta oikein selväksi.

Heikki sen tiesi aivan perin pohjin.

Heidän olisi pitänyt sanoa: on pikkusieluja, jotka itsekseen jätettyinä vajoavat omaan pienuuteensa, jotka voivat jotakin olla ainoastaan silloin, kun alituisesti näkevät edessään ja ympärillään pyrkiviä ihmisiä.

Kuinka Heikki olikaan saattanut niin kokonaan luopua kaikesta "henkisestä pyrkimyksestä", niinkuin Bruno sanoi.

"Pikkusielut tunnetaan siitä, mihin he tyytyvät",—oli Artturi sanonut.

Mitä Heikki sai siitä, että nämä täällä häntä rakastivat? Nämä muutamat ihmiset!

Eikö hän siis koskaan janonnutkaan suurempaa? Eikö hänen näkönsä ulottunutkaan yli lähimmän ympäristön?

Ja Heikki huomasi kauhukseen, ettei hän miettinytkään muuta kuin keinoa, kuinka hän pääsisi kotoa.

Itse kysymys tuntui kuin jo ratkaistulta.

Se on: jos keino olisi ollut helppo, hän ei olisi ollut hetkeäkään kahden vaiheilla;—jollei olisi ollut välttämätöntä sanoa isälle: "Minä lähden", niin hän olisi jo poissa täältä. Mutta se tuntui mahdottomalta, ja vain sentähden oli koko ajatuskin mahdoton.

* * * * *

Niin kauan kuin syksyn taivas vielä oli kirkas, Heikki kävi usein Honkavaaran kupeella.

Hänen silmiensä eteen oli vetäytynyt omituinen suruharso. Kaikki, mihin hän täällä kotona katsoi, oli kuin kauempana hänestä ja entistään himmeämpää.

Ja kotona oli jo huomattu hänen mielensä muutos, kaikki katsahelivat kysyvästi toisiinsa kysymättä mitään.

Eräänä päivänä Heikin istuessa penkillään sinne tuli Liisa hiljaa kävellen. Heikki hämmästyti huomattuaan Liisan lähestyvän. Hän häpesi ajatuksiansa.

Siinä seisoivat hänen edessään Liisa—puhtauden ja siveyden elävänä kuvana.

Mutta hänkin punehtui heidän yhtymistänsä Honkavaaran yksinäisellä penkillä—ja katsoi alas, esiliinaansa hyppysissä oikoen. He puhuivat niin harvoin keskenänsä, ettei nyt kumpikaan tiennyt mitä toiselleen sanoisi.

Heikkiin tuli jälleen omituinen halu langeta polvilleen hänen eteensä, painaa pää hänen syliinsä ja

tunnustaa koko mitättömyytensä. Niinkuin hän oli kerran ennenkin tahtanut tehdä:—sanoa suoraan, että hän ei ollut mikään suuruus, jota olisi pitänyt kunnioittavasti katsoa ja puhutella, että hän päinvastoin oli pienistä pienin.—Hän tunsu sen kummalliseksi, pakottavaksi välttämättömyydeksi. Nyt selvemmin kuin koskaan. Ja vaikka hän oli koettanut kaikella muulla tavoin lähestyä Liisaa, koettanut hävittää itsestään tunnon siitä, että Liisa oli "sivistymätön" ja hän "sivistynyt", oli siitä tietenkin jotakin jäljellä,—ikäänkuin hän ei olisi vielä voittanut kaikkea itsessään. Hänen täytyi tehdä tuo tunnustuksensa, täytyi jostakin syystä ikäänkuin pyytää anteeksi,—*täytyi*.

Sehän se juuri oli häntä viivyttänyt yhtymästä Liisan kanssa—se, että niin täytyi.—

—Sinä, Heikki, olet tullut taas niin pahalle mielelle, sai Liisa vihdoin sanotuksi.

—Niin, niin, se on sisäistä tuskaa, vaikeata sieluntaistelua, jota minun täytyy kestää.

Nyt oli Heikille vihdoin tullut ratkaiseva hetki. Hän tunsu sen. Kaikki riippui siitä, mitä hän vielä sanoisi.

Hän oli kahden vaiheella viimeiseen asti ennenkuin rupesi puhumaan. Ajatusaika tuntui supistuvan hirvittävän lyhyeksi. Ja juuri ennen ensimmäistä sanaa taisteli kaksi vastakkaista ajatusta hänessä mitä tulisemmin. Kun hän vihdoin alkoi puhua, tunsu hän selvästi, ettei hän ollut valinnut sitä ajatusta, joka hänen sydämessään juuri oli vienyt toisesta voiton. Jumala ties kuka vihdoin puhalsi häneen ne sanat, jotka hän Liisalle lausui. Mutta hänen sielussaan vaikenä kaikki silmänräpäyksessä.

Ensimmäinen sana oli vain saatava sanotuksi:

—Liisa,—minä—olen kärsinyt hirveästi! Kaikki muu tuli helposti. Mitä pitemmälle Heikki sai puhutuksi, sitä enemmän hänen omat sanansa tuntuivat ikäänkuin vapauttavan häntä.

—Minä olen huomannut, etten ole luotu täällä maalla elämään. Minä en saa aikaan mitään. Kaikki ne suuret pyrinnot, jotka toin mukaan, ne ovat menemässä aivan hukkaan.—Katso, minä en ole luotu elämään tämmöisessä hiljaisuudessa, kaukana suuren maailman liikkeestä. Minä tarvitsen suuren maailman ilmaa hengittääkseni.—Luulin itsekin alussa, että voisin täällä toteuttaa ainakin osan niistä tarkoitusperistä, joita ajoin. Mutta minä olen huomannut, etten sitäkään voi. Minulla ei ole täällä mitään vaikutusvaltaa, täällä ei ole mitään intoa, mitään henkisiä pyrintöjä. Täällä on kaikki kuollutta minulle. Minä en viihdy tässä ummehtuneessa elämässä, jossa en näe mitään korkeampia henkisiä pyrintöjä. Täällä maalla on kaikki eteenpäinmeno mahdoton; minä jään vähitellen kaikesta jäljelle ja muutun hedelmättömäksi olenoksi, josta ei ole kellekään mitään hyötyä.

Ja kesken puhettaan hän ensi kerran täällä maalla muisti vannoneensa kerran ikuisen uskollisuuden aatteillensa,—se antoi nyt hänelle odottamattoman sisäisen vakaumuksen siitä, että kaikki se, mikä oli Liisalle sanottu, oli todellakin totta. Nyt hän vasta olisikin voinut puhua oikein pitkälti ja kauniisti.

Mutta Liisa oli käynyt niin totiseksi, ettei Heikki saanut jatketuksi samaan suuntaan.

Tiesihän Liisa, että Heikillä oli suuria ajatuksia ja että hänen työnsä tulisi tarkoittamaan jotakin, jota he eivät kotona ymmärtäneet. Ja olihan siitä ennenkin ollut puhetta heidän keskinsä. Mutta Liisa oli tähän asti luullut, että kaikki se tulisi toimeenpantavaksi täällä kotona. Hän oli uneksinut, että silloin olisi Heikki, hänen kasvinkumppaninsa, kunniansa kukkuloilla, silloin ihmiset tulisivat Vuorelaan ihmetelläkseen sen nuorta isäntää—

Nyt sanoi Heikki, että hänen täytyi lähteä muualle, suureen maailmaan, kaikkea tuota tekemään—pois Vuorelasta—pois vanhasta kodista.—Ja Liisa, miksi hän oli tällä hetkellä tullut Honkavaaran yksinäiselle polulle, jossa tiesi Heikin olevan? Hän painoi päänsä syvälle rintaansa vasten eikä nostanut enää katsettaan—

—Sitten minä tahtoisin pyytää sinulta jotakin, Liisa, sanoi Heikki.—Sinä tiedät, että isä ei soisi minun lähtevän. Minä olen ajatellut kyllä itse hänelle sanoa, mutta se on minulle sanomattoman vaikeata.—Tahtoisitko sinä häntä valmistaa siihen?

Liisa ei saanut mitään vastatuksi. Heikki aavisti siihen syyn.

—Et suinkaan ole minua käsittänyt väärin? sanoi hän—Aikomukseni ei ole jättää teitä ikipäiviksi. Päinvastoin; olen ajatellut kyllä palata tänne takaisin—sitten.—Nyt minua kutsuu suuremmat elämäntehtävät! Minun on pakko—se on velvollisuuteni!—Sano Liisa, tahdotko puhua asiasta isän kanssa?

—Kyllä puhun, sanoi Liisa hiljaa. Hän kääntyi mennäkseen, ja he lähtivät kotiin päin molemmat.

Tiellä koetti Heikki kääntää mielialan iloisemmaksi ja päästää Liisan hänen totisuudestaan.

Olihan Heikki saanut tämän kaiken kuin limaiseksi.—Ensimmäinen askel, jota Heikki oli pitänyt niin mahdottomana ja jota hän ei olisi koskaan luullut voivansa ottaa, oli nyt kumminkin otettu. Koko kysymys näytti olevan vain siinä, ettei hyvä alku liukuisi käsistä.

Sydän sykähti valtavasti, kun siinä nyt syntyi ensimmäinen ajatus Helsinkiin-muuton mahdollisuudesta.

Heidän kulkiessaan pitkin tuttua tietä Heikki tunsikin kuin hän taas olisi ollut vapautumisillaan kaikesta pienestä ja harmaasta, tuosta ikuisesta velvollisuuksien erittelemisestä ja omantunnon erikoiskohtiin vajoutumisesta, johon hän oli ennättänyt niin perehtyä täällä maalla. Sitä juuri mahtoi Snellman tarkoittaa, kun hän sanoi: niitä on ihmisiä, jotka tyytyvät kysymykseen, kasvaako tämä tai tuo kukka tunkiolla vai tunkion vieressä, ja jotka ovat valmiit unohtamaan aatteiden korkean taivaanlaen.—Semmoinen pikkusielu oli juuri Heikki.—Mutta hän tahtoi näyttää, että hän vielä voi vapautua tuosta pikkumaisuudesta. Hengen suuruutta oli kyllä hänessäkin! Se ei ollut vielä aivan sammuksissa—Jumalan kiitos! Kotipellon aita oli eräästä kohtaa kumollaan.

—Kas tuota, se pitäisi saada paikoilleen—sanoi Heikki välinpitämättömästi haihduttaakseen totisuuden ja pysähtyi muka aittaa nostelemaan.

Mutta Liisa kulki seisahtumatta eteenpäin.—Heikki katsahti hänen jälkeensä.—Mitä kummia hän olikaan tehnyt?—Itkikö Liisa?—Ei suinkaan!—Hän piti kai muuten vain päätänsä noin alhaalla.

Mutta Heikki oli kuitenkin kuin korkeudesta pudonnut.

Jokin tunne siitä, että pitäisi vielä kaikki peräyttää, riehahti hänen sydämessään, nosti kuuman punan hänen poskiinsa.

Mutta sekin oli myöhäistä. Kaikki oli äkkiä hänen edessään särjettynä, säpäleinä.

Ja pikemmin kuin hän olisi aavistanut hän tämän perästä kohtasi isän totisen katseen. Isä ei sanonut ensin mitään. Mutta Heikki ymmärsi hänen ajatuksensa eikä voinut hänen silmiinsä katsoa.

—Minä puhun asiastasi rovastin kanssa, sanoi isä sitten kuivasti.—Jos sinä lukumieheksi rupeat, niin on minun tahtoni, että sinusta tehdään pappi.

Hän sanoi sen niin varmasti ja painavasti, ettei siinä tuntunut olevan sijaa hievahtamaankaan,—niinkuin olisi sanonut jotakin, jota oli miettinyt vuosikautia ja josta nyt vihdoin oli päätöksensä tehnyt.

Heikkiin vaikuttivatkin isän sanat niinkuin hän olisi kuullut ehdottoman, peräytymättömän käskyn: papiksi! Niinkuin tuomionsa hän kuuli nuo sanat.

Vasta itsekseen ollessaan hän kummastui sitä vaikutusta, minkä ne olivat häneen tehneet. Hän oli vastaanottanut ne niinkuin tottelevainen lapsi, jonka kohtaloa määrättäessä ei kysytäkään, mitä hän itse ajattelee. Tämä lapsellisuushan se myöskin oli juuri niitä Heikin ominaisuuksia, jotka tekivät hänet ihan mahdottomaksi mihinkään itsenäiseen suurtyöhön elämässä. Oikein nauratti, kun ajatteli, että Snellman olisi suunnannut suuren elämänsä askeleita sen mukaan, mitä hänen isänsä tai kotipitäjänsä rovasti katsoivat hänelle tarpeelliseksi.

Eihän hän oikeastaan pannut paljon huomiota isän tuumiin tässä asiassa. Pappia ei hänestä missään tapauksessa tulisi. Se oli mahdottomuus. Se soti kaikkia Heikin aikeita vastaan.—

Mutta kun isä sitten tosiaankin lähti rovastiin, Heikki melkein vavahti levottomuudesta.

Mitä jos isä todellakin aikoi kiven kovaan vaatia papiksi rupeamaan? Isän aikeet olivat aina niin horjumattoman varmat. Ja hänen käytöksensä viime aikoina oli ollut niin jäykkä ja hänen kasvonsa niin totiset.—

Jospa he nyt siellä, rovasti ja isä, päättävät Heikin koko tulevaisuuden, pakottavat hänet ja saavat aikaan mitä tahtovat—!

* * * * *

Ei ainoastaan Vuorelan isäntä, vaan koko muukin väki oli vaiennut äkkiä hiljaiseksi ja totiseksi. Kaikki ymmärsivät isännän mielentilan. Sillä hän oli tuvassa jo sanonut väelle, että nyt Heikki lasketaan takaisin papinkouluun.

Ja vanha Manu arvasi kohta isännän ajatuksen:

—Niin, niin, sanoi hän huohtaen, ehkä aikaa myöten—jos Jumala sallii—tämä sama Heikki omassa kirkossamme saarnailee vanhoille korvillemme.

Ja se olikin Vuorelan isännän ajatus. Jos Heikki pyrkii jatkamaan aloittamiaan lukuja ja jollei hänestä ole maanviljelijäksi, niin jatkakoon,—ja varttukoon vain sillä tiellä.—On niitä toisiakin keinoja sitoa hänet kotoiseen maaperään—jollei niin lujalle kuin olisi sitonut isänmaan viljelys, niin kumminkin tarpeeksi lujalle, että kotiseutu hänestä hyötynsä saisi.

Rovasti kyllä olisi valmis tässä asiassa auttamaan. Hän ottaisi Heikin apulaisekseen, kunnes Heikistä varttuisi pystyvä mies. Ja sitten saattaisi Heikki kyllä kappalaiseksi tänne päästä, jos voimaa ja hyvää tahtoa riittäisi.

Melkein tyytyväinen oli Vuorela tähän uuteen tuumaansa. Hän oli varma siitä, että rovasti sen kokonaan hyväksyisi. Olihan rovasti itse saattanut Heikin lukukouluun ja vakuuttanut, ettei Heikki Vuorelalta silti hukkaan menisi.—Vastatkoonpa nyt rovasti sanoistaan.—Ja miksi ei rovasti vastaisikin! Hän oli itse tähän seurakuntaansa lujasti kiintynyt; hän kyllä ymmärtäisi panna arvoa Vuorelan puuhiin saada ainoa perillisensä säilytetyksi tälle kotiseudulle ja tekisi asian hyväksi omasta puolestaan minkä suinkin voisi.

Sentähden ajoi Vuorela varmallalla mielellä vanhaan pappilaan.

Hänen sinne tullessaan oli rovasti parhaillaan puutarhatyössä. Päälaella oli hänellä musta ympyräinen myssy. Sen alta hänen harmaat, lempeät hapsensa putosivat suorissa suortuvissa olkapäitten tasalle.

Hän oli ahkerassa puuhassa: kesän kukoistaneitten, nyt jo lakastuvien ruusukasvien juuret oli talveksi saatava ylös. Ukko penkoi itse myyränä mullassa, ja koko hänen huomionsa näytti olevan kiintynyt siihen.

Vuorelan huomattuansa rovasti katsahti häneen ystävällisesti, ja hänen tuuheat harmaat silmäkulmansa nousivat keskelle otsaa.

—Vai Vuorelan isäntäkö se on?—ja ne laskeutuivat taas, kun hän käydä hynkkäsi lähemmäksi.

—No vai Vuorela,—terve tulemastas, vanha ystävä! Onhan sinulla asioitakin—he-he,—et ilman sitä olisi liikkeelle lähtenyt vanhaa rovestia tervehtimään,—kyllä, kyllä sinun tiedän.—Jaa, jaa, käypä sisään, käypä sisään. Tässä kukkia olen nostellut, että on selkärankani katketa, niin, niin,—käy sisään vaan!—Ja hän saattoi Vuorelan sisälle, istutti hänet keskelle kanslian suurta puusohvaa ja rupesi piippuja valikoimaan.

Ja Vuorelan mieli lämpeni rovestin ystävydestä. Ehkä hän olikin liiaksi surrut kaikkea sitä, mitä oli viime aikoina tapahtunut. Tämä vanha kunnon rovasti, olihan hänkin sentään ikuisilla siteillä tänne kiintynyt, vaikka hänen viljavainionsa oli henkinen. Miksi ei Heikki voisi hänen jälkiään kunnialla seurata ja samalla lailla kiintyä?

—No Heikki se pyrkii jälleen Helsinkiin, aloitti Vuorela, sitten kuin he olivat ensin vähän muusta jutulleet.

—Vai Helsinkiin, sanoi rovasti,—no niin, niin, sen saatoin arvatakin.—Ja sinä, Vuorela, mitä sinä siihen sanot?

—En rupea häntä väkisin täällä pitämään; olen ajatellut, että lukekoon papiksi!—

—Hm, pani rovasti;—papiksi.—Ja onko pojalla juuri papiksi halua?

Rovasti oli siis unohtanut, että kerran oli itse samaa puhunut.

Sitä kysymystä ei Vuorelan isäntä ymmärtänyt. Sentähden rovasti selitti paremmin:

—Katsopas, Vuorela—suuri hengellinen kutsumus on tarpeen sille, joka meidän päivinämme tahtoo papiksi ruveta,—semmoinen sisällinen halu, joka yksin voi antaa voimaa sielunpaimenen vaikean viran täyttämiseen. En sano mitään pojastasi. Voi olla, että hän on hyvinkin sopiva.—Voi olla; miksei!—Minä vain kysyn, onko se poikasi oman vapaan tahdon vaali?

—Mitäpä pojalla vastaanakaan olisi, sanoi vain Vuorela. Hän ei sittenkään käsittänyt rovestin puhetta kutsumuksesta ja halusta. Kellä ei olisi halua siunausta tuottavaan toimeen, semmoiseen, jossa rovasti oli harmaantunut! Kuka ei ylpeillen tuntisi kutsumusta tämmöiseen virkaan!—Ja jos ei tuntisi, niin milläpä varoilla Heikki olisi ostanut itsensä vapaaksi siitä työstä, jonka Vuorela katsoi hänen tehtäväkseen!

Rovasti ja Vuorela eivät ymmärtäneet toisiansa tässä asiassa.

Sen vain rovasti selvään vainusi, että isän ja pojan tahto oli mennyt vastakkain.

—Ja olen ajatellut, sanoi Vuorela vähän arastellen,—että Heikkini saisi papintutkinnon suoritettuaan jäädä tänne rovastin apulaiseksi.

Mutta ennenkuin rovasti ennätti vastata, tuli ruustinna ovesta sisälle.—Hän puhui huonoa suomea, mutta teki kuitenkin parastaan. Nähtyään Vuorelan hän ojensi iloisesti kättä tervehdykseksi.

—No Vuorela, nyt me kohta pite sano kaikki hyvesti, hän sanoi:— rovasti on nyt hakenut ittens toiseen paikkaan, kaukana teelte.—

Vuorela katsahti kysyvästi rovastiin.—Ei voinut ruustinna totta puhua.

Ja rovasti näytti vähän hämmentyvän. Hän tunsi koko olemuksessaan Vuorelan kysymyksen raskaan painon.

Vasta ruustinnan mentyä hän rupesi selittelemään:

—Niin, niin, katsos Vuorela,—en olisi koskaan omasta puolestani muuanne halunnut. Mutta ei auta. En ole yksinäinen. Olen perheellinen mies, ja minulla on paljon lapsia. Tuloni suurenevat uudessa paikassa lähes tuhannella vuosittain. Ymmärräthän, että minun täytyy katsoa myöskin perheeni etua; en voi ajatella ainoastaan seurakuntaani. Vaimo ja lapset ennen kaikkea!—Jaa, jaa, se on tietty: suurella kaipauksella tulen aina muistelemaan tätä pappilaa, joka on minulle kuin kotoni—ja teitä kaikkia seurakuntalaisiani—sinua, Vuorela!

Ja kyynel kiertyi vanhan rovastin silmään.

Mutta Vuorela nousi nopeasti, sanoi jäähyväiset ja lähti.

Kotimatalla hän yhdytti jalkamiehen. Se oli ankara vanhan kansan körttiläinen ja Vuorelan hyvä ystävä—entisiltä ajoilta; sillä viime aikoina heidän tiensä olivat kulkeneet kauempana toisistaan.

—Nouse tänne rattaileni, Kustaa. Onhan meillä sama matka, sanoi Vuorela kuivasti.

Ja körttiläinen nousi rattaille Vuorelan viereen.

Hän puhutteli Vuorelaa vieraanlaisesti kauan aikaa. Mutta sitten käänsi puheensa ihan äkkiä kohti sitä asiaa, joka oli heidät muinoin toisistaan erottanut. Hän oli kuullut, että Heikki jättää Vuorelan.

—Etkö ole tyytyväinen poikaasi? Onhan hän ylioppilas, lukenut herra!—

—Jaa, jaa, niin on, huokaisi Vuorela.

Mutta körttiläinen katsoi häntä nyt pitkään ja entistä ystävällisemmin.

—Minunkin on jo poikani täysi-ikäinen, sanoi hän.—Semmoinen maamoukka se vain on, kun olen pitänyt häntä erillään kaikista maailman kouluista; eikä ole syytä moittia, sillä hyvästi näkyy jatkavan mitä vähiä olen täällä aloitellut. Et uskonut sinä vanhaa körttiläis-Kustaata, kun laitoin lapsesi maailmalle!

—Tiedäthän, että rovastimme oli minut siihen saanut, sanoi Vuorela.— Hänen luotansa juuri tulenkin.

—Ja mitä sanoo rovasti nyt?

—Sanoo itsekin muuttavansa täältä pois.—

—Soo, vai muuttaa rovastimme!

Ja körttiläinen jatkoi kauan vaiti oltuaan:

—Siinä sen nyt taas näet. Aina olet sinä eläessäsi luottanut maallisiin mahteihin, jyvämakasiineihin ja täkäläisiin sielunpaimeniin. Yksi on vain sielunpaimen, joka ei koskaan laumaansa jätä, ja yksi tavara, jota ei koi syö eikä ruoste raiskaa. Mutta fariseukset ovat sinulle puhuneet kauniita sanoja, ja sinä olet heitä uskonut. Löysäläisten puheita se on se uusi oppi isänmaasta—yksiä tukkiaikain villityksiä. Mutta teoistansa heidän oppinsa tunnetaan. Sinne meni kansakoulunopettajamme, ja sinne menee nyt rovastimme, ja niin ne lähtevät omatkin miehemme, kun vain oppia saavat, mikä minnekin uuteen maailmaan kultaa hakemaan.

Siihen jäi heidän puheensa hetkeksi. Mutta sitten körttiläinen sanoi:

—Yksinkö jääät nyt kasvattityttösi Liisan kanssa? Ja lisäsi jonkin ajan kuluttua:

—Minun poikani, Juho, on voimakas maamyyrä,—ja hänen luontonsa on hiljainen ja siveä.

Ja sitten oli körttiläisen erottava omille teilleen. He puristivat ystävällisesti toistensa kättä. Vanhoja ystävyksiä olivat molemmat, ja vuorelaisten sukuja oli körttiläis-Kustaa.

* * * * *

Sitten tuli syksy, tuulinen ja lokainen. Muutamassa päivässä oli myrsky repinyt melkein kaikki kellastuneet lehdet puista. Ne, jotka vielä pysyivät kiinni, läpättivät hirveästi. Mutta vihdoinkin nekin väsyivät, kuivuivat ja putosivat. Siellä alhaalla oli viimeinen epätoivoinen kamppaus käynnissä. Kaikki entiset kesäajan toverit olivat koossa, suuressa rauhattomassa joukossa. Kahisten ja kohisten ne töytäisivät eteenpäin joukossa. Kahisten ja kolokaista tietä,—jotkut hajosivat pyöriskellen sinne tänne. Tuuli ulisi ja vinkui puitten alastomissa oksissa.

Vuorelan vanha isäntä oli puhunut kauan Heikin kanssa. Lopuksi hän oli vain sanonut:—Välimme on nyt selvä; sinä olet täysikäinen, tee miten tahdot!

Heikki ei ollut malttanut kuunnellakaan isän selvityksiä taloudellisista asioista. Hän oli tyytyväinen siihen mitä isä sanoi voivansa hänelle antaa.—

Kaikki muu, mistä isä puhui—perintö-oikeus ja syytingille-myynti—se ei kuulunut Heikkiin. Kun isä oli lopettanut, tarttui Heikki kiitollisena hänen käteensä.

Mutta Vuorela katsoi poikaansa kolkosti silmiin eikä sanonut sanaakaan.

Ja niin Heikki sitten lähti.

Ja se lähtöpäivä oli taas tyyni ja pilvetön kesken näitä syysmyrskyjä. Hiljaa ja sanaa sanomatta toimitettiin sen päivän ilta-askareet. Liisa niinkuin ennenkin tarkasteli piikain toimia navetassa. Niinkuin ennen hän kulki pihan yli, kädet vyötärysten kohdalla päällekkäin, niinkuin ennen lampaat hänelle määkivät tarhan aidan takaa ja niinkuin ennen paistoi iltaan kallistuva päivä, kultaan pyyhkäisten pihaisen kämärikön, kuistin penkille ja siitä eteisen suureen, punertavaan oveen, jota ei koskaan suljettu.

Se ovi oli kesäisin aina auki, öin päivin. Ja aina oli sen edessä ollut talonväen istuinpaikka. Siinä sen tienoilla olivat Heikkikin ja Liisa lapsuutensa päivinä kieppuneet ja leikkineet. Ei sitä milloinkaan suljettu.

Mutta tänä iltana, kun Liisa iltatöitten päätyttyä kulki siitä, hän pysähtyi ja tuli ajatelleeksi, että jos hyvinkin sulkisi.

Hän liikutti sitä.

Ovi narahti kummasti eikä tahtonut siirtyä. Sen täytyi. Omituinen varjo juoksi kuistin sillalla, joka ei semmoista ties kuinka pitkään ollut tuntenut,—ja ovi vinkui surullisesti, kunnes sen sävel sulkeutuessa kohosi korkeaksi ja loppui kimakasti kiljahtaen.

Silloin painui ensi kerran Liisan pää, ja hillitön itku kuului kulkevan eteisestä tupaan.

Kun piijat illemmalla tulivat pihan yli, he pysähtyivät yht'aikaa—mutta alkoivat kohta taas astua, sillä eihän mitään ollut muuta tapahtunut kuin että ovi oli kiinni.

Manu tuli viimeiseksi pihan yli. Silloin oli jo pimeä. Hän ei huomannut ovea, ennenkuin oli lyömässä siihen otsansa. Ja siitä hän säikähtyi niin, että hänen täytyi painaa kädellään sydänalaa.

V.

Heikin silmät olivat vettyneet, kun hän hyvästeli Liisaa.

Miksi he ottivat niin juhlalliselta kannalta Heikin lähdön, kotolaiset?

Koettihan Heikki monta kertaa puhua iloisesti ja kevyesti, kääntää kaikki leikiksi, mutta isä ja Liisa seisoivat mykkinä hänen edessään ja totisina, aivan kuin olisi ollut kysymys ikuisesta erosta. He eivät ottaneet korviinsa mitä Heikki heille jo useasti oli sanonut, ettei hänen tarkoituksensa suinkaan ollut

iäksi lähteä.

Mutta ihan lähtiessä oli Heikkikin tuntenut jotakin repeytyvän tämän eron takia.

Erittäinkin herätti Liisa hänessä sääliä. Oli jotakin niin tottumatonta ja kömpelöä Liisan tavassa hillitä suruansa ja estää itkunpurskahdusta. Ei Heikki ollut koskaan häntä semmoisena nähnyt.

Ja nyt kotoisista seuduista vieraammille maille päästyään hän näki itsensäkin aivan toisenlaisena. Hänen oma olentonsa näkyi hänelle aivan kuin ulkoapäin. Ja hänelle selvisi samassa koko hänen suhteensa kotiin;—selvisi, miksi häntä niin välttämättä oli tahdottu jäämään;— selvisi, mitä kaikkea hän oli siellä vaikuttanut, miten hän oli sivistänyt ympäristönsä, herättänyt muissa halun ajattelemiseen ja henkiseen pyrkimiseen. Ilman mitään ponnistuksia,—vain olemalla heidän keskuudessaan ja heidän vertaisenaan. Ja selvisi vielä, että isän sijassa hän olisi jyrkästi kieltänyt poikaansa lähtemästä kotoa ja sanonut:

Sinä olet meidän, sinä olet kasvanut kiinni kotopihan turpeeseen, sinä et saa lähteä, sinun käy onnettomasti, jos lähdet, sillä salainen kirous tulee sinua seuraamaan kaikkialla!—

Mutta kaikki oli näin vain heidän kannaltansa, heidän pienen maailmansa kannalta. Kohta alkaa se suuri vieras maailma, joka ei tunne Vuorelan taloa eikä ymmärrä sen kotoisuutta. Siellä näyttää kaikki toiselta.

Mitähän ne sanoisivatkaan kotona, jos Heikki vieläkin palaisi takaisin! Sillä olihan hän oikeastaan lähtenyt asiaa perille asti ajattelematta. —Jos hän nyt käännittäisi tuon eteenpäin lönnkäävän tiedottoman hevoskaakin tässä paikassa tai tuolla noitten pehkojen luona,—ja antaisi juosta kotiin päin! Kyllä he ilostuisivat kaikki, isä ja Liisa —hän varmaankin itkisi ilosta,—ja Heikki itse kulkisi pitkät ajat ilo sydämessä, kävisi ikäänkuin uudelleen tervehtimässä kaikkia paikkoja, sitäkin koivua siellä kotiniityn ojan reunalla.—

Pehkojen luona Heikki pysäyttikin hevosen.

Renkipoika katsoi häneen kysyvästi.

Ja Heikki pyyhkäisi kädellään otsaansa ja silmiänsä poistaakseen kasvoihin nousseen voimakkaan punan, antoi ohjokset renkipojalle ja käski ajamaan eteenpäin.

Niemelän talon ohitse ajettaessa seisoi Niemeläinen keskellä pihamaata. Hän tunsu Heikin kaukaa, näytti nostavan lakkiansa ja heiluttavan sitä hyvästiksi, suu naurussa.

Nyt vasta oli Heikille selvää, ettei mistään paluusta voinut enää olla kysymystäkään.

Mutta ympäristö alkoi tuntua sitä kolkkommalta.

Kun sitten oma hevonen oli vaihdettava kyytihevoseen ja kun oma hevonen lähti hynttäisemään tutulle kotimatikalle ja renkipoika viimeisen kerran katsahti taaksensa, silloin Heikistä tuntui niin yksinäiseltä ja surulliselta, että hän olisi ollut valmis itkuun purskahtamaan— niinkuin lapsi.

Miten kummallisia nämä tunteet olivatkaan! Vain pari vuotta sitten hän oli samaa tietä matkustanut, —ei silloin ollut näin oudolta tuntunut, näin vierailta kaikki seudut ja näin kylmiltä kaikki ihmiset, joita matkalla tapasi. Oliko hän jo ennättänyt kotonaan niin muuttua, niin vieroittua kaikesta, mikä oli kodon ulkopuolella, niin hennostua? Missä oli se uhkamielisyys, se itsetietoinen arvostelu, jolla hän ennen oli tottunut jokaista vastaantulijaa kohtaamaan?

Miksi hän rautatieasemalla, johon hänen pitkä hevosmatkansa vihdoon päättyi, tunsu omituista loukkaantumista siitä, että kaikki siellä kulkivat kylmästi, tervehtimättä ohitse, että he eivät olleet ikäänkuin huomaavinaan häntä, että hän ei näyttänyt merkitsevän heidän silmissään mitään?

Miksi tuon kylmän virallisuuden keskellä, joksi sekä ihmiset että olot täällä olivat muodostuneet, hän, Heikki, suruineen tuntui niin sanomattoman mitättömältä. Hänestä näytti melkein naurettavalta, että hän oli ollenkaan huolehtinut omista asioistaan, että hän oli ollenkaan asettanut itselleen kysymystä siitä, tekikö hän siinä tai tuossa asiassa oikein vai väärin. Mitä merkitsi hänen vaivansa ja surunsa tässä liikkeen maailmassa, jossa veturit viheltäen suhkaisivat edestakaisin, jossa rautatie kiskoineen katosi, ikäänkuin selitystä salaten, tuntemattomaan kaukaisuuteen,—eikä ainoastaan Heikki, vaan isä, Liisa ja koko koto ruokakelloineen ja kaivonvipuineen.—

Ja miksi vihdoon täällä kaikki tuntuu menevän niinkuin sekaisin? Mikä oli kotona jo valmiiksi ajateltua, se täällä esiintyy uudestaan kysymyksenä. Mitä piti kotona tärkeänä, mihin oli pannut paljon huolta ja minkä vihdoon sai vaivoin kootuksi, se kadottaa tärkeytensä ja merkityksensä ja tulee kuin irti temmatuksi maasta, jossa se on kasvanut. Kaikki kotoinen tyyni selvyys särkyy levottomaan hälinään.

Ei ole aikaa mitään hienoa sydämenasiaa ajatella, ei ole aikaa päästä mistään täysin selville. Täällä on kaikkialla tointa ja kiirettä,— täytyy vain katsoa, että seuraa mukana.

Ja Heikistä tuntuu kuin jotakin aloitettua olisi jäänyt keskeneräiseksi,—kuin olisi pakko jättää jotain tärkeätä lopettamatta ja ryhtyä uuteen, josta ei vielä tiennyt mitä se olikaan.

Epätoivoinen neuvottomuus hiipii sydämeen.

Kunpa nyt olisi jossakin yksinäisessä paikassa, kaukana täältä tuntemattomien, virallisten ihmisten keskuudesta—jollakin kotoisella, päivänpaisteisella penkereellä, josta kuulisi lampaankellon kalinaa ja jossa tuulenhengi viileästi liikuttaisi lepänoksaa!—

Mutta samassa matkustajajuna vauhtiaan hiljentäen jo lähenee. Herra Jumala, onko se jo tuossa!—Nytkö!

Lämmittäjä vääntää pysähdyspyörää ja veturinkuljettaja, katsahtaen tunteettomasti koneittensa keskeltä ulos, päästää sohisevan ja sihisevän höyrytulvan veturin alle, joka nyt uiden höyryissäänsä vyöryy asemasillan eteen.

Kello rämähtää asemahuoneen seinällä.

Se ihan repäisee sydäntä.

Vilvoittelemaan tulleet matkustajat hyökkäävät jälleen vaunuihinsa, ja kaikki on taas valmiina matkan jatkamiseen.

Mutta kun juna viheltää ja lähtee liikkeelle, vavahtaa Heikissä outo tunne: nyt on siis kaikki ratkaistu ja päätetty. Ilman että Heikin oli tarvinnut tuntea viimeisen kamppauksen katkeruutta. Ei ole mitään mahdollisuutta enää käännättää tätä hepoa takaisin kesken taipaletta, kun se jo jyskyttäen pyöriänsä kiittää hihkausten eteenpäin. Se vie mennessään kuin luonnon välttämättömyyttä mukansa. Se se on ratkaissut kaiken, koko Heikin kohtalon, ei Heikki itse mitään. Sillä kun hän osti lippua, tunki joku toinen siellä takana häntä eteenpäin: hänen piti ostaa lippu mitä pikimmin, eikä hän ennättänyt muuta ajatellakaan kuin että saisi rahat pian luetuksi. Ja kun hän nousi asemasillalta junavaunuun, niin hänen piti kiiruhtaa, ettei jäisi,— niinkuin kaikki muutkin kiirehtivät. Eikä hän noussut vaunuun suinkaan sen vuoksi, että olisi varmasti päättänyt lähteä.

Juna päätti hänen puolestansa.

Oh, kuinka sydän saattoi sykähtää!

Oli jotakin peloittavaa tuossa sykähdyksessä,—niinkuin olisi syössyt suinpäin alas joltakin turvalliselta paikalta pimeään, tiedottomaan syvyyteen.

Ja Heikki koetti olla ajattelematta, jottei sydän enää noin sykähtäisi. Hän kietoutui jälleen kotoisiin muistoihin, piti ne väkisin luonaan, ja hän iloitsi, kun sai ne viihtymään.—Siinä oli hänen edessään jälleen kotoinen kämärikkö ja Liisa tulemassa pihan yli—ja niityn koivu sammuvan päivänsaiteen keltaisessa paisteessa.

Mistä tämä epätoivoinen alakuloisuus juuri silloin, kun on pääsemäisillään toiveiden perille,— alakuloisuus, joka jäytää sydäntä ja tahtoo pusertaa silmiin aiheetonta itkua?

* * * * *

Pääradan asemalla tuli junaan ylioppilaita. Lukukausi oli alkanut.

Joukossa oli useita Heikin tuttavuuksia—vaikk'ei yhtään aivan läheistä.

Mutta kuinka sanomattomasti he kaikki olivat Heikin silmissä muuttuneet!

Ja Heikki kun oli luullut, että ainoastaan hän oli ollut muutoksen alaisena ja uskonon Snellmanin aatteelle—vähitellen sen jättänyt ja vajonnut jokapäiväisyyteen!

Hän oli odottanut kuulevansa ihan toisia ajatuksia ja puheita kuin mitä nyt kuuli.

Tosin he vielä taisivat puhua Snellmanista yhtä suurella innostuksella,—mutta eivät ruvenneet puhumaan omin ehdoin,—vasta sitten, kun Heikki oli puheen sinnepäin kääntänyt.—Ja mieluummin he sittenkin puhuivat vain niistä tappioista, joita vastustajat olivat kärsineet,—siitä, miten he olivat kukistaneet ja musertaneet nuo poloiset, jotka nyt vain valitustaan ruikuttivat Suomen rannikon kuivilla kallionkielekkeillä. Snellmanin aate ei enää värittänyt kaikkia heidän ajatuksiaan, kuten ennen. Useista asioista he saattoivat puhua niinkuin Snellmania ei olisi koskaan olemassakaan ollut—aivan toiselta,

kevyemmältä kannalta. Ja kun Heikki heille muistutti, he kävivät miettiväisiksi tai koettivat sitä epäonnistuneesti sovittaa ennen sanottuun. Useat heistä saattoivat juoda punssia,—noin vain juodakseen, ei ollenkaan itsensä innostuttamiseksi, ja aivan ulkopuolella kaikkea Snellmanin aatetta. Ja ilotuulelle päästyään he antautuivat puhumaan puutaheinää tai saattoivat nauraa naamansa punaiseksi ja hajalle joillekin puoleksi sopimattomille pilapuheille.—

Kunpa olisi tavannut jonkun paremman, läheisemmän tutun!

Vihdoin eräältä asemalta hyppäsi junaan Eemil, joka oli hyvin läheinen tuttu. Hän matkusti tällä kertaa kuitenkin vain yhden välin eteenpäin; myöhemmin hän vasta aikoi Helsinkiin.

Hän tervehti melkein syleillen ja oli kysymyksineen paikalla keskellä toisen sisäisintä maailmaa. Hän oli jo naimisissa ja hänen pieni vaimolyllerönsä oli yhtä iloinen kuin hänkin. Hänellä oli—tai paremmin:—heillä oli pieni asioimisto jossakin Helsingin laidassa. Toimeentulo oli niukka, juuri hengissä pysyivät, mutta iloa ja ystävyyttä reunojen yli ja kaikkialle.

Hän puhui naurunsekaisesti, kovalla äänellä, ja siirtyi pian toisesta asiasta toiseen, viipyen kussakin vain sen verran, että sai parilla sanalla käväistyksi, niinkuin merkin pannakseen, että tuosta ja tuosta olen jo puhunut. Ja sanoessaan jotakin hän jo näytti ajattelevan mitä sitten sanoisi.

Mutta nyt hän keskeytti äkkiä puhetulvansa, katsahti pitkään Heikkiä— ihan silmiin: "Kuulehan Heikki, et sinä ole oikein hyvilläsi!"—

Mutta Heikki ei tuntenut halua tehdä hänelle tiliä suruistansa. Sillä vaikka Eemil saattoikin muuttaa kasvonsa aivan totisiksi, rypistää hienostaan silmäkulmansa ja näyttää huolestuneelta, oli hänen äänessään ja koko olemuksessaan hienon hienoa epäkunnioitusta toisen suruja kohtaan, niinkuin hän ei olisi ottanut uskoakseen valittajan tilan auttamattomuutta tai voinut edes perin pohjin käsittää hänen kärsimyksiänsä.

Juuri tämä Eemil oli yksi niistä, jotka Snellmanin juhlassa olivat istuneet nurkassa ja pilkanneet muiden innostusta.

Ja Heikkiin oli siitä asti jäänyt häntä vastaan pieni hama sydämeen.

Tahallaan Heikki käänsi puheen silloiseen aineeseen,—nähdäkseen, vieläkö Eemil oli samaa mieltä. Mutta kun hän vain mainitsi Snellmanin, sanoi Eemil heti:

—Oh, vieläkö sinä niissä elät!

Eikä aavistanut kuinka Heikissä kiehautti. Heikki viivytti vähän vastaustaan.

—Hänen oppinsa on painunut minuun niin syväälle, että tulen ikäni siinä elämään. Hän on yhäkin ihanteeni; hän oli suurempi kuin yksikään suomalainen. Hänen kengännauhojansa ei ole vielä kukaan kelvollinen päästämään!

—Hm, pani Eemil.—Ihailenhan minäkin Snellmanin herätystä enkä kiellä hänen vaikutuksensa laajuutta. Mutta häntä itseänsä en pidä muuna kuin tavallisena rehellisenä työmiehenä meidän muiden rinnalla.

Eemil ei siis ainoastaan ollut samaa mieltä, vaan oli vielä kehittynytkin kannassaan.

—Sinä tarkoitat, sanoi Heikki ivallisesti, että olemme kaikki yhdenarvoiset "Herramme ja Jumalamme" edessä.

—Juuri niin, kiirehti Eemil myöntämään.—Meidän pitäisi vain keskenämme pitää toisiamme yhdenarvoisina eikä vain "Herramme ja Jumalamme" edessä.

Heikkiä melkein raivostutti tämä Eemilin puhe. Mistä hän oli semmoisia oppinut? Olihan Heikki niin pitkän ajattelemisen, niin monen epäselvyyden ja kärsimyksen perästä tullut aivan samaan päätökseen. Sanoihan Eemil juuri sen, mitä Heikki oli tällä omalla sydämellään tuntenut katsoessaan renkiä silmiin siellä maalla. Kun Heikki oli juuri päättänyt ruveta toisin ajattelemaan, niin nyt Eemil olisi taas sinnepäin.—

—Ethän voi kieltää erotusta ihmisten välillä mitä tulee heidän kykyynsä, heidän sisälliseen voimaansa, hengen lahjoihin! sanoi Heikki taas yhtä ivallisesti.

—Kyllä kiellän, pani Eemil varmasti. Kyvyt saattavat olla erilaiset. Mutta se erilaisuus ei meitä vielä erottaisi. Meitä erottaa muiden ulkoapäin tuleva arvonanto. Maailma hurraa kullantöytäjäksi, että kulta kiiltää, mutta unohtaa mustan metallin kaivajan.—Minä en voi pitää itseäni ja suurinta osaa lähimmäisistäni vähempikykyisenä laumana, jonka yläpuolella seisoisivat jotkin suurempikykyiset

olennot. Minun täytyy pitää kaikkia ihmisiä juuri henkisesti yhdenarvoisina voidakseni harrastaa yhteiskunnallista yhdenarvoisuutta. Me emme voi olla sosialisteja ainoastaan aineellisesti. Sitä paitsi, kuten itse sanoit, se on vanhimpia jumalallisia käskyjä ihmisille.

—Mutta ethän voi asettaa Snellmania, Suomen suurta nostajaa, esimerkiksi jonkun nurkkakirjurin arvoiseksi!

—Katsos, sinä unohdat, sanoi Eemil, että jos Snellman nosti Suomen, niin Suomi oli kumminkin se, joka nousi. Meitä pettää se, että työn tulokset ovat useimmiten niin erilaiset. Mutta tulokset muodostuvat usein riippumatta työntekijästä. Niihin yhtyy aina ja ihan huomaamatta hiljaisuudessa tehty edeltäjien työ, josta aikalaiset eivät mitään tiedä. He nostavat hänet pilviin niinkuin hänestä yksin olisi kaikki alkunsa saanut. Mutta hänen persoonallinen työnsä ei sittenkään ole sen suurempi kuin tavallisen rehellisen työmiehen.

Heikki ei enää jatkanut kysymyksiänsä, ja Eemil rupesi puhumaan muista asioista. Kertoi siitä uudesta keksinnöstä, jota sanottiin telefoniksi ja joka oli jo otettu käytäntöön Helsingissäkin siellä täällä.

Hän oli hyvin innoissaan siitä ja antoi sille niin suuren merkityksen, että luuli sen mullistavan koko maailman.

—On sentään omituista, sanoi hän, ajatella tätä puhelinkonetta tulevaisuudessa niin laajalle levinneenä, että esimerkiksi yksityisetkin voivat sitä käyttää keskenänsä. Ajatteles, että se tulisi käytäntöön kaikkialla, ei ainoastaan virallisena laitoksena, niinkuin telegrafi, vaan välittäjänä kaikessa yksityisessä liikemaailmassa, tunkeutuisi yksityisiin koteihin, joka miehen käytettäväksi, vähimmänkin ajatuksen perille viejäksi,—ja että sitä voisi käyttää pitemmälläkin välimatkoilla! Siten pääsisivät nuo lukemattomat ihmisajatukset, jotka nyt ovat hajalle lyödyt ja kaikkea yhteyttä vailla, vähitellen yhtymään, ikäänkuin sulautumaan toisiinsa. Etkö luule, että se veisi ihmiskuntaa eteenpäin,—kohti sen eheytymistä ja kokonaisuutta? Kaikki erimielisyydet ja eripuraisuudet vähitellen häviäisivät. Sillä aivan huomaamatta yhtyisi ajatus ajatukseen, ne yhtyisivät kolmanteen, neljänteen,—ihmisten välille rakentuisi kodikkaan tuttavuuden side, joka tekisi mahdottomaksi kaiken vierovan suvaitsemattomuuden ja vihan heidän välillensä.—Ja Eemil keskeytti puheensa, katsahti Heikkiin ja nauroi.

Hänen oli lähdettävä junasta, joka juuri tuli asemalle.

Ei sanaakaan Heikin maallaolosta ja nykyisestä matkasta! Oliko Eemilkin unohtanut.

Kuinka tyytyväiseltä ja onnelliselta Eemil näytti tavatessaan vaimonsa asemasillalla. Mutta kuinka kuvaavaa hänelle samalla oli, että hän jo näin nuorena oli naimisissa, ettei hän ollut pelännyt avioliiton proosaa.

Hän ei varmaankaan tiennyt mistään suruharsoista, joitten läpi piti kaikki nähdä.

Ja hänen teoriansa sitten! Olihan aivan selvä mitä hän oikeastaan ajatteli: olkaamme kaikki vain näin iloisia ja tyytyväisiä kuin minäkin, kaikki tehdä napostelkaamme pikku töitämme,—kyllä yhteiset asiamme vihdoinkin eduksemme kääntyvät. Edisonin uudet keksinnöt sen tekevät. Ne yhdistävät meidät maailmankokonaisuudeksi—ilman mitään deklamatsioneja meidän puoleltamme!

Mutta Eemil oli varmaan pikkusielu!

Pikkusielut tunnetaan siitä, mihin ne tyytyvät.

Hän ei voi ymmärtää, että noin luotu maailmankokonaisuus ei voi koskaan ihmissydäntä tyydyttää.

Ihmissydän tahtoo itse toteuttaa aatteensa, sen täytyy tietää, että toteutuva aate on seuraus sen omasta työstä, sen oman veren sykkinnästä.

Hän ei ymmärrä, että on ihmissieluja, jotka eivät tyydy pieniin maailmoihin, pieniin hyviintöihin ja jokapäiväisiin ystävyydentunteisiin,—jotka janoavat suuria töitä ja suurta rakkautta, —kansan rakkautta, koko maailman rakkautta!—

Semmoinen suuri sielu oli Snellman, ja se juuri erottaa hänet niin paljon korkeammalle kaikkia muita.

Eemil ei ole koskaan ymmärtänyt Snellmania eikä innostusta. Hän kuului ihan toisiin piireihin.

Heikki odotti vain sitä hetkeä, jolloin hän saisi tavata jonkun niistä valituista, johtavista. Ne olivat varmaan pysyneet lujina.

Ja eräällä asemalla, jossa kaksi suurta rautatienhaaraa yhtyy ja jossa juna pysähtyy pitkäksi aikaa, hän aivan odottamattaan tapasi Antin. Heikki huomasi hänet ensiksi ravintolahuoneen perällä—viinapöydän ääressä syömässä, palttoo auki hartioilla. Antti oli nähtävästi myöskin matkalla Helsinkiin, pohjoisesta päin tulossa.—

Hän söi, niinkuin ainakin, kiireisesti ahmimalla, ja paineli tavan takaa toisella kädellään luureunaisia silmilasejaan, jotka eivät tahtoneet nenällä pysyä. Hänen italialainen ryövärihattunsa valtavine liereineen, tumma, tuuhea tukkansa ja muuten kookas vartalonsa, hiukan huolimaton ja hyvin leveäliikkeinen käytöksensä lienee vaikuttanut sen, että hän sai syödä aivan rauhassa; muut matkustajat, jotka aiheuttivat kyllä tungosta ja ahtautta, jättivät hänelle väljän sijan liikkua ja mieluummin kiersivät kuin kurottivat kättään hänen editsensä.

Heikkikin, joka muuten palavasti halusi pian saada puhutella Anttia, katsoi parhaaksi antaa hänen ensin syödä syötävänsä ennenkuin meni tapaamaan.

—Terve mieheen! Kah, Heikkikö se on!—sanoi hän nielaistuaan viimeisen palan, viskasi rahat myymäpöydälle ja jätti kaikki semmoisekseen: veitsen voihin, olutlasin lautaselle ja lautasliinan rutistettuna yhdeksi mykkyräksi pöydälle ruokien keskelle.

Heikki odotti jännityksellä, milloin Antti kysyisi hänen maallaolostaan ja matkoistaan. Hän oli jo päättänyt, miten vastaisi. Hän sanoisi, ettei hän suinkaan ole jättänyt maaseutua kokonaan, vaan että hän vain tahtoo täydentää tietojansa.

Mutta Antti ei kysynyt mitään sinnepäinkään. Ihan kuin olisi unohtanut koko asian. Hän puhui päinvastoin Heikin kanssa aivan niinkuin Heikki olisi ollut täydellisesti oikeutettu matkustamaan Helsinkiin.

He alkoivat kävellä edestakaisin väkijoukossa.

Sitten Antti ehdotteli lasin punssia, ja he joivat.

Keskellä jäykkää ravintolahuonetta, jossa Heikki äsken vielä oli hukkoa ujouteensa, keskellä näitä vieraita, kylmiä ihmisiä, keskellä tätä välinpitämätöntä, outoa hälinää rupesi Heikistä samassa tuntumaan kodikkaalta. Antti kulki noiden kaikkien ohitse niin ylen varmasti, puhui kovemmin kuin kukaan, nauroi ääneensä, vaikka sattui olemaan hiljaisuus, ja katsoi vasten silmiä kaikkia, jotka häntä tarkastelivat.

Antin kanssa ollessa kaikki nuo tuntemattomat korkeat herrat, jotka osaavat niin varmasti liikkua ja niin selvin ylemmyyden tiedoin katsoa muita ihmisiä silmiin—nekin ikäänkuin kadottavat ylhäisen asemansa, muuttuvat tavallisiksi ihmisiksi, joilla saattaa olla virheensä ja naurettavat puolensa, joita voi vallan hyvin arvostella,—toisinaan hiukan ivatenkin.

Ja Heikkikin ojentautui koko olennoiltaan.

Niin oli kuin ensimmäisestä kädenpuristuksesta hän olisi saanut yleisen luottamuksensa takaisin,—maailman luottamuksen häneen ja oman luottamuksensa maailmaan.

Hän halveksi Eemiliä ja tämän porvarionnea.

He menivät asemasillalle.

Siellä Antti pysäytti Heikin, peräytyi hänestä pari askelta ja sanoi:

—No, Heikki?!

Mutta Heikin vastausta odottamatta hän jatkoi sitten matkaansa junavaunuun. He istuutuivat ikkunan ääreen.

Antti rupesi aluksi vain ohikulkevia naisia tarkastamaan ja arvostelemaan.

Kuinka hyvin Heikki ymmärsi tämänkin puolen Antissa! Hän saattoi noin vain—tavattuaan parhaan toverinsa, ikäänkuin he olisivat olleet jo kauan yhdessä!

—Katsopas, kun on hattu ihan kuin vene kumollaan—tuolla, ei—ei, katso tuonnemmas,—tuo tuolla! sanoi Antti pakottaen Heikin päästä vaununlasista ulos.

Ja sitten siellä oli toinen, jolla oli hyvin muhkea vartalo. Antti kuvasi koko hänen olentonsa parilla sanalla ja lisäsi jotakin, jolle he nauroivat ihan katketakseen.

Aina Antin mieliala tarttui Heikkiinkin. Antin vieressä Heikki pääsi hengittämään siihen

ilmakerrokseen, jostapäin Antti ympäristöään katseli ja hallitsi, josta Antti aina suunnattoman keveästi lajitteli ihmisiä ja nakkeli niitä omatekoisessa luokkajärjestelmässään.

Kylläpä oli pitkiä aikoja kulunut siitä kun Heikki viimeksi oli nauranut.

Sitten juna vihelsi ja teki lähtöä.

Heikki heittäytyi istumaan Anttia vastapäätä ja tunsi, että tuo hänen liikkeensä oli huoleton ja vapaa.

—Jaa-a Antti! Tässä minä nyt olen ja tämmöiseksi minä olen käynyt. Mutta sinun pitää huomata, että maalla olen ollut puolitoista vuotta,— ajatteles: puolitoista vuotta yksinäisyydessä!

Näin sanoessaan Heikki tunsi hämärästi joka sanalla haavoittavansa kaukaista kotitaloa siellä muistojen maailmassa. Hän puhui Antille, ja kotoinen kuva piti samalla häntä luonaan. Sanojensa välillä hän ennätti olla siellä, kuulla isän jotakin puhuvan ja nähdä hänen panevan lakin päähänsä ulos mennäkseen. Mutta niin oli aina Antin kanssa puhuessa, ettei Heikki osannut sanoa aivan juuri sitä, mitä ajatteli ja tunsi, vaan piti sovittaa sanat sen maailman henkeen, jossa Antti eli.

Antti katsahti häneen niinkuin olisi nyt vasta tullut muistaneeksi.

—Niin, niin, tosiaankin, sinähän olet ollut kotonasi.—No jaa, kyllä se saattaa hyväksikin olla. Sitä suuremmalla voimalla ryhdyt nyt jälleen asiaan.

Tietysti. Asiaan! Siihen yhteiseen suureen asiaan!

Antti oli siis todellakin unohtanut! Koko puhe oli siis ollut hetken innostusta, jonka Heikki yksin oli ottanut täytenä totena. Antinkin mielestä siis tosiasiaan voi ryhtyä vain Helsingissä.

Ja koko pitkä maallaolon aika rupesi samassa Heikistäkin näyttämään vain joltakin väliajalta,— joltakin lomahetkeltä suuren elämäntyön keskellä. Tuo Antti tuossa yhdisti ensi kädenpuristuksessa Heikin entisyyden ja nykyisen hetken toisiinsa, solmi ne jälleen yhtäjaksoiseksi ketjuksi. Ehkä oli järkeä sentään Heikinkin elämässä, kokonaisuutta keskellä sitä suurta hajaannusta, jossa hän oli tuntenut olevansa! Ja Antti se tämän kaiken rakensi—yhdessä hetkessä—yhdellä sanalla!

Antti oli muuten sama kuin ennenkin, mutta hän vain toisinaan näytti vaipuvan mietteisiinsä. Ja oli kummallisen harvapuheinen, hajamielinen. Eikä tahtonut ollenkaan päästä niihin suuriin kysymyksiin.

—Jaa, jaa, nuo siunatut tädit! sanoi hän vihdoin ikäänkuin heräten ajatuksistaan.—Tiedätkös, Heikki, mitä tässä on?—hän näytti suurta matkalaukkuaan.—Neljä pulloa punssia, veikkoseni—käytettäväksi virkistykseksi lomahetkinä, työn väliajoilla. Omakätisesti ovat tädit sovittaneet ne tyystin kirjojen väliin. Neljä pulloa! Ja sitä paitsi vielä evästyksiksi varoitus: "Älä nyt sentään liiaksi juo!"—ha-ha-ha!

Ja Antti rupesi päästelemään matkalaukkunsa hihnoja.

—Näin matkalle ne ehkä riittänevät, hän sanoi vetäen sieltä esille pullon hyvännäköistä ruotsalaista punssia.

—Ja meidän on tyytyminen tämmöiseen lasiin!

Hän oli varovasti nostanut irti tinapaperisen tötterön pullon suusta.

—Maljasi, Heikki!

He nauroivat yhdessä keksintöänsä ja joivat ja lähenivät toisiansa. Oli niinkuin entinen toveruus olisi jälleen vironnut heidän suoniinsa.

Kuinka toinen, kuinka paljoa sydämellisempi oli Antin ääni, kun hän kädellään pudistaen Heikkiä polvesta sanoi:

—No, Heikki, mitä sinulle nyt siis oikein kuuluu? Ja sitten Heikin puhuessa pani tavan takaa: hm—hm—
—Ja alkoi sitten itse puhua.

Antti puolestaan oli varma ja lujasti vakuuttunut kaikesta siitä mitä puhui ja mitä tahtoi tehdä. Ja kaikki hänen aikeensa liikkuvat niin selvissä, niin suurissa piirteissä, ettei mikään epäilyksen kuolettava kysymys näyttänyt koskaan likellekään päässeen.

Nyt vasta oli Antti entisellään.

Niin suuri elämänhalu oli hänessä, niin voimakkaat olivat hänen sanansa, että Heikki samassa tunsi itsensä aivan pieneksi hänen rinnallaan, joksikin kummalliseksi olennoiksi, jonka aina oli kuljettava hienon hienojen surulankojen ympäröimänä, jotka hän yksin saattoi huomata.

Oh, kun saisi kerran väkisin riistää hajalle tuon suruharson, joka esti häntä selvästi eteensä näkemästä, kuten Antti näki!

Nyt hän tahtoi sen tehdä.

—Maljasi, Antti!

Ja se oli jo haihtumassa.

Se oli niin hienoa kudosta, että se tuntui hälvenevän yksin siitä ajatuksesta, että siihen koskettaisiin.

Kaikki samassa muutti muotonsa ja värinsä. Mieli kohosi ennen tuntemattomille aloille: näin hän ei ollut ties kuinka pitkiin aikoihin asioita katsonut eikä nähnyt—eikä tuntenut, että maailmaa oli aivan äärettömän pitkältä.

Mitä hän oikeastaan olikaan surrut? Hän oli kietoutunut jokapäiväisiin pikkuseikkoihin, punninnut niitä ja selviteltyt, ja oli menehtyä niitten paljouteen. Vuosikausia hän oli ollut niitten orjana.

Ja ne olivat hänestä tehneet merkitsemättömän; ujon luonteen, jota jokainen saattoi ylenkatsoa tai ainakin olla huomaamatta.

Mutta Antin vieressä hän nyt tunsi aivan toista. Tunsi, että hänkin voi elämästänsä jotain tehdä oman makunsa ja mielensä mukaista. Kerran vain elämme! Miksi emme siis eläisi suurta, ihanaa, voimakasta elämää!

Pois nuo lukemattomat laskut ja punnitsemiset! Hengähdä, sydän, hengähdä syvästi ja vapaudu pikkumaisuuksista!

Heikki alkoi kertoa Antille Eemilistä ja hänen teorioistaan. Antti ei ottanut niitä edes totiselta kannalta, vaan nauroi joka sanalle.

—Saatpa nähdä, sanoi hän, kun tulet Helsinkiin, että niitä on paljon Eemilejä. Niitä on vesonut viime aikoina joka taholla.—Ja monet meidän parhaimmat miehemme ovat jättäneet entisen kantansa, laimistuneet ja veltostuneet.

Antti mainitsi useampia.

—Mutta onhan se surkeata!—sanoi Heikki. Mitä ovat silloin merkinneet kaikki heidän sanansa, heidän lupauksensa ja heidän valansa.

—Ttjah, sanoi Antti kohauttaen olkapäitään;—se ei todista muuta kuin ettemme kaikki ole Snellmanuja. Onhan se muuten maailman meno. Niitä on niin paljon semmoisia raukkoja, joille pitäisi aina pitää kiitospuheita. Jos he joutuvat itsekseen, vie heidät ensimmäinen tuulahdus mukanaan, he unohtavat kaikki.

Heikki tunsi niinkuin pistosta näistä Antin sanoista. Mutta hän iloitsi, että se koski jo menneisyyttä. Hän ei enää koskaan tekisi itseänsä sypääksi semmoiseen. Nyt hän oli jälleen Antin ja toverien ja maailman. Hän kuunteli innokkaasti joka sanaa, minkä Antti sanoi. Ja Anttikin alkoi elpyä, ja hänen silmänsä loistivat niinkuin ennen puhujalavalla.

—Turhaa on paheksia, ettei saa kaikkia aatteita yhdellä kertaa upotetuksi tuohon suureen massaun. Joka paikassa kulkee edistyksen tie siten, että massaa vievät eteenpäin jotkut harvat, niin sanotut kansallissankarit. Massa pysyy aina kehityksessä näitä alempana. Oikeastaan kaikki se, mitä me suurimman innostuksen aikana haaveksimme toimeenpanevamme huomenna tai ylihuomenna, se kaikki voi olla ainoastaan meidän tulevaisuutemme asia. Ei meidän tähtemme,—kyllähän me olisimme valmiit,—vaan noitten tähden, jotka kulkevat perässä, joitten silmät ensin ovat avattavat ennenkuin he näkevät.—Snellman on vaikuttanut meihin. Ei ole varmaa, että hän on samaten vaikuttanut muihin. Mutta hänen vaikutuksensa on ulotettava koko kansaan. Koko kansa on saatava hereille, sivistykseen. Siinä on meidän elämämme työ. Siinä on vielä monen Snellmanin elämäntyö.

Antti oli aivan innoissaan. Hän hengitti silloin aina kuuluvasti ja vähän nenäänsä.

Kuinka oikeassa hän oli! Mitä hyötyä olisi siitä ollut, että Heikki olisi jäänyt maalle vaikuttamaan kotoväkeen ja lähimpään ympäristöönsä. Entäs koko muu Suomi! Ja Heikiltä oli voinut haihtua näin suuret aatteet!

Näitä puhuessa kului pian se taival, joka vielä oli jäljellä Helsinkiin.

Helsinkiin-tulon aika lähestyi. Palvelusmiehet sytyttelivät lamppuja vaunuissa ja kulkunopeus tuntui yhä kiihtyvän.—

Mutta ennen tuloa Antti tunnusti Heikille olevansa—kihloissa. Tyttö oli Heikille tuntematon.

Omituinen tyytyväisyyden hymy levisi Antin kasvoihin hänen tätä sanoessaan.

Ja he joivat tytön maljan, kun Heikki oli liikuttuneena toivottanut onnea.

Anttikin ajatteli avioliittoa!

Mutta kaikki, mitä Antti teki, oli kaunista ja suurta.

Heikki ei itsekään ymmärtänyt, miksi hän niin ilostui Antin uutisesta. Se lohdutti häntä niin kummallisesti ja herätti ajatuksia, joita hän tuskin olisi uskaltanut itselleenkaan tunnustaa.

Juna hihkaisi pitkän vihellyksen, ja niin jo tuikkivat tuolla lyhdyt Töölönlahden yli.

Heikki, joka nyt astui Helsingin asemasillalle, oli uusi Heikki.

Punehtuneena punssista, ojentuneena koko olenoltaan hän tapasi Ollin, joka oli tullut häntä vastaan.

Antti erosi ja meni menojojansa.

Ollikin oli iloisella tuulella, nauroi kohti kurkkua ja syleili vallattomasti Heikkiä väentungoksesta huolimatta.

Hänen seurassaan oli monta muuta Heikin tuttua.

Siinä oli tervehdyksiä ja kysymyksiä ja iloa ja ystävyyttä ja kädenpuristuksia. Kaikki vierastus katosi, ja lämpimältä tuntui pääkaupungin avara syli,—lupaavalta sen rauhaton räminä ja ihmisäänten sotkuinen melu.

VI.

Jonkin kuukauden Helsingissä oltuaan Heikki alkoi huomata, että kaikki täällä oli entisestään paljon muuttunut. Suomalaisen puolueen johtavissa piireissä, ylioppilaitten kesken, kaduilla ja kokoussaleissa elettiin entistä rauhallisemmin,—niinkuin tuosta kansaan sulautumisesta ja lähestymisestä ei olisi koskaan mitään puhettakaan ollut. Ihmisille näytti sillä välin ilmestyneen muita huolia ja puuhia. Puhuttiin vain kunnallisista ja valtiollisista vaaleista ja niiden tuloksista. Kansallisuuskysymyksen kärki oli poistunut ylioppilaspiireistä, jossa sen merkinä oli ollut sininen laulajalippu ja heränneestä kansanrakkaudesta hurmaantunut mieli. Se oli siirtynyt kunnallisen ja valtiollisen elämän aloille. Ja siellä se viritti aivan uusia tulia. Siellä voitto tai tappio liikutti ihmisten aineellisen edun kysymyksiä. Ja siellä jo hymyiltiin isällisesti kaikelle poikamaiselle innostukselle ja aatteille. Sillä kysymys siellä ei ollut semmoinen, että se olisi kaivannut innostusta tai aatteita. Se koski ainoastaan tapaa, millä parhaiten saisi vastustajan kumotuksi ja itsensä hänen sijalleen.

Ja ylioppilaat puolestaan näyttivät kyllästyneen kokouksiin, yllyttelyihin ja puheisiin. He alkoivat ajatella velkojansa ja pyrkivät sentähden pois luentosaleista leipäänsä ansaitsemaan mikä missäkin. Hekin jo nauroivat innostusta ja aatteita:—kansan rakkaus—olihan se kaunis aate,—mutta ei se elätä!

Oli vain muutamia siellä täällä, jotka jatkoivat vielä samaan henkeen, pitivät innostuneita puheita ja joivat isänmaanmaljoja. He uskoivat, että into vielä uudestaan viriää, ettei kaikki ole vielä sammunut. Ja siinä toivossa he valvoivat öitä kuunnellen toisiansa ja ottaen aamuauringon vastaan joka kerta niinkuin se olisi ensi kertaa noussut heitä tervehtimään.—

Sitten oli semmoisia, jotka olivat ottaneet kaikki asiat ihan uudelta kannalta. He eivät olleet niitä entisiä, jotka lauloivat innostuneina: "Vi själva må förgätna dö som vagen i dess sjö!" He eivät olleet niitä, jotka viis välittivät kaikesta yksilön sielunelämästä, kunhan yhteinen asia vain meni eteenpäin. He tahtoivat löytää totuuden juuri sieluista. Eivätkä he uskoneet, että sitä siellä ollenkaan on, jolleivät saaneet sitä esille käsin tunnusteltavaksi. Ja sentähden he eivät säästäneet yhtäkään tunnetta ihmisessä, vaan mielellään tunkeutuivat äärimmäisiin inhimillisiin vaikuttimiin. Seuloivat näitä vaikuttimia ja sanoivat itseään pessimisteiksi, kun eivät löytäneet mieleisiään. Sanoivat, että kaikki näyttävät perustuvan egoismiin, itsekkyyteen. He olisivat tahtoneet semmoisia, jotka olisivat perustuneet altruismiin. Eivätkä sanoneet löytävänsä.

Ja yhteisestä asiasta he olivat vähän eri mieltä. Mutta rohkeimmat tunnustivat suoraan olevansa kosmopoliitteja. He ottivat vähintäkään arvelematta isänmaanrakkaudenkin epäilevän arvostelunsa alaiseksi. Selittivät, että sekin on oikeastaan vain egoismia. Viittailivat tällöin erityisiin valtiollisen ja kunnallisen elämän henkilöihin, joitten toiminta osoitti, että isänmaan nimi on vain kaunistuksena heidän vallanhimoisille pyrinnoilleen, maineen ja rikkauden tavoittelulle.

* * * * *

Olli, jonka kanssa Heikki joutui asumaan, oli tämmöisiä. Hänkin oli niitä, jotka silloin Snellmanin juhlassa olivat syrjästä ivanneet muiden innostusta.—Mutta hän oli kehittynyt toiseen suuntaan kuin Eemil. Olli ei tahtonut kuulla puhuttavankaan mistään aatteista. Hän ei uskonut mitään, ei aatteita eikä jumalia. Hän luki lääketiedettä ja seurusteli toveriensä kanssa ravintoloissa. Joskus hän ei Heikkiä nähnyt pitkiin aikoihin—kun oli joutunut pitemmille juomaretkille.

Mutta kummallisesti Heikki häneen kiintyi ensi hetkestä.

Eivät he, Heikki ja hän, missään kysymyksessä olleet yhtä mieltä milloin Heikin onnistui saada hänet vähäksi aikaa kuuntelemaan. Ei Heikki tahtonut saada hänelle mitään selitetyksi. Olli keskeytti aina jo puoleen lauseeseen alituisella: kyllä, kyllä ymmärrän. Hän otti liian kevyeltä kannalta kaiken, mitä Heikki sanoi.

Kun Heikki keskusteli Antin kanssa, sulivat he kokonaan toisiinsa. He ottivat ja antoivat ajatuksia. Antti käsitti ja osasi omaksua ne aatteet, jotka Heikki sai esille. Mutta samat aatteet, jotka näin Anttiin vaikuttivat, otti Olli vastaan aivan jokapäiväisellä arvostelun myminällä, katsahtamattakaan Heikkiin, ikäänkuin hänellä olisi ollut heti käsillä kaikenlaisia painoja vaa'an toiseenkin päähän.

Ja siksi Heikiltä aina hänen seurassaan aivan kuin katkesi kesken elokas ajatuksen lanka. Korkeista aatteiden ilmakerroksista hän putosi keskelle käytännöllisen järjen selviä, mutta monimutkaisia polkuja. Hän oli aivan vieras täällä. Ei voinut sanoa sitä eikä tätä. Ei tiennyt mitään. Jokainen poikanulikka olisi voinut nolata hänet ja solmia hänen omiin sanoihinsa. Hänen siipensä olivat kuin katkaistut. Hän ei voinut kohota enää. Ja sanomaton tyhjyys levisi samassa ympärille.

Milloin Olli oli kotona, oli hänen tapana lukea maaten selällään vuoteessansa—jalat ojona sängyn selustalla. Ja muutenkin hän enimmäkseen virui vuoteellaan tappaakseen kalvavaa ikävää, josta hän näytti aina kärsivän.

Semmoisena hän oli ivallisin. Hän laski usein kirjan alas mahallensa, otti lasit nenältään, hieroi intohimoisesti silmiään ja kääntäen päätänsä Heikkiin päin, joka luki pöydän ääressä ikkunan luona, sanoi jotakin, jota oli kauan hautonut, jotakin ilkeätä, myrkyllistä, joka karmi Heikin sydäntä.

Hegeliä ei Olli voinut ollenkaan kärsiä. Filosoifeista hän voi suvaita vain Schopenhaueria ja historioitsijoista vain Bucklea. Muuten hän tunnusti oikeastaan vain luonnontieteilijät, oli darvinisti kiireestä kantapähän, luki Häckeliä ja Büchneriä. Ja Heikki oli varma siitä, että Olli oli mennyt johtopäätöksissään pitemmälle kuin nämä. Sillä Ollille ei riittänyt se, että ihminen on kehittynyt apinantapaisesta olennot, vaan hän väitti, ettei ihminen edes ole sanottavasti apinaa kehittyneempi. Kaikki inhimilliset tunteet, hienoimmat ja jaloimmatkin, hän selitti kummallisen aineellisesti, riippuviksi erinäisistä fysiologisista edellytyksistä.

Heikin olisi tehnyt mieli sanoa, että isänmaallista tunnetta ei toki apinoilla ole.—Mutta hän suorastaan pelkäsi Ollia siinä kohden. Olli olisi ehkä nauranut hänelle vasten silmiä. Olli oli ennenkin pilkannut isänmaallista innostusta. Ihmiset ovat kaikki samanlaiset; miksi rakastaisi toisia enemmän kuin toisia? Hän sanoi, että se kaikki vie kansalliseen itserakkauteen ja luo ihmisiin inhottavaa bismarckilaista henkeä, semmoisiinkin pikkusherroihin kuin kansakoulunopettajat ovat. Ei mitään hän inhonnut niinkuin virallista isänmaallisuutta. Ei edes oikein voinut sulattaa isänmaallisia lauluja. Sanoi, että ne häneen vaikuttavat niinkuin jonkinlainen urhoollisuuden kerskaus. Suurimmat pelkurit ovat aina urhoollisia vain ajatuksissaan ja innostuvat vain ajatuksistaan.

Kerran hän kuvasi Anttiakin suureksi pelkuriksi; pelkurimaisuus oli Antin luonteen pääomaisuus, sanoi hän.

Heikki ei voinut kyllin ihmetellä tätä luonnekuvausta. Antti pelkuri! Antti, joka katsoi kaikkien yli, joka oli rohkeus itse!

Mutta Olli selitti, että kaikki tuo ulkonainen menettely on vain tapa peittää sisällistä pelkuruutta. Se on teeskentelyä alusta loppuun,—sen tarkoituksena on häikäistä vähemmin tarkkasilmäisiä ihmisiä.

Mikä kumma vaikutus Ollilla olikaan Heikkiin! Hänen puheensa tuntui sisältävän huutavaa vääryyttä Anttia kohtaan. Ja kumminkin Heikki tunsu selvästi, että hänen oli mahdoton nostaa Anttia omista

silmissään entiselle sijalle. Oli niinkuin jokin olisi takaa lyönyt Anttia polven alle. Hänen miehekäs olentonsa lutistui ja notkahti alas. Ja auttamattoman naurettavilta tuntuivat samassa kaikki hänen korkealentoiset puheensa, hänen eteenpäin viittaava kätensä ja hänen katseensa, joka oli silmäilevinään laajan isänmaan yli niinkuin olisi pitänyt hallussaan koko sen tulevaisuuden ja onnen.

Antti, joka oli tehnyt koko Heikin elämän siksi, mikä se oli!

Oh, kuinka tunteettomasti, ilkeästi Olli tuossa kaikessa menettelee!

—Kun sinä noin arvostelet Anttia, sanoi Heikki,—olisipa hupaista tietää mitä minusta sanot.

Olli katsoi kummastuen Heikkiin. Hän ihmetteli, että tuo oli voinut Heikkiä loukata. Ja sentähden hän nauroi vastatessaan:

—Sinun olisi pitänyt syntyä naiseksi, Heikki.

Hän nousi, ojentihe, vihelteli jonkin aikaa ja lähti sitten ulos kävelylle.

Naiseksi; niin juuri!

Jospa Olli tietäisi, kuinka paikalleen hän oli osunut!

Heikissä ei ollut edes sen verran miestä, että hän olisi osannut olla yksin, irtautua Ollista.

Ollin mentyä alkoi tässä huoneessa kaikki tuntua vieraalta ja kylmältä. Uh, jos täällä sairastuisi ja joutuisi vuoteen omaksi! Silloin Olli tietysti muuttaisi pois.—Ollin mielestä on luonnollista, että kukin hoitakoon itsensä ja vastatkoon omasta puolestaan. Hän on aina elänyt itsekseen eikä hän voinut osoittaa tunteellisuutta. Hänessä näytti olevan vain järkeä ja arvostelua.—Eikö olisi ainoatakaan semmoista ystävää, joka ottaisi itseään vaivataksen?—Mikä hirvittävä irtonaisuuden tunne! Täytyy olla ystäviä! Pois tästä yksinäisyydestä!

Ja Heikki riensi ulos.

Alakuloisena hän kulki monta katuja edestakaisin. Aleksanterinkadulla hänen ohitsensa meni useita tuttuja ylioppilaita. He tulivat luennoilta ja kiirehtivät iloisina mikä minnekin. Heikille he nyökkäyttivät päätään tuskin ennättäen vilkaistakaan. Mitä he hänestä! Heillä oli kaikilla omat ajatuksensa ja hommansa.

Kun olisi sittenkin tavannut Ollin! Olihan Olli kumminkin juuri ennen lähtöään nauranut ystävällisemmin. Ja ulos mennessään viivähtänyt oven suussa niinkuin sanoakseen: pyytäisinköhän sinutkin mukaan? Ehkä hänessä sentään oli jotakin ystävyyttä Heikkiä kohtaan. Ehkä hän silloin tällöin ajattelikin Heikkiä työskennellessään anatomiasalissa, aasiksella, taikka istuessaan kovaäänisten toveriensa keskellä olutkuopassa.

Kun Olli ei tahtonut Heikkiä mukaansa, niin näytti se olevan siksi, että hän ikäänkuin ei hennonut loukata Heikin viattomuutta. Heikki tunsu sen selvästi. Olli nauroi joskus hänelle aivan kuin lapselle.

Ja siinä se oli oikeastaan koko se kirous, joka seurasi Heikkiä. Se ujous, se naisellisuus, joka oli esteettömästi siellä maalla päässyt kehittymään, se se juuri tekikin Heikin luonteen niin toisenlaiseksi kuin suurten henkilöiden luonne oli. Olisiko näille koskaan, niinkuin Heikille, kodista eroaminen voinut muuttua miksikään elämänkysymykseksi! Tai olisivatko he koskaan panneet semmoista merkitystä läheisimpään ympäristöönsä, surreet ystäviä ja kaivanneet lämpimyyttä tovereilta!

Sama kaksinaisuus asui vieläkin Heikin sydämen pohjalla.

Miksi suurten tulevaisuudentoiveiden ohella hänelle pitää olla välttämätöntä, että Olli häntä rakastaa; että nuo, jotka kulkevat ohitse häntä huomaamatta, rakastavat häntä! Suuren isänmaankin rakkaus on vain tyhjyyttä, kun Olli ja nuo muut eivät hänestä välitä. Tuntuu taas täälläkin niinkuin olisi jäljellä vain yksi tie: tekeytyä tietten tahtoen pieneksi ja vähäpätöiseksi niinkuin siellä maalla. Se rauhoittaisi omaatuntoa ja sovittaisi paljon!

Mutta samalla se olisi äärettömän järjetöntä: miksi Heikki sitten olisi tullut pois kotoa!

Ei!—Siinä kohden oli hänen elämänsä ratkaistu. Oli yksi tie ja se oli selvä: hänen täytyi voittaa pikkumaisuutensa, täytyi taas oppia ajattelemaan ja tuntemaan rohkeammin piirtein, oppia olemaan yksin, kylmänä,—lakata tavoittamasta yksityisten rakkautta!

Samassa ajoivat hänen ohitsensa avonaiset vaunut.

Niissä istui Fanny veljensä Artturin kanssa.

He eivät huomanneet Heikkiä.

Fanny oli mustissa vaatteissa. Toisennäköinen kuin siellä maalla. Hänen kalpeutensa pisti nyt paremmin näkyviin. Se sopi hänelle sanomattomasti.

Sattumako lie ohjannut nuo vaunut hänen ohitsensa juuri nyt!

Mutta se ratkaisi paljon. Sen merkitys tuntui ihan tuossa sydämessä.

Sillä Fannyhän oli juuri se ihminen, jonka puoleen Heikin oli kääntynyt tässä yksinäisyydessään.

Heikki muisti Fannyn lämpimän käden hänen käynnistään maalla.

Yhtä lämmin oli koko hänen olemuksensa.

Kaikki hänessä oli niinkuin luotu toista rakastamaan.

Hän oli sittenkin ainoa, joka oli osoittanut jonkinmoista huomiota Heikin sisimpään sielunelämään—siellä maalla.

Mitä hän sanookaan nyt tavattaessa?

Fanny ymmärtää hänet hyvin—Fanny, joka oli ajatellut sielujen näkymätöntä yhteiselämää ja sanoi uskovansa siihen. Fanny ehkä nyt sanoisi: "No, enkö arvannut oikein, eikö teidän ole parempi olla siinä paikassa, missä teitä ymmärretään?"

Silloin Heikki vastaisi naurahtaen: "Neiti, semmoista paikkaa ei ole kuin yksi ainoa!"—"Mikä sitten?"—"Teidän vieressänne."

Taikka jotakin semmoista.

* * * * *

Heikki tapasi sitten Fannyn suurissa ylioppilashuveissa.

Heikki oli ollut kuin toinen ihminen siitä saakka kun hän näki Fannyn ajavan ohitse.

Jotakin varmuutta oli tullut hänen olemukseensa.

Ja nyt seistessään väentungoksessa ylioppilassalissa,—seistessään jälleen noitten pilarien juurella häikäisevässä kaasuvälissä,—oli niinkuin kajahtus entisten innostusten ajoilta jälleen olisi mielessä liikahtanut.

Hänessä oli ehkä vain ollut liian vähän luottamusta itseensä.

Taikka hän oli tahtonut kaikkea yhdellä kertaa. Hän oli tahtonut tyydytyksestä nykyhetkessä.

Kas noita muita, kuinka he kaikki valmistelevat elämäänsä! He eivät välitä siitä, että nyt ovat pieniä ja huomaamattomia. He ajattelevat tulevaisuutta. Vaikka he näyttävät vähäpätöisiltä, on heidän jokaisen sydämessä salainen suuruudentoivon itu.

Kuinka hyvin Heikki tunsikin joka pienimmänkin ajatuksen, joka heitä askarrutti, kun he kiiruusti vetivät hansikkaita kömpelöihin käsiinsä ja toisiltaan neuvoa kysellen laittelivat kauluksiaan ja kaulahuivejaan ja nykivät frakkejansa tiukemmalle. "Minä olen tosin vielä kömpelö, en osaa kumartaa, en sulavasti kätellä enkä taitavasti tanssia; mutta tulevaisuus on minun, minä opin vähitellen tuon kaiken ja kerran olen minäkin liikkuva vapaasti tuolla väljemmällä puolen salia; minäkin tahdon olla noiden ylhäisten piireissä tunnettu, tahdon merkitä jotain heidän seuroissaan!"

Mutta Heikki menisi toista tietä. Hän alkaisi uransa julkisella esiintymisellä. Hän valloittaisi yleisönsä ylhäältäpäin eikä alhaalta, niinkuin nuo. Eihän kysymys ollut oikeastaan muusta kuin tuon ujouden voittamisesta, aivan niinkuin silloin siellä ylioppilasjuhlassa, jossa Heikki oli ensimmäisen puheensa pitänyt. Kuinka paljon hänellä nyt olisi sanomista näille ihmisille! Hän perustaisi sanoin selittämättömän, syvän ymmärryksen heidän ja itsensä välille. He tunsivat hänet, koko hänen sydämensä;—sillä hän olisi pannut sen heidän eteensä, tuonut heidän nähtäväkseen sisimmän ytimensä. Hän olisi kuin vannoutunut yleisön lempilapseksi, hän tuntisi sen toiveiden, sen lämpimän rakkauden kietoutuvan ympärilleen. Mikä teko silloin olisi liian vaivalloinen, kunhan sillä voi tätä yleisöä palvella! Kuinka ihana olisi itse kuolemakin, jota tämä yleisö itkisi! Kuolema yleisön lämpimään syliin!

—Aseta tarkoitusperäsi korkealle! kajahti Heikissä taas selvänä

Snellmanin lause.

Niin juuri, se oli oikea elämä, se oli elämä tulevaisuudessa!

Valmistua, valmistua vain täydellisesti!

Fanny ja rakkaus häneen—se kaikki oli sittenkin vasta toinen asia.

Ja nuo ihmiset tuossa, jotka tunkeilevat edestakaisin, jotka nyt ovat valmiit mennessään työntäisemään vähäpätöisen Heikin syrjään, jotka eivät häneen katsahdakaan,—ne ovat kerran kaikki kääntävät kasvonsa häneen, heidän täytyy kuulla mitä hän sanoo, seurata joka lauseen käännettä, hyväksyä, innostua.—

Sieltä ovesta tuli yhä uusia ihmisiä, vaikka esitelmä oli jo pidetty.

Nyt vasta tuli Fannykin. Taas veljensä seurassa.

Kaikki ovensuussa-olijat huomasivat heti heidät. Fanny oli hyvin huomiotaherättävä kalpeutensa vuoksi, tummine silmineen.

Ja kun he menivät, tunkeutuivat muut heidän jälkeensä niin että sulkiivat tien ja jättivät Heikin taaksensa.—

Siinä oli noussut paljon kihinätä ja puuhaa Fannyn tähden, aivan kuin vesipyreitä suuren kalan jälkeen. Heikki hänet kumminkin tunsu, ja noista tuskin kukaan!

Fanny oli näyttänyt vähän hermostuneelta, niinkuin hän ei olisi oikein sietänyt tätä osaa salista. He pyrkivät sinne perälle, missä oli väljempää, mistä kaikki mitättömämmät pysyivät poissa, missä ihmiset tunsivat toisensa, hymyilivät ja jo kaukaa osasivat nyykäyttää päätä tervehdykseksi, missä ei kömpelyyttä näkynyt eikä kukaan toista silmiin tirkistänyt tai syrjään sysännyt. Siellä olivat ne suuret ja ne tottuneet, jotka eivät joutuneet hämille, jos sattuivat vahingossa sylinterinsä maahan pudottamaan.

Jos sinne menisi Heikki, heille outo ja vähän kömpelö olento, he katsoisivat hänet maan alle. Jotta siellä voisi, turvallisenä liikkua, pitäisi olla silmiä joka taholla. Ja tottumuksella saavutettu pettämätön varmuus joka jäntereessä!

Taas sama ujous!

Se nousee vastaan joka askeleella ikäänkuin sulkeakseen kaikki tiet ja osoittaakseen kuinka mahdoton hän on kaikkeen,—kaikkeen!

Mutta samassa soitettiin lehteriltä tanssin alkua. Musta, ovensuussa viihtyvä frakkijoukko rupesi hitaasti vyörymään salin perälle päin. Ne olivat kaikki nuoria, vasta-alkajia tanssipermannolla. Niinkuin aristunut lammaislauma ne puristuivat siellä kokoon.—Kokoelma ujoja maalaispoikia, joitten rakenteen kömpelyyden frakki ja hansikkaat vaivoin saivat peitetyksi.

Heikki rohkaisi mielensä. Hän ei tahtonut kuulua noitten joukkoon. Jos hän oli jättänyt maaseudun, niin ei hän ainakaan noitten kanssa tahtonut yhteyttä tuntea. Hän oli jättänyt sen toisesta syystä kuin nuo. Jotakin alentavaa oli siinä asemassa, johon heidän ujoutensa heidät saattoi. Aivan kuin he olisivat tunnustaneet talonpoikaisen alemmuutensa ja madelleet sen ylemmyyden edessä, johon he kaikin voimin pyrkivät!

Ja Heikki erottautui sisäisen inhon tuntein siitä jonosta, joka oli hänet tuonut mukansa.

Hän ei ollut enää ujo.

Varmoin askelin hän lähestyi sitä paikkaa, jossa Fanny oli. Se ei ollut kaukana puhujalavasta, ovenpielessä vasemmalla. Siinä Fanny seisoi puhellen pitkän mustaviiksisen herrasmiehen kanssa, joka juuri teki lähtöä pois. Fanny piti häntä kädestä ja pudisteli iloisesti puhuessaan, niin että herra sai lykätä lähtönsä yhä tuonnemmaksi eikä hänen kumarruksillaan ollut mitään seurauksia.

Heikistä oli tässä heidän tavassaan jotakin kaunista. Hän tahtoi heti tervehtiä Fannyä, kun he vain olisivat eronneet. Hän tahtoi samalla tavalla.—

Mutta Fanny vastasi Heikin tervehdykseen aivan toisella katseella kuin äsken puhuessaan tuon herran kanssa. Hymy oli samassa kokonaan silytynyt hänen kasvoistaan. Hän sipristi hienostaan silmänsä ja kumarsi vain tuskin tuntuvasti päällään.

Heikki oli kumminkin tullut niin lähelle, ettei hänen sopinut peräytyä sanomatta jotakin.

Fanny ilmeisesti ei tuntenut häntä.

Heikki hämmentyi ja sopersi nimensä.—

—Ah, aivan niin, sanoi Fanny niinkuin olisi muistanut jotakin vuosikausia sitten tapahtunutta;—se oli silloin huvimatalla. Ja hän pani kätensä Heikin olalle valmistuakseen tanssiin.

Hän oli niin käsittänyt Heikin kumarruksen.

Heikki ei ollut varma valssista. Ja tällä kertaa hänen jalkansa eivät tahtoneet mitenkään virkaansa tehdä. Oli niinkuin ne olisivat sotkeutuneet nuoriin.

Fanny kiitti ensimmäisen kierroksen tehtyään ja herkesi tanssimasta. Hän joutui heti toisten, taitavampien käsiin.

Suuri, varmaliikkeinen ritari otti hänet Heikiltä ja otti niinkuin lyseolaiselta, joka oli liian aikaisin tunkeutunut aikaihmissen aloille.

Ei silmäystäkään Fannyn puolelta, kun hän Heikin jätti. Päinvastoin hän teki sen eräänlaisella hermostumisella ja peitti sen siihen hymyyn, jolla vastasi uuden ritarinsa kumarrukseen.

Heikki oli masennuksissa. Epätoivoinen häpeä nosti veren hänen päähänsä.

Mitä hän olikaan kuvitellut!—Että Fanny olisi muistanut häntä,—että olisi muistanut, mihin silloinen keskustelu oli pysähtynyt, keskustelu siellä Honkavaaran pihkaisella penkillä!

Ja ratkaiseva hetki oli tullut.

Joko paeta tätä häpeää, ryöstäytyä ulos tästä salista, juosta—juosta kunnes sortuisi hengästyksen ja mykistyisi kuolleeksi kiveksi.

Taikka—? Masentaa häpeä, kukistaa ylpeys ja koettaa vielä!

Voittaa hetken katkeruus ja ajatella, että tässäkin asiassa on tulevaisuutensa!

Jollei nyt, niin kerran Fanny vielä huomaa hänet.

Ei koskaan eikä mistään asiasta ollut Heikki ollut niin varma kuin nyt siitä, että juuri Fannyn täytyisi kerran häntä rakastaa.

Tai ainakin siitä, että kaikki muu oli hänelle itsellensä ihan arvotonta. Niin—isänmaa ja kaikki ne ajatukset sinnepäin, niitä ei enää ole olemassa.

Ei ole elämää ilman Fannyn rakkautta!

Ja siksi ei ole nöyryytystä eikä häpeää.

Heikin täytyi vielä tavata Fannyä,—vielä tänä iltana!

Ja Fannyn täytyi muistaa, elää uudestaan se Honkavaaran hetki ja uteliaasti tiedustella Heikin aikeita.

Jollei nyt, niin kerran!

Samana iltana Heikki vielä tapasikin Fannyn.

Se tapahtui pukuteisessä.

—Ah, herra Vuorela, sanoi Fanny hänet huomattuaan.—Tahdotteko sanoa veljelleni, että olemme poislähdössä.

Heikki toimitti pian asian.

Artturi istui siellä tovereineen eikä ollut tietääkseenkään mistään poislähdöstä, pyysi vain Heikkiä ilmoittamaan, että hän tahtoi jäädä.

Fanny rypisti hienosti silmäkulmiaan, mutta naurahti sitten Heikille kiitokseksi.

—Te olette jättänyt maaseudun? hän kysyi sitoessaan vaippaa pänsä ympärille.

—Niin, olenhan minä, vastasi Heikki vain.

Ja Fanny nyykäytti päätänsä iloisessa naurussa hänelle hyvästiksi ja lähti saattajinensa.

Hän siis muisti kumminkin silloisen keskustelun. Hän oli ehkä vain tanssisalissa tahtonut välttää pitempää keskustelua.

Kuinka kaunis Fanny oli!

Ja sitten hänellä oli jotain hermostunutta ja kärsivää silmissä, jotka vähän levottomina katsoivat ympärilleen. Ne sisälsivät sanomattoman kyvyn toisen käsittämiseen. Ne paloivat niinkuin olisivat vain siksi palaneet, että olisivat aina valmiit edeltäpäin arvaamaan toisen sisimmän ajatuksenjuoksun. Tuo saattoi hänessä olla aivan tiedotonta ja ehkä juuri sen vuoksi, ettei siihen ollut kukaan osannut panna täyttä arvoa. Ei kukaan ollut tähän asti kaivannut hänen rakkauttaan.

Eikö Heikissä ollut kylläksi ainetta Fannyn rakkaudelle?

Oo, jospa Fanny tietäisi mitä sisällistä elämää Heikki eli!

Eikä muuta tarvittukaan kuin että Fanny vain saisi sen tietää. Hänen täytyisi silloin rakastaa Heikkiä, —juuri sitä, mikä oli Heikille ominaista, mikä oli sisäisintä Heikkiä, mikä oli Heikin syvintä olemusta.— Juuri Heikkiä hänen täytyisi rakastaa. Mahdotonta oli, etteivät juuri he kaksi olisi luodut toisiansa varten.

Ja kun Fanny kerran tuntisi Heikin ja rakastuisi häneen!

Mikä suuri ihana maailma sieltä vyöryi kuin loihdimalla esille—uusi, ennen aavistamaton, vienoine, mutta äärettömän ihanine väreineen!—Ja sen auetessa oli kuin tuhannet viulut olisivat korkeimmasta diskantista aloittaneet hiljaisen väräjävän sävelvirran. Se oli kuin uuden aamun koitto,—ilman suruharsoa.—

Heikin tultua kotiin oli Olli vielä poissa. Missä lieneekään taas ollut, ei ainakaan iltahuveissa häntä ollut näkynyt.

Hänen vuoteensa oli laitettu, uutukaiset lakanat olivat ihkasen sileinä. Ja kello oli jo kaksi aamulla.

Oli jotakin naurettavaa tuossa sängyssä, joka odotteli Ollia.

Kuinka monta kertaa oli Heikki ennen nähnyt näin yöllä tuon sängyn samalla lailla tyhjänä; ja odotellut Ollia ja ajatellut häntä ikävöiden, surrut sitä, ettei Olli viitsinyt hänen kanssaan liikkua, vaan piti parempana muitten toveriensa seuraa!

Mutta nyt Heikkiä melkein nauratti. Kaikki tuo oli nyt äärettömän vähäpätöistä. Miksi Heikki oikeastaan olikaan pitänyt suhdettansa Olliin niin tärkeänä? Aivan kuin Ollin kaltaisia ihmisiä ei olisi kuin yksi ainoa, Olli itse; vain tuo Olli pitkulaisine kasvoineen, jotka punersivat tiheistä täplistään, ruskeine silmineen, joitten ympärökset kuumottivat alituisesta hieronnasta.

Fannyn nimi huulilla Heikki vihdoinkin nukkui.

Mutta aamun jo sarastaessa Olli kopisteli sisälle.

Heikki heräsi puolivalveille ja näki, että hän oli kovasti juovuksissa.

Heikki kääntyi hermostuneesti toiselle kyljelleen päästäkseen Ollia näkemästä.

Mutta Olli oli huomannut Heikin inhon.

—Niin, niin, sinä Heikki, sanoi hän riisumatta päällystakkiaan ja pitäen käsiään syvällä sen taskuissa, —mutta vaihetaanpa, Heikki, vaihetaanpa! Ota sinä minun elämäni ja anna minulle omasi! Minulla ei ole kotia, anna se minulle; saat kaikki minulta, tuon saappaan ja rillit ja kaikki mitä tahdot—minulla ei ole kotia, vaihetaan! Kuuletko? In vino veritas!

Ja hurjasti pudisteltuaan päätänsä hän retkahti istualleen vuoteellensa ja heltyi itkemään.

Tämä tämmöinen tapahtui Ollille oikeastaan jo toisen kerran. Ensi kerralla oli Heikki ottanut asian hyvin totiselta kannalta. He olivat yhdessä istuneet kaulatuksin aamuun asti, ja Heikkikin oli kuunnellut kaikkea, mitä Ollilla oli sanottavaa.

Mutta seuraavana päivänä oli Olli hirmuisesti hävennyt hetymistänsä. Ei ollut voinut Heikkiä silmiin katsoa ja näyttä kärsivän vain tästä häpeästänsä eikä ollenkaan yöllisestä kodittomuudestaan.

Heikkiä nyt melkein inhotti, kun Olli aloitti jutun uudelleen.

Ja sitäpaitsi vaikutti Ollin esiintyminen häiritsevästi Heikin nykyiseen mielialaan!

Hän ei vastannut Ollille sanaakaan.

Olli nukkui vähitellen nyyhkytyksiinsä, vaatteet yllä.

Heikki sammutti lampun, huoahhti keventyen ja uppoutui oman vuoteensa lämpimäin lakanain väliin.

* * * * *

Tämä merkillinen ilta ja näin valvottu yö ratkaisi paljon Heikin elämässä.

Se ei loppunut auringon nousuun, vaan se ikäänkuin levittäytyi ajassa paljoo ulommas ja väritti koko seuraavan pitkän jakson Heikin elämässä.

Samat surulangat näyttivät kumminkin pian jälleen kietoutuvan ympärille kuin ennenkin.

Ne olivat niin samat luonteeltaan, ettei niissä ollut mitään, mikä olisi ne entisistä erottanut. Tuntui alituisesti sama kaipuu, sama saavuttamattomuus. Ja kumminkin oli sen aiheena nyt kokonaan toiset syyt.

Fanny ei näyttänyt taipuvaiselta mihinkään lähestymiseen eikä osoittanut halua tutustua Heikkiin sen syvemmältä.

Mutta se vain yllytti Heikkiä ja sytytti hänen olennessaan kaiken, mikä siinä oli palavaa. Ja niin se alkoi.

Hän tuli orjaksi. Häneen syntyi ominaisuuksia, joita hän inhosi, jotka olivat vastoin hänen luonnettaan.

Fannyn läheisyyteen päästäkseen hän tahallisesti lähestyi Artturia ja tekeytyi hänen ystäväkseen.

Ja onnistui siinä, niinkuin kaikessa, mitä täydellä voimalla tahtoo.

Artturi kiintyi Heikkiin hyvin pian. Hän toi Heikin kotiperheeseensä niinkuin minkäkin löydön. Heidän kotonaan kävivät vain jotkut valitut, semmoiset, jotka osasivat esiintyä seuroissa ja ylhäisön saleissa. Artturin isä oli korkea virkamies, vanhaa aatelissukua ja niitä harvoja, jotka säädystään huolimatta olivat ankarolta suomenmielisiä ja sanoivat itseänsä "kansanvaltaisiksi". Aatteessa hän salli mentävän vaikka kuinka pitkälle. Mutta käytännössä hän ei kärsinyt kasanvaltaisuutta silloin, kun näki sitä todellisuudessa silmänsä edessä,—kun näki kaikenlaisten käsityöläisten ja aliupseerien pyrkivän "suomalaiseen seuraan". Sitä väkeä oli joka tapauksessa pidettävä määrätyn välimatkan päässä, koska sillä muuten oli taipumus aina pyrkiä liian lähelle. Ja mikä oli iljettävämpää kuin pomaadalla voideltu aliupseeri taikka frakkiin pukeutunut käsityöläinen!

Nuorempi väki Artturin kotona puhui henkisestä ylimystöstä, johon kuuluivat kaikki henkisesti hienot ihmiset. Talonpoikakin saattoi olla semmoinen. Varmaan oli talonpoikienkin joukossa todellisia hengen ylimyksiä. Mutta kaikki nuo, jotka "pyrkivät", jotka koettivat näytellä sivistyneitä,—ne olivat "plebsiä".

Kun nämä tuttavat puhuivat, että talonpoikienkin joukossa saattaa olla oikeita, tunsivat Heikki, että he tahtoivat samalla saada sanotuksi, että hänkin oli henkisesti ylimys. Ja Heikki yhtyi heidän puheeseensa ja luetteli koko joukon ihmisiä, joista toiset muka olivat ylimyksiä, toiset plebsiä, ja he ihmettelivät ja sanoivat, että Heikki löysi hyvin sattuvia esimerkkejä. Selvää oli, mitä he ajattelivat Heikistä itsestään.

Se oli ihan uutta maailmaa Heikille tuo hienojen tapojen ja taiteellisen hengen taltuttama ympäristö.

Siellä esiintyivät kaikki täysin tietoisina siitä, että he juuri edustivat sitä ihmisten piiriä, joka oli kaiken muun huipulla, johon muut pyrkivät, johon pääseminen ja jossa eläminen oli ainoa elämän järjellinen tarkoitus. Ja siksi he, jotka olivat siellä, katsoivat alaspäin kaikkiin muihin.

Ja eikö hienostuminen ja jalostuminen olekin elämän tarkoitus!

Mutta vaikka he olivat hyvin suosiollisesti ottaneet Heikin vastaan, vaikka he vapaasti ja välittömästi antautuivat hänen tuttavuuteensa, tunsivat Heikki kumminkin alituista arkuutta heidän seurassaan, ikäänkuin pelkoa, etteivät he vain katsoisi hänen pyrkivän liian lähelle heitä. Oli niinkuin tuo hänen henkinen ylimyksellisyytensä perimmältään olisi riippunut juuri siitä, että hän osasi olla arka ja varovainen suhteessaan heihin. Hänen asiansa oli vain ymmärtää heitä, osata erottaa heidän hienot ajatuksensa, kuunnella heidän tunteittensa leikkiä, osoittaa nopeaa käsityskykyä ja valmista

myötätuntoisuutta. Mutta jos hän olisi sanallakaan tuonut tähän piiriin omaa itseänsä, valittamalla puhunut sisällisestä surustaan tai kertonut jotakin omasta elämästään, niin hän olisi varmaan menetellyt taitamattomasti, olisi tunkeutunut liian lähelle heitä.

Kerran sanoi Fanny kaikkien seurassa:

—Herra Heikki, opettakaa minua rakastamaan kansaa. Tunnustaakseni minä en ymmärrä edes mitä sillä tarkoitetaan. Jos pitää rakastaa talonpoikia, niin en oikein tiedä miltä kannalta sen ottaisin; minulla ei ole mitään tunteita heihin; he ovat minulle aivan kuin joitakin eri olentoja.

Heikki oli mennyt tulipunaiseksi heti ensi sanoista.

Fanny oli vetänyt hänet ja hänen talonpoikaisen maailmansa ihan odottamatta esille.

Ja ainoastaan vaiti olemalla ja sitten hienosti kääntämällä puheen toisiin asioihin Heikki pelastui.

Fanny rupesi kerran Heikin kanssa kahdenkesken ollessaan puhumaan samasta asiasta.

Hän ei aavistanut minkä syvän ironian hänen pyyntönsä sisälsi Heikille ja että se haavoitti ihan sydämeen asti. Fanny ei tiennyt mitä pyysi. Ei tiennyt, että se oli sitä toista elämää, sitä, joka on ulkoapäin näkymätön, mutta itsessään sisältää loppumatonta valoa ja muuttaa satunnaisen ihmiselämän ikuisuudeksi. Eikä tiennyt, että Heikki juuri oli tämän elämän jättänyt ja mateli nyt hänen edessään, hänen rakkauttaan tavoitellen!

Mutta eniten Heikki varoi ilmaistemasta, mitä tunteita hänellä oli Fannyä kohtaan. Ei kukaan saanut aavistaakaan mitään sellaista.

Ainoastaan Fanny itse oli nähtävästi huomannut kaikki tyynni. Mutta ikäänkuin jostakin säälistä Heikkiä kohtaan piti hänkin tyystin salassa tämän heidän välillensä vallitsevan tietämyksen. Silloin vain, kun Heikki yksin oli näkijänä, osoitti hän selvää kylmyyttä. Muulloin hän saattoi olla ystävällinen, jopa helläkin.

Siinä se juuri oli Heikille koko vaikeus: ymmärtää, milloin Fanny tarkoitti, niinkuin olisi ollut vain kahden kesken Heikin kanssa, ja milloin hän vain siksi oli iloinen ja ystävällinen, että muita oli samassa seurassa.—Toisinaan tuntui kuin olisi Fanny ihan selvään osoittanut hellyyttä, ihan kuin vain sen heidän salaisen ymmärryksensä perustuksella, vain heidän keskinsä. Mutta kun Heikki päästäkseen varmuuteen koetti saada vieläkin selvempää osoitusta, kohtasi hän Fannyn puolelta melkein loukkaavaa kylmyyttä.

Kesän tultua Heikki pyydettiin kotiopettajaksi heidän luokseen maalle perheen nuorimpia lapsia avustamaan.

Ja siellä maalla oli Fanny hyvin altis ystävyYTEEN. Häntä ei olisi voinut tuntea samaksi ihmiseksi. Hän oli melkein rajattoman avoin ja luottavainen.

Mutta kun tuon ihanan kesän jälkeen jälleeseen muutettiin kaupunkiin, oli kaikki kuin pois puhallettu. Fanny osoitti täällä melkein selvää hermostumista Heikin seurassa,—aivan kuin olisi kärsinyt siitä, etteivät Heikin tunteet rajoittuneet tavalliseen ystävyYTEEN, jota vastaan hänellä ei kyllä mitään olisi ollut. Kun tämä oli Heikille mahdotonta, teki Fanny kokokäänteän, alkoi karttaa hänen seuraansa ja erittäinkin tapaamista kahden kesken.

Eläessään vielä omissa entisissä tulevaisuudentuumissaan Heikki oli monesti nauranut niitä aikamiehiä, jotka rakastuneina saattoivat jättää kaikki totisemmat harrastuksensa, myydä ikäänkuin koko entisyytensä jonkun tyttöletukan tähden.

Nyt hän oli itse kaikissa suhteissa noiden järjettömien kaltainen.

Kaikki haaveet suurista töistä, joitten palkintona sitten olisi koko kansan rakkaus, mitä ne enää olivat hänelle! Jos hänen työnsä vielä kaikkea tuota tarkoittikin, niin vain Fannyn rakkauden ansaitsemiseksi. Kansaa, isänmaata,—niitä ei hänellä enää ollut.

Elämällä ei voinut olla mitään muuta tarkoitusta enää. Jollei Fannyn rakkautta, niin ei mitään.—

Ei yksin Fannyn, vaan koko sen ympäristön, jossa hän hengitti. Sillä sen tunnustus oli välttämätön, jotta Fanny koskaan voisi tunnustaa. Heidän täytyisi kerran tunnustaa hänet itsenäiseksi jäseneksi heidän piirissään,—että hänkin kulki siellä elämän huipulla ja ettei hänen tarvinnut katsoa heihin alhaaltapäin—

Eikä hän nähnyt edessään mitään muuta tarkoituspäätä.

Näissä tulevaisuuden unelmissa vierähti vuosi, toinen. Vierähti vuosia ilman ainoatakaan nykyhetkeä. Ensimmäinen oli se tulevaisuus, joka värjätti kaiken työn, joka oli kaiken työn järki ja ajatus, vaikka se olikin kaukana ulkopuolella tämän työn luonnetta, eikä sillä ollut sen kanssa mitään sisällistä yhteyttä;—sitten se tulevaisuus, joka haaveena liikkui mielessä työn lomahetkinä, joka etäisyydellään teki mielen alakuloiseksi; ja vihdoinkin se tulevaisuus, joka oli lähin, joka poltti mieltä ja saattoi sen kuumeeseen. Se oli kesän odotus.

Mutta kun toinen kesä sitten vihdoinkin tuli, kohtasi häntä se onnettomuus, että Fanny oli melkein kaiken aikaa ulkomailla ja hän yksin lasten opettajana maalla.

Sitten tuli pitkän talven perästä kolmas kesä.

Nyt oli jo sekin lopussa.

Tänä kolmantena kesänä olivat Fannyn ja Heikin välit olleet taas entistä ystävällisemmät. He eivät olleet puhuneet paljoa keskenään ja vähimmin mistään tunteellisista asioista. Mutta kumminkin oli heidän välilleen perustunut vanha ystävyys ja keskinäisen ymmärryksen side. Ja Heikki tiesi, että se olisi voinut katketa vähänkin varomattomasta kosketuksesta; sentähden hän mieluummin pysyi kauempana.

Kunpa vain saisi iäksi jäädä tänne maalle eikä koskaan lähestyä rauhatonta pääkaupunkia! Heikki voisi iäksi tyytyä siihen suhteeseen, joka oli perustunut tänä kesänä. Se oli sanomattoman hieno sopusointua joka tapauksessa. Se antoi aavistaa edes jotakin mahdollisuutta jossakin tulevaisuudessa— ja juuri sentähden, että se oli niin pyhän koskematon!

Mutta nyt oli kesä päättynyt. Huomenna olisivat nämä hiljaiset seudut jo jätetyt ja puhaltamassa levoton kaupunkilaistuuli. Syyspuvut, hatut, hansikkaat, esplanadi kappeleineen ja sähkövaloineen—! Siellä ei pysy muistossa hieno kesähattarain ja rantakaislikkojen kutoma sydänten side—

Muistuttamatta!

Oh! Alkaisiko taas sama hirveä talvi! Pitäisikö Heikin taas näytellä syrjäytetyn ja unohdetun osaa, alituisesti vahtia sopivaa tilaisuutta, milloin muistuttaa Fannylle olemassaolostaan, hakea hänen suosiotansa ja asettua hänen silmäystensä eteen, mihin hän katselleekin, milloin iloita myhähdyksestä, jonka hän on ohimennen suonut, milloin taas katkeroitua vieraille suodusta huomiosta—ja alituisesti, alituisesti tavoitella vain tuota saavuttamatonta, alentua, nöyryä tuhat kertaa ja sittenkin vain tavoitella!

He istuivat kaupunkiinlähden edellisena iltana kaikki kokoontuneina suurelle verannalle, jonne näkyi tyyni, ruskoisia pilviä kuvastava järvenpinta ja jonne puutarhan ruusut tuoksahtelivat pienimmänkin henkäyksen käydessä.

He kuuntelivat pianonsoittoa, joka kuului eteishuoneesta verannalle.

Aurinko oli jo aikoja sitten laskenut, taivas rusotti, työväki oli vaiennut ja kadonnut. Hiljaiset yöperhoset vain silloin tällöin lentelivät lentojaan.

He istuivat hiljaa, puhumatta sanaakaan keskenänsä, kukin omalla mielisijallaan eri paikoissa suurta verantaa. Fanny istui kaukana verannan päässä molemmat kyynäspäät nojaten kaidepuihin ja kädet korvain takana.

Soittamassa oli Fannyn täti, vanhanpuoleinen, pitkäkasvuinen neiti. Hänellä oli tapana näin iltaisin soittaa heille kaikille. Hän saattoi istua tuntikausia pianon ääressä kadottamatta hetkeksikään kuulijoittensa huomiota. Pitkillä, laihoilla ylimyssormillaan hän soitteli, ilman nuotteja ja ilman valoa, silmät enimmäkseen kiinni ja ruumistansa rytmin mukaan tuuditellen. Hän oli Fannyn näköinen, vanhanaikainen väritys koko olennossaan, jo harmahatvat hiukset nostettuna päälle, ilman mitään otsatukkaa, hän oli sanomattoman kaunis soittaessaan. Silloin vain hän oikein elikin.

Hän rakasti erikoisesti vanhaa musiikkia. Jumaloi Beethovenia ja soitti yhtä täydellä hartaudella Chopinia ja Schumannia, joihin sai valetuksi ylimyksellistä väritystään. Uutta musiikkia Wagnereineen hän ei voinut sulattaa. Hänellä oli tapana sanoa, että tuo uusi suunta oli tuonut sanoja musiikkiin. Hänen mielestään ne eivät olleet missään niin vieraat kuin musiikissa, joka oli sanattomuuden maailma. Sanat vaikuttivat siinä niinkuin taulussa alastomuus, joka vieraita aisteja herättämällä hämmentää taiteellista puhtautta. Ja uusien musiikkien oli hänestä pahin kaikista: se oli alentunut alttiiksi vain semmoisille tunteille, joita oli kiihotettu esiin sanalla, palveli vieraita jumalia.

Perheen nuoremmat jäsenet antoivat hänelle anteeksi nämä hänen ominaisuutensa. Silloin tällöin he vain yltyivät hänen kanssaan kiistelemään ja masensivat hänet silloin enemmistöllään.—Kauan he

kaikki aina valvoivat, kun täti alkoi soittaa, ja soiton päätyttyäkin kesti vielä puhetta ja muistelua pitkälle yöhön.

Heikki oli heidän seurassaan saanut kuulla vähitellen kaikki mitä musiikissa oli kauneinta. Musiikki oli vaikuttanut syvästi hänen surunsekaiseen tunne-elämäänsä; milloin se tyyntynyt sydäntä, milloin taas repi sen auki: milloin synkistäen, milloin puhaltuen uutta toivoa. Ja joskus!—mihin taivaisiin se saattoikaan nostaa mielikuvituksen, mitä aavistamattomia uusia maailmoita se saattoi avata,—joita ei mikään sana, ei mikään näkö, ei mikään tieto koskaan olisi voinut loihduttaa esiin!

Heikki ei ollut vielä kertaakaan lausunut mielipidettään mistään soitantoa koskevasta asiasta. Hän ei edes aina ymmärtänyt, mitä muut sanoivat; ei voinut aina seurata, kun he alkoivat arvostella ja puhua viittauksin, kun he vertailivat ja pyysivät uudestaan soittamaan ja kuuntelivat ja keskeyttivät ja äkkiä alkoivat kaikki yhtäaikaa puhua jostakin, mistä eivät olleet yhtä mieltä.

He saattoivat niin antautua taiteeseensa, että näytti kuin ei mikään muu maailmassa olisi voinut heidän harrastustansa herättää. He ikäänkuin elivät näitä iltoja varten.

Sillä päivä helteisine aurinkoineen ja häikäisevine hattaroinen heissä vaikutti vain veltostusta ja hermostusta.

Keskipäivällä he eivät voineet mihinkään ryhtyä eikä mitään täydellä todella ajatella. Vasta hämärtäessä alkoivat he elpyä ja vähitellen savukkeitansa sytytellen kerääntyä verannalle. Vähitellen alkoi sananvaihto, punousi ajatus ajatuksesta, kehittyi jotakin määrättyä suuntaa kohden ja vihdoin jätti jälkeensä kuin kokonaisen rakennuksen. Kuinka he saattoivat innostua puheistansa! Se oli kuin sisällistä tarvetta heille. He ikäänkuin tyyntyivät vasta saatuaan tuon jokailtaisen rakennuksensa pystyyn; ikäänkuin sillä olisivat sovittaneet päivän toimettomuuden.

Ja niin tuli sitten musiikki, tuo taivainen, joka viehkeästi, tainnuttavasti kajahteli hämärään ulkoilmaan ja sulii syyskesäyön heikosti siristävään tähteen.—

Se oli heidän aikansa tuo;—ylimyksellinen aika, jolloin kaikki päivän lapset, kaikki kyntäjät ja ojankaivajat ja paimenet ja lypsäjät olivat vaienneet ja vaipuneet unen maailmaan tuolla alapihan matalammissa rakennuksissa. Ne olivat niitä eri olentoja.

Ja alettuaan soittonsa he tavallisesti unohtivat Heikin kokonaan.

Niin nytkin tänä iltana,—viimeisenä iltana ennen muuttoa.

Heikki istui muista erillään eräässä verannan sopukassa, jonne soitto kuului hyvin. Jokin levoton aavistus hänellä oli siitä, että vielä tänä iltana kaikki ratkaistaan.

Mutta tänä iltana sointui soitto entistäänkin ihanammin. Ja he olivat äärettömän kaukana kaikesta muusta.

Sitten alkoi Artturi soittaa viulua pianon säestyksellä.

Kappale oli Wagnerin "Träume".

Hän soitti erinomaisesti. Viulun väräjävä ääni kajahti vuolaisevasti ulos öiseen viileään ilmaan, puiston hiljaisten haapain lomitse, ja hävisi jonnekin pimeään, jossa aloitteleva laulurastas sen vaihtoi omiinsa.—

Kuinka oli ihanaa tuo viulun sävel, sen surullinen värähdys siellä kaiken hienouden, kaiken elämän huipulla!

Mutta sydämen hurmautuessa sitä samalla kouristaa jokin salainen ahdistus. Niinkuin hän, Heikki, nauttisi täällä jotakin kiellettyä, johon hänellä ei ole rehellistä oikeutta.

Hänen takanaan oli olevinaan suunnaton joukko kuuntelevia olentoja, niitä, jotka eivät vielä ymmärtäneet,—korvat höröllään, suu puoleksi avoinna. Silmissä heillä paloi outo liekki ja kasvoissa paloi ääretön totisuus. Hän tuns useita heistä. Ne olivat hänen maalaistuttujaan— myöskin Liisa ja isä. Jotkut heistä olivat käsittäneet tämän hetken rukoushetkeksi ja olivat tulleet virsikirja kädessä. Kaikki he seisovat liikkumattomina, syvimässä hartaudessa.—Ne raukat, raukat siellä maalla!

Mutta sitten joku alkoi puhua, ja Heikki ihan säpsähti heidän puolestansa. Hän ajoi mielikuvituksen heti hajalle; hän tahtoi heidät pois mitä pikimmin, jottei kukaan täällä saisi heitä nähdä.

Ja kuinka turha oli kumminkin hänen säpsähdyksensä ja pelkonsa!

Ei täällä kukaan hänen haaveitansa aavistanut. Hänet he olivat ihan kokonaan unohtaneet,—niinkuin

häntä ei olisi koskaan heidän maailmassaan ollutkaan. Hän melkein pelkäsi liikahtaa nurkassansa, jottei olisi heidän kummastustaan herättänyt ja siten ehkä häirinnyt. —Niin yksin, niin yksin oli Heikki heidän keskuudessaan.—He kerääntyivät mielikuvituksessa ihmisryhmäksi, jonka jäsenet osasivat vain toisiansa ymmärtää,—niin, ehkä rakastaakin vain toisiaan! Ihankuin he olisivat olleet jotakin eri olentoja.—Ja Heikki samassa vajosi niitten joukkoon, jotka olivat tulleet virsikirjoinensa.—

Oh, he eivät tuntuneet ainoastaan vierailta, se tunne oli vihaa, sammumatonta vihaa, jota piti ihan väkisin estää kehittymästä rajattomaksi!—

Mutta kaikessa kiihkoissaan se viha oli kumminkin vain ohimenevä tunne. Miksi ei olisi antanut noille ylhäisille anteeksi? He olivat kasvaneet semmoisiin katsantotapoihin. Ja heissä saattoi olla mahdollisuutta enemmän kuin muissa. Jospa vain saisi kerran heidän tunteensa liikkeelle, värähdyttäneeksi heidän hellyyttänsä.

Olihan Fanny kerran itse pyytänyt, että Heikki opettaisi häntä rakastamaan kansaa. Se ei voinut olla mitään leikkiä hänen puoleltaan. Hänellä täytyi olla jokin tiedoton, sisäinen tarve siihen,—tarve vapautua elämästä, joka ei ollut muuta kuin nautintoa,—tarve palvella ja hyödyttää.

Ja kyllä Heikki opettaisikin koko sielustaan ja sydämestään. Sitten kun Fanny ensin on hänen!

Ja mistä hän lieneekään saanut voimaa ja rohkeutta, mutta ensimmäisessä sopivassa tilaisuudessa hän lähestyi Fannyä ja sanoi onnistuneen välinpitämättömästi:

—Fanny, minä tahtoisin puhua sinun kanssasi. Tuletko puutarhaan kävelemään?

Fanny katsahti vähän kummastuen, mutta naurahti sitten:

—Ohhoh, kylläpä tuo kuuluu juhlalliselta!

Hän nouti kumminkin paksun olkavaippansa, kääriytyi siihen huolellisesti ja virkkoi rappusilla:

—Mennään!—Paino oli viimeisellä tavulla.

Ja heidän mennessään hän mymisi äskeisiä säveleitä. Hän eli aivan vielä niissä.

Vasta puutarhassa, kun Heikki seisahtui ja pyysi häntä penkille istumaan, hän vaikeni.

—Niin, niin, sanoi Heikki keskeyttäen aloittamansa lauseen,—minä arvasin, että sinusta tämä on hyvin odottamatonta. Enkä minä olisi milloinkaan ruvennut puhumaan, jos se olisi minulle ollut mahdollista. Mutta minä tahdon vain lyhyen vastauksen—voithan itse tehdä tämän hetken niin lyhyeksi kuin tahdot.

Mutta Fanny oli vaiti.

—Minä jos kukaan, sanoi taas Heikki, tahtoisin säästää sinua tästä sinulle vastenmielisestä hetkestä.—Minua se vaivaa itseänikin. Sinä autat siis minuakin, jollet viivyttelä,—ainoastaan ihan lyhyesti: niin taikka ei—

—Enhän ole itsekään selvillä, Heikki, sanoi Fanny vihdoin. Hänen äänessään oli hienoa hermostusta.—Minä en oikein tiedä, mitä sinä tarkoitat,—ja katsoi pois päin.

Heikki vavahti. Hän ojentautui, nosti otsansa ja sanoi päättävästi:

—Mitä tarkoitan, on helposti sanottu. Minä tahdon sinulta kysyä, rakastatko sinä—

Fanny aristui. Hän ei ollut nähnyt Heikkiä tuommoisena. Ensi kertaa hän tunsikin Heikin vaikutusta häneen.—Ja hän aloitti melkein anteeksi anovalla äänellä:

—Sinä erehdyt Heikki, jos luulet, etten sinusta pidä. Ei ole ketään, josta niin pitäisin. Minusta tuntuu usein kuin en koskaan olisi ollut kenenkään kanssa niin todellinen ystävä kuin sinun. Eikä kukaan ole minulle ollut niin hyvä kuin sinä; ei kukaan ole minua ymmärtänyt niinkuin sinä;—mutta—

—Sinä et sittenkään voi minua rakastaa?

—Rakkautta siinä merkityksessä minä en ole tuntenut. Niin, Heikki, en sinuakaan kohtaan.

—Ja sinä olet varma siitä, ettet sitä tule koskaan tuntemaan minua kohtaan?

—Niin, minä—minä vain tiedän—olemme ehkä kasvaneet eri piireissä ja eri oloissa,—mutta on jotakin,

joka tekee minun puoleltani sen rakkauden mahdolliseksi. Ah, Heikki, älä loukkaannu minuun, mutta sinähän olet itse pyytänyt suoraa vastausta,—minä en voi!—

Näin he erosivat.

Fanny ei siis rakastanut!

Heikiltä jäi vain yksi asia hänelle sanomatta, ja se jäi sitä painavammin hänen omalle sydämelleen.

Muuten se olikin semmoista, joka ei sanoja kaivannut. Sillä se oli teko,—semmoinen teko, joka kyllä puhuu puolestansa—ikuisen totista kieltä!

Ja se on Fannyllekin puhuva,—se on aukaiseva hänen sydämensä! Silloin, ainakin sinä hetkenä hän ajattelisi Heikkiä koko sydämestään—ei mitään muuta kuin Heikkiä, kokonaan! Olkoon se hetki kuinka lyhyt tahansa, kunhan semmoinen hetki vain on! Mutta mahdollisesti se jättää ikuiset jäljet Fannyyn—niin, se on luultavaakin. Fanny jää ainiaaksi ajattelemaan Heikkiä!

Kaikki tuo ei ole kuin ajan kysymys. Jos ei tänään eikä huomenna, niin ylihuomenna.—

Ja toinen kysymys: Kuinka?

Mutta sekin oli melkein itsestään selvä. Tietysti—ampumalla.—

VII.

Mutta kun ei siitä kohta tullut mitään, niin koko tuuma vaihtui toiseen.

Heikin täytyi nyt paeta pois ihmisiä ja maailmaa. Hautautua tietymättömäksi jonnekin korven yksinäisyyteen.

Ja samassa herää outo ajatus, joka nostaa veret päähän, joka on melkein uhkamielinen, joka sisältää yht'aikaa pelastuksen hänelle itselleen ja koston kaikille muille:—Kotiin!

Hetken risteilivät mielessä syyt ja vastasyyt veren sykinnän mukana, voimakkaina kuin olisivat elämän alkuainekset liikkeellä.

Mutta juuri kun syyt ovat voittamassa, tulee sieltä vastaan kylmä, kieltävä päänpudistus ja kuuluu outo ääni: "Ei, Heikki, tänne älä tule, on jo myöhäistä!"

Ja kauhistuneena hän huomaa ensi kerran toden teolla ajattelevansa kotia.—

Hän ei ole koko aikana saanut sieltä ainoatakaan kirjettä. Hän oli ensi vuonna vain vastaanottanut "osan kauppasummasta" isältä, kun tämä oli ruvennut syytingille ja antanut talon Juhon, körttiläis-Kustaan pojan käsiin.

Eikä hän itse ole sanaakaan heille kirjoittanut. Hänen kysymyksensä olisivat vain olleet elävänä todistuksena heille, kuinka vähän hän heistä tiesi ja välitti.

Ei. Kotiin on mahdotonta! Koko ajatus on liian repivä. Hän tulisi sinne vieraana,—ehkä ei odotettunakaan!

Ja taas syntyy hänen mieleensä äärettömän yksinäisyyden tunto. Se kasvaa yhä, katkeroituu, on muuttumassa epätoivoksi.

Hänen täytyy löytää joku, joka ei työnnä häntä kylmästi luotaan, joka ei pudista hänelle päätä, joka ei ajattele hänen vääryksiään tai rikoksiaan—

Silloin nousee muistojen maailmasta ihan odottamatta hänen mieleensä Ollin unohtunut hahmo.—

* * * * *

Helsinkiin tultuaan syksyllä Heikki ensi työkseen lähti hakemaan Ollia. Ei hän ollut Ollin kanssa enempää kuin muidenkaan toverien kanssa seurustellut kahteen viime vuoteen paljon ollenkaan.

Mutta mitä kauemmas tuo Fannyä koskeva tapaus alkoi jäädä, sitä selvemmin oli vanha Olli taas tullut mieleen. Vuosien perästä muistui ihan eheästi se kesken jäänyt suhde heidän välillensä, aivan

kuin se olisi keskeytynyt eilen tai toissapäivänä. Kaikki oli vielä muistissa semmoisena kuin Heikki oli sen jättänyt. Näin se oli jäänyt: Olli piti Heikkiä hyvin kehittymättömänä, puhui monista asioista niinkuin Heikki ei olisi niitä sinnepäinkään ymmärtänyt, joskus nauroi omista ajatuksissaan, kun jotain sanoi,—eikä seurustellut Heikin kanssa muuta kuin kotona ollessa. Mutta myöhemmin hän oli kumminkin yhä enemmän alkanut huomata Heikkiä. Heikki oli tuntenut välistä, että Olli ikäänkuin koetti häntä tarkastaa ja oppia jotakin häneltä. Oli alkanut osoittaa joskus sisällistä kiintymystäkin Heikkiin.—Sitten oli Fanny tullut ja keskeyttänyt kaikki tyynni,—niin pitkäksi ajaksi, että Heikki vasta nyt ensi kerran tuli Ollia ajatelleeksi. Mutta nyt sitä elävämmiin. Ja se kesken jäänyt suhde muistui nyt mieleen aivan kuin jokin erityisen tärkeä elämänasia. Ja heräsi omituinen halu jatkaa ja muodostaa sitä suhdetta. Niin, se oli nyt Fannyn vastauksen jälkeen melkein tarve, se oli välttämättömyys.

Ei kukaan oikein tiennyt, missä Olli asui. Hän kuului pitävän sitä salassa. Hän tahtoi vihdoinkin saada tutkintonsa suoritetuksi ja oli siksi mieluummin yksin kotonaan, milloin siellä oli. Muuten näkyi hän käyvän yhtä usein kapakoissa kuin ennenkin. Heikki vain ei ollut nyt sattunut tapaamaan.

Kumminkin Heikin onnistui saada Ollin asunnosta selvä vielä samana tulopäivänään.

Oli tuulinen ja sateinen syys-ilta, kun Heikki koputti Ollin ovelle suuren kivimuurin neljänteen kerrokseen.

Olli aukaisi melkein samassa kun Heikki oli koputtanut, sillä hän itse oli juuri ulos lähtemässä.

—Heikkikö sinä olet? sanoi Olli peräytyen kummastuksesta pari askelta.

—Niinkuin näet. Asutko yksin?

—Tulehan sisälle—no, terve mieheen, Heikki! Mistä sinä kapsäkkinesi?

—Maalta, kotiopettajan toimesta.—Otatko minut täksi yöksi?

—Tuohonko sohvalle? Taikka kyllähän minäkin siinä,—saat sinä sängynkin, jos niikseen tulee.

Hän riisui päällystakkinsa ja auttoi Heikkiä järjestämään kamssujansa. Yhtä ja toista otettiin kapsäkistä ja ripustettiin nauloihin.

He herkesivät molemmat puhumattomiksi kuin sopimuksesta. Olli kuitenkin yhä tarkasteli Heikkiä ja sanoi vihdoinkin:

—Kuule sinä, Heikki,—ethän liene sairas?—ja tavoitteli valtasuonta.

—Terve minä olen, ei minua mikään vaivaa. Ja taas he olivat ääneti.

Ei koskaan Olli ollut niin kunnioittavasti Heikkiä kohdellut. Hän aavisti jotain suurta surua piilevän Heikin takana ja kulki melkein varpaillaan hänen ympärillään.

—Sinähän taisit olla ulos lähtemässä? Älä anna itseäsi häiritä.—Niin, Olli, huomaathan sinä missä tilassa minä olen—minä en voi nyt puhua!

Ja hän näki, että Olli aivan hätääntyi. Merkillisiksi olivat käyneet hänen silmänympäryksensä, ja suu vetäytyi kummallisesti kokoon.

—Sinä lienet väsyksissä, Heikki? Minä lähetän tytön tänne vuodettasi laittamaan,—pääsethän sitten levolle.

—Oh, vastasi Heikki, saatanhan laittaa vuoteeni itsekin. Sano mieluummin tytölle, ettei hän tänne ollenkaan tule koko iltana. Minä tahtoisin olla yksin—sinä ymmärrät, Olli!—

Olli viivytteli lähtöänsä. Levottomana hän katseli ympärilleen, tarkasteli uudestaan Heikin kapsäkin ja kulki sitten muutaman kerran vaanien edestakaisin.

Heikki seisoi ikkunan luona kääntyneenä ulos pimeyteen päin—niinkuin olisi vain odottanut Ollin lähtevän.

Silloin tuli Olli ihan lähelle Heikkiä, otti häntä kädestä ja aikoi jotain sanoa.—

Mutta hän oli ilmeisesti niin hämillään tästä sydämellisyyttä ilmaisevasta liikkeestään, ettei saanut sanaakaan suustansa. Heikki huomasi, että Ollin vaalenneet huulet liikahtelivat suonenedontapaisesti ja koko olemuksessa asui auttamaton neuvottomuus. —Tämmöistä sattui hänelle varmaan ensi kerran hänen elämässään.

Vihdoin sieltä tuli vavahtelevalla äänellä:

—Heikki,—lupaa ainoastaan, ettei se tapahdu nyt! Vastaukseksi Heikki vain puristi hänen kättänsä.

Ja Olli irtausi ja riensi ulos.

Aivan kuin olisi mennyt pakoon jotain, jota häpesi.

Ja Heikki hengähti syvään. Hänen kasvoistaan lieveni synkkyys ja suun ympärille ilmaantui melkein mielihyvän hymy.

Oliko tuo Olli? Olli liikuttuneena!—Olli, joka muuten oli aina valmis arvostelemaan ja joka ei missään koskaan kadottanut kylmää malttiansa?

Kerrankin!

Ollin osanotto! Mikä voisi Heikkiä enemmän lohduttaa? Ja jos Heikki kaikki kertoisi, kuvaisi suuren elämänsurunsa hänelle; mitä, jos Olli silloin purskahtaisi itkuun!

Totta kyllä,—olihan Heikki ennenkin nähnyt hänen itkevän. Mutta, sehän oli ollut aivan toista. Olli oli silloin päissään,—ja lieneekö silloin ollutkaan mitään itkemisen syytä.

Kun Olli tuli kotiin, makasi Heikki vuoteessansa. Lamppu paloi tuolilla ja valaisi häntä kirkkaasti.

Kauhistus ilmestyi hetkeksi Olliin. Hän hiipi Heikin vuoteen ääreen ja kuunteli.

Heikki hengitti tasaisesti ja tynesti. Nukkui.

Ollin kasvot kirkastuivat. Hän heittäysi hiljaa keinutuoliinsa, venytteli kaikkia jäseniänsä ja jäi pitkäksi aikaa sinne istumaan.

Siitä oli nyt jo lähes kolme vuotta, kun he olivat eronneet. Olli tiesi vain, että Heikki oli ollut kaiken aikaa ahkerassa lukutyössä. Mitä hän luki, sitä ei Olli tarkalleen tiennyt. Lienee ollut niitä Heikin filosofioja. Ja sitten arvasi Olli, että Heikki oli rakastunut.

Ulkonaisissa oloissa ei kyllä ollut mitään muuttunut. Kaikki oli entisellään. Niin makasi tuo Heikki tuossa kuin olisi eilen hänet viimeksi nähnyt. Ja Olli istui keinutuolissa aivan niinkuin ennenkin palattuaan yöllä kotiin. Lamppu sihisi tuolilla—ja sekin oli Heikin ainainen tapa: hän ei sitä koskaan jättänyt pöydälle palamaan.

Heikin kasvoissa näytti kuitenkin jokin omituinen muutos tapahtuneen. Niihin oli tullut jotakin hienostunutta. Nenä oli kuin laihtunut ja silmäluut selvenneet. Niinkuin pitkät kärsimykset olisivat hänen kasvojansa muodostelleet. Olli oli lukevinaan paljon, paljon siitä Heikin silmien luota—semmoista, mikä oli tullut häneen heidän erilläänolonsa aikana sisästäpäin, sieluelämän vaikutuksesta.

Mutta ulkonaisesti olivat Heikin kasvotkin samat—pienimpiin yksityiskohtiin asti. Erittäin kummasteli Olli hänen tukkansa ominaisuutta. Se oli aina sama samoine kiharoineen. Siellä oli kihara niskassa, joka oli oudostuttavan itsepintaisesti pysyttänyt muotonsa ja asemansa.

Se putosi muita alemmaksi kiehkuraksi niskassa ja ulottui tavallisesti Heikin ahtaan alaskäänteisen kauluksen valkealle pohjalle. Tämä tukka se antoi hänen kasvoillensa niitten ulkonaisen luonteen ja ehkä samalla keveän viittauksen hänen talonpoikaiseen syntyperäänsä.

Olli huomasi nyt ensi kerran, että sen todellakin vaikutti tuo kihara. —Hän katseli siksi Heikkiä verrattoman tarkkaavasti,—nousi keinutuolistaan ja tarkasteli joka taholta.

Tuolin selkäpuolella riippui Heikin harmaa takki—iänikuinen, jonka Olli muisti vähintään kolme vuotta sitten Heikillä olleen. Sitä sanottiin juhlatakiksi ja se otettiin esille harvoin. Mutta nyt se osoitti jo kulumisen oireita. Kiilteli vähän kyynärpäiden kohdalta ja tarjosi siellä täällä nähtäväksi poimuja, joita vuodet olivat siihen kasvattaneet. Se poloinen oli nähtävästi saanut viime kesänä jokapäiväisen takin viran palvellessaan rakastunutta herraansa.

Olli naurahti itseksensä, otti takin tuolin karmilta ja katseli sen kaulusta. Tuon kauluksen vähän virheellinen leikkaus, se juuri antoi takille sen omituisuuden ja jätti sen muistoon. Se kiersi liian alas niskassa, niin että joskus näytti paidan kauluksen alareunaa; mutta edessä se otti tappionsa takaisin pyrkien vähän liiaksi kohoamaan. Heikki ei olisi ollut Heikki, jollei tuo kaulus olisi ollut juuri semmoinen. Niin pitkälle kuin Olli häntä muisti, oli hänellä aina ollut tuo virhe vaatetuksessa,—mikä tuli siitä, että hän käytti halpaa räätäliä ja aina samaa.

Olli meni vaatekaapilleen, avasi sen ovet ja otti esille uuden-uutukaisen, lakanaan käärityn, kiiltävän musta-verkaisen vierailutakkinsa. Hän tarkasteli sitä tuntijan katseella ja mietti itseksensä; mutta alkoi sitten sitä mittailla Heikin takin kanssa, leveyden olan päästä olan päähän ja niskaluusta selkäristeykseen.

Oli sentään omituista kuinka he olivat samanmittaisia, Olli ja Heikki. Voisi vannoa, että tuo Ollin takki sopisi Heikille aivan yhtä hyvin kuin se sopi hänelle.—

Ja Olli kääri sen huolellisesti jälleen valkoiseen lakanaan; ei vienyt sitä takaisin kaappiin, vaan jätti sen pöydälle.

Sitten hän riisuutui, ripusti Heikin takin paikoilleen, sammutti lampun ja sukelsi vuoteeseensa.

Kun Heikki seuraavana aamuna heräsi, oli ulkona ilma muuttunut ja aurinko paistoi iloisesti sisälle.

Olli oli puolipukeissa sänkynsä laidalla ja tirkisteli häntä.

Hän rykäisi ja nousi seisaalleen, kun Heikki havahtui.

Ja Heikin pukeutuessa he eivät puhuneet sanaakaan toisilleen. Oli ihan mahdotonta aloittaa Ollin kanssa mitään sydämellisempää puhetta,—vain senvuoksi, että tiesi, että hän olisi kärsinyt ja hävennyt sanomattomasti.

Tuntui selvästi, että Olli oli arvannut kaikki tyynni. Ja että hän oli ihan säälimättä antanut tapaukselle sen nimen mikä sille tulikin. Heikistä se oli sentään jotakin muuta kuin miksi Olli sitä ajatteli. Se oli tapaus, jolla oli vuosikausia takanaan, jolla oli syvät syynsä, suuri merkityksensä, jota ei voinut selittää yhtenä eikä kahtena iltana. Mutta Olli olisi varmaan keskeyttänyt kaikki selitykset ja sanonut: sanalla sanoen, sinä olet saanut rukkaset!

Vaitiolo rupesi sentään Ollistakin tuntumaan tukalalta, koskapa hän alkoi viritellä puhetta.

—Kylläpä on tuo takkiskin jo kulunut. Minä sen muistan vielä entuudesta.

Mutta kun ei siihen saanut mitään vastausta, sanoi hän taas jonkin ajan kuluttua:

—Voisit minulle tehdä suuren palveluksen. Osta minulta tämä takkini. Se ei sovi minulle ollenkaan.

Ja hän veti esille lakanaan käärityn vierailutakkinsa. Hän ilmeisesti tahtoi asettua sille kannalle, ettei Heikin asiasta mitään sen pitempiä puheita saisi tullakaan.

—Jos sillä teen palveluksen, niin miksei. Mutta rahaa et minulta saa hyvään aikaan, sanoi Heikki.

—En tarvitsekaan tällä haavaa. Mutta koetahan sitä.

Ollin pitkä musta takki oli kuin tilattu Heikille. Se sopi mainiosti. Ei ainoatakaan liikaa poimua!

Mutta Heikki ei ymmärtänyt niitä asioita. Sillä katsahdettuaan peiliin hän aivan kauhistui.

—Ei—ei, Olli, ei tämä minulle käy. Sehän on kuin satula lehmän selässä.

Olli ei ottanut kuullakseenkaan. Käänteli vain Heikkiä vasemmalle ja oikealle ja sitten poistuen jonkin askeleen taaksepäin huusi innostuneena: Mainiota! Minä arvasin oikein! Sinusta tulee toinen mies!—Pidäs vähän päätäs pystympänä—niinkuin katselisit olkani yli!— Noin, noin, juuri noin! Suurenmoista!

—Sinä olet hullu, Olli!

—Pane tämä pystykaulus kaulaasi!

Mutta kun Heikki oli saanut Ollin pystykaulusen paikoilleen, purskahti Olli nauruun.

—Katso peiliin itse! Tiesinhän minä, että ne olivat nuo sinun kiharasi!

Heikki alkoi ottaa kaulusta pois.

—Ei, ei, anna sen olla paikoillaan. Nuo kiharat on poistettava! Sinun täytyy erota pyhimysvanteestasi, rakas sielu!

Heikin teki niin hyvää heittäytyä onnettomuuksineen lapsen tavoin Ollin käsiin.

Sillä selvää oli, että Olli koetti olla näin iloinen ja ystävällinen vain lievittääkseen Heikin surua.

Eivätkä surut silloin tuntuneetkaan, ne olivat kuin haihtuneet.—

Kun he sitten menivät päivällisille suuren ravintolan yksinäiseen huoneeseen ja kun Olli päivällisen jälkeen alkoi juoda likööriä, tuli kaikki tyynni ihan itsestään puheeksi. Ja Ollillakin näytti olevan paljon puhumista Heikin asioista. Hän tahtoi kerrankin puhua suunsa puhtaaksi. Kaikkeen oli Heikki itse ollut syypäänä, sanoi hän. Heikki katsoi elämää liian lapselliselta—liian aralta kannalta. Hänessä ei ollut kylliksi miestä.—Ja se taas tuli epäluonnollisesta elämäntavasta. Olli näytti aivan riemuitsevan, kun hän pääsi tähän aineeseen. Se oli syvintä voitonriemua hänessä. Hän innostui eikä malttanut lauseitansa lopettaa. Hän ei voinut olla mistään niin vakuuttunut kuin nyt tästä.—Miehuus riippuu siitä, sanoi hän, että elää niinkuin mies. Eikä hän voinut lääkärinäkään muuta neuvoa. Epäilemättä riippuu psyykillinenkin kypsyys hyvin paljon tästä asiasta. Ja senvuoksi Heikki juuri olikin, sanoi hän, aina osoittanut eräänlaista luonteen kypsymättömyyttä, lapsellisuutta, joka teki hänet niin huomaamattomaksi, ettei hän voinut herättää edes toverien mielenkiintoa.

Olli tahtoi, että hän olisi tehnyt kerrassaan lopun ujoudestaan,— yhdellä iskulla tappanut kaikki epäilykset siinä suhteessa.—Se oli Ollin mielestä ihan välttämätöntä Heikille, jos mieli hänen tulla mieheksi. Se oli kaiken järjellisen elämän, kaiken kulttuurielämän ensimmäisiä vaatimuksia, se, että oli voittanut lapsellisen häveliäisyytensä, joka esti pääsemästä itsetietoisuuteen ja kuulumasta muiden silmissä miesten joukkoon.

Tämä nyt oli sitä samaa, mitä Olli oikeastaan aina oli hautonut itsessään. Ja Heikki oli sen tiennyt hänen sanomattaankin.

Mutta näin suorana vaatimuksena ei Olli ennen ollut esittänyt mielipidettään.

Hän odotti ilmeisesti selvää vastausta Heikiltä.

Ja Heikin piti nyt ainakin näyttää myöntyväseltä. Hän olisi muuten kerrassaan vetäytynyt pois siitä ystävällisestä suhteesta, joka oli heidän välilleen niin äkkiarvaamatta syntynyt ja joka korvasi hänelle melkein kaiken. He olisivat taas eronneet ja olleet kylmiä toisilleen— ehkä ainiaaksi. Mutta nyt olisi Heikki vähimmin tahtonut luopua Ollista.

—Menemmekö parturiin, kysyi Olli.

—Mennään nyt sitten, sanoi Heikki ja tuns selvästi, kuinka Olli sen käsitti myöntäväksi vastaukseksi myöskin muihin vaatimuksiinsa.—

He menivät hienoimpaan parturiin.

Täällä Olli määräsi kaikki.

Parturi tunkeutui konesaksineen keskelle Heikin tukkaa.

Se leikattiin niin lyhyeksi kuin suinkin voitiin saada, niin että pääkallo siinti esille.

Ja siinä ne nyt viruivat parkettipermannolla Heikin tutut kiharat toinen toisensa vieressä—vieraassa ympäristössä. Lakaisijapoika työnsi ne armottomasti uunin eteen, muitten, autojen, tummempien ja vaaleampien joukkoon.—

Heikin ulkonäkö oli niin muuttunut, että hän hämmästyi peiliin katsahtaessaan. Pääkallon muodot tulivat selvinä näkyviin—nenä, suu, silmät saivat aivan erilaisen näön—ja Ollin korkea pystykaulus, joka pakotti Heikin pään luonnottomasti jäykkään asentoon, teki yleisvaikutuksen vielä kummallisemmaksi: oli kuin korvat olisivat syyttä tulleet hallitsevaan asemaan; ne olivat kuin kasvaneet suuremmiksi ja lerpattivat ulospäin;—kaikki muu oli kuin silinnyt ja kadottanut merkityksensä.

Mahdotonta oli Heikin ajatella ulosmenoa. Hän olisi mieluummin pistänyt onnettoman päänsä säkkiin ja vajonnut maan alle.

Hänen suureksi lohdutukseksen tuli ulkoa kaksi herraa, joilla oli samalla lailla siintävä pääkallo ja korvat ja pystykaulukset. He olivat pääkaupungin leijonia.—Se oli ihan viimeisin muoti. Monet vähäpätöisemmätkin leikkuuttivat samalla lailla, mutta nämä olivat niitä, jotka ovat aina näkösällä.—Eräs heistä töytäisi vahingossa Heikkiä tullessaan peilin ääreen, mutta pyysi samassa niin kohteliaasti anteeksi, että Heikki meni aivan punaiseksi hämmennyksestä—

Lähtiessä Olli otti tahallaan Heikin vilttihatun päähänsä ja jätti hänelle oman sylinterinsä Heikin estelystä huolimatta. Hän tuli aivan kovääniseksi, ja Heikin piti kuin pitikin myöntyä.

Kun he olivat kadulla, juoksi kaunissilmäinen piika heidän ohitse. Hän katsoi Heikkiin. Ja kun

Heikki kääntyi taakseen häntä vielä nähdäkseen, katsahti hänkin ja nauroi silmää iskien.

Ennen olivat vastaan tulijat aina katsoneet Ollia. Nyt ne katsoivat Heikkiä.

Kevyt syysilta hyväili Helsinkiä. Kaasut syttyivät, ja Esplanadin sähkölamput pian voittivat ja hävittivät taivaalta tulevan kellankuultavan iltahohteen. Hiljaa kävelen pitkissä jonoissa, iloisena sorinana liikkuvat pääkaduilla ihmisjoukot—ja pehmeästi jymisi korvaan taantuva kaupungin melu.

Olli ehdotteli Kappelia, ja he menivät sinne.

Siellä soitti musiikki ja väkeä olivat sijat täynnänsä sekä sisällä että ulkona—huoletonta, nauravaa, ystävällistä, sähkön valaisemaa yleisöä lämpimän syysillan hyvänhajuisessa tuoksussa.—

He tulivat keskikäytävää ylös ja poikkesivat oikealle puolelle. Heikki voitti kaikki ujostelut. Ja se oli nyt entistä helpompaa, kun tuo Ollin korkea kaulus jäykisti niskaa ja pakotti pään pystyyn. Monet ihmisistä aivan kääntyivät katsomaan, ja noissa katseissa oli ikäänkuin uteliaisuuden sekaista kunnioitusta. Varmaan sen vaikutti sylinteri ja kaulus ja musta verkatakki, joka näkyi avatun, kevyen palttoon alta.—

Kappelin kylkimajan luona, jonne Olli ja Heikki ensin tulivat, istuivat kaikki hänen viimekesäiset tuttavansa.

Mutta Heikki ei pysähtynyt kättelemään. Nosti vain sylinteriä. Eikä vilkaissutkaan Fannyyn.

Ylhäällä pääoven edustalla, missä oli valoisinta ja näkyvintä, istui suuri joukko Ollin tuttuja. Heikille ne olivat semmoisia tuttuja, joita tervehditään lakkia nostamalla. Ne olivat anastaneet siinä monta pöytää ja hallitsivat kokonaan sitä seutua.

Ne olivat kaikki sylinteripäisiä.

Yhdellä vain oli tavallinen huopahattu. Ja se olikin Heikin läheisempi tuttu. Se oli Eemil. Heikin nähtyään hän hyppäsi paikaltaan.—Kas vain! Heikki! Terve mieheen!—Ja kuinka pääkaupunkilaiseksi sinä olet käynyt! Enhän tahtonut sinua tuntea!

Ja hän nyki ja reuhtoi lähentelevään tapaansa, niin että Heikin tuli vaikea olla noitten muiden vuoksi, jotka eivät olleet hänelle niin tuttuja. Eemil puhua mellasti aina niinkuin kaikki olisivat olleet saman perheen jäseniä. Hän oli kuin sokea kaikelle mikä maailmassa on ulkonaista arvokkuutta, tahallista kylmyyttä käytöksessä. Hän ei ymmärtänyt sitä ja laskeutui koko olennollaan niitten väliin, jotka olivat toisilleen vieraampia tai säilyttivät keskenään arvonsa mukaista suhdetta; laskeutui ja heti sekoitti kaikki suhteet, nimitti asioita kotoisilla nimillään ja ehdotteli liian aikaisin sinunmaljoja.

Mutta Eemil ei onneksi istunut kauan. Hän nyykäytti seuralle hyvästiksi päätä ja katosi jotakin paperilippua liivintaskustaan hakien.

Muut ottivat Heikin vastaan aivan toisella tavalla. Nousivat paikoiltaan tervehtiessä ja kuuntelivat huomaavaisesti mitä hänellä oli sanomista. Oli jotakin kohteliasta ja kunnioittavaa heidän käytöksessään. Ja samalla he näyttivät olevan hyvin uteliaita Heikin olennosta selkoa saamaan. Aivan kuin olisivat nyt vasta ensi kerran hänet nähneet.

Heikki tunsu, että he oikeastaan saivat perin pohjin väärän käsityksen hänen henkilöstään;—semmoisen kuin hän olisi ollut elämän vastoinkäymisiä kokenut mies, joka tahtoo kaikella, mitä hän sanoo, laskea hienoa ivaa maailmasta ja ihmisistä ja niiden pyrinnoista. Mutta samalla he juuri sen tähden näyttivät niin mielellään kuuntelevan häntä.

Ja miksi Heikki olisikaan ilmaissut heille oikean itsensä? Saakoot vain väärän kuvan. Semmoisen, joka soveltuu hänen muuttuneeseen ulkomuotoonsa.

Kun he siinä istuivat ja urkkivat hänen olentoansa, selvisi hänelle itselleen yhä enemmän mimmoisena hän nyt hetki hetkeltä painui heidän mieleensä. Ja samalla hänessä heräsi halu itse luoda ja muodostella tuota kuvaa;—pienimmistä erikoisuuksista suurimpiin ja tärkeimpiin luonteenpiirteisiin saakka: siitä, kuinka hän nosti lasin huulillensa tai käänsi päätänsä tai naurahti—siihen, mitä hän ajatteli yhteiskunnallisista kysymyksistä, mitä hän itse harrasti ja aikoi.

Ja mallina tätä kuvaa luodessa olivat heidän ihanteensa,—ne, joihin he pyrkivät kaikilla liikkeillään ja ajatuksillaan.

Heikki otti tarjotun sikarin vastaan. Hän syytti sen miellyttävimmällä niistä tavoista, joilla oli nähnyt

sikaria sytytettävän, eikä puhuessa aina ottanut suusta, vaan piteli paremmin siinä lähitienoilla.

Ja mitä ajatuksiin tuli, niin piti etupäässä antaa vaikutus niinkuin ne olisivat jo vakaantuneet. Siksi piti puhua hillitysti, ei suinkaan vain innostua mistään. Ja ennen kaikkea oli vältettävä poikamaisuutta, joka niin helposti saattoi pujahtaa, jos ei muuhun niin johonkin lauseenkäänteeseen kesken vakavintakin keskustelua.—Omista pyrinnoista ei juuri sopinut puhua. Mutta samassa piti kumminkin antaa selvästi tuntea, että takana oli varmaa yhteiskunnallisuutta. Ei kenenkään tarvinnut tietää, mikä oli se yhteiskunnallinen asema, johon tähtäili; mutta piti olla ihan tuntuva, että tähtäili.—Aatteissa eläminen ja isänmaasta puhuminen olisi tehnyt miehen ihan mahdottomaksi heidän silmissään. Piti päinvastoin asettua sille kannalle, että semmoinen saattoi tulla ainoastaan lyseon konventissa kysymykseen,—ja nauraa yläpuolelta, kun tuli puheeksi henkilöt, jotka vielä olivat niin lapsekkaita.

Hän itsekin kiintyi omaan kuvaansa. Hänen mielessään oli niin selvänä, kuinka hän siinä istui sylinteri päässä sikarin savua luotaan puhallellen. Ja hän kiintyi erittäin siihen tapaan, millä hänen kuvansa lausui ajatuksensa, se on, mitä se ajatteli ja puhui. Peiliä ei ollut, mutta heidän silmistään näkyvä uteliaisuus sen hänelle kuvasti.

Ja omituinen keveys ja ilo tuntuu sydämessä.

Uusi, ennen olematon tulevaisuudenkuva väikyttelee muotojansa—paljoa lähempi ja helpommin saavutettava kuin kaikki entiset.

Entä jos elämä ei olekaan jakso kärsimyksiä! Mikä pakko hänen onkaan sitä aina semmoiseksi ajatella!

Ja Heikki kohautti hattua ja mitä sydämellisin hymy huulilla vastasi pöydän toisesta päästä esitettyyn maljaan.

He näyttivät kiintyvän häneen yhä enemmän.

Piiloon vain koko sisäinen maailma lapsekkaine haaveineen ja ihanteineen.

Olli oli oikeassa!

Fanny seurueineen lähti ja tuli kulkeneeksi ihan heidän pöytänsä ohitse.

Heikki nousi vain paikaltaan ja nosti hattua.

Fanny pysähtyi epävarmasti, niinkuin olisi tahtonut antaa hänelle tilaisuuden ojentaa kättä hyvästiksi.

Ja lensi tulipunaiseksi, kun ei Heikki ojentanut.

Mutta heidän mentyänsä selvisi Heikille samassa, ettei hän noiden rukkasten vuoksi suinkaan vielä ollut Fannyä kadottanut.

VIII.

Kahden vuoden kuluttua tämän jälkeen oli Heikki saanut tutkintonsa suoritetuksi ja valmisteli jo väitöskirjaansa.

Hän oli kokonaan muuttunut entisestään. Ujous oli voitettu, ja Heikki oli toinen olento, toisen näköinen ja toisen luontoinen.

Ja näin oli se viimeinen voitto tapahtunut:

Joitakuuta aikoja tuon kappeliretken jälkeen oli Eemil tullut Heikkiä tapaamaan,—oli tullut ihan hengästyneenä tapansa mukaan.

—Kuulehan, Heikki, sanoi hän,—piäppä puhe ensi juhla-iltamassa! Ovat käskeneet minua toimittamaan puhujan—torstaista viikko—isänmaalle!

Heikki tietysti säpsähti ja veri nousi hänen päähänsä. Mutta hänen onnistui salata se Eemeliltä.

Eemil oli niitä harvoja, joiden Heikki aavisti tuntevan häntä ja hänen haaveitaan. Miksi Eemil nytkin olisi kääntynyt juuri hänen puoleensa, ellei tavallaan auttaakseen häntä. Se oli selvästi tuota Eemilin lähentelevää ystävyyttä, joka aina harmitti häntä. Eemil tietysti ajatteli, että koska pyrit suureksi mieheksi, niin tässä nyt tarjoan sinulle tilaisuuden kerrankin urasi aloittamiseen; ota pitääksesi puhe isänmaalle äläkä siinä turhia ujostelee!

Ja jos Heikki vain olisi antanut itsensä ilmi, olisi Eemil todella ruvennut selittämään hänelle, kuinka turhaa se ujous on, kuinka helposti se on voitettavissa ja niin edespäin. Hän näytti olevan siihen jo edeltäpäin aivan valmistunut.

Mutta Heikki ei antanutkaan itseänsä ilmi, vaan vastasi Eemilille tynesti, että jollei heillä ole ketään sopivampaa tiedossa, niin kyllä hän puolestaan mielellään tahtoo auttaa hyvää asiaa.

Eemil oli katsahtanut häneen hyvin kummastuneena.—Oliko tuo Heikki! Heikkikö vastaansanomatta suostui esiintymään julkisesti suuressa iltamatilaisuudessa!

Ja niin oli nyt Eemilkin harhateillä hänen suhteensa,—luuli, että Heikki oli sisäisesti yhtä paljon muuttunut kuin oli ulkonaisesti, ja sentähden muutti hänkin käytöksensä Heikkiä kohtaan, kohteli entistä kunnioittavammin häntä ja kyseli hänen mielipidettään kaikenlaisissa asioissa,—mitä ei ennen olisi koskaan tullut tehneeksi.

Heikki säilytti tynen rauhallisuutensa ja vastasi kaikkeen venytellen lauseitaan ja teeskennellen miettiväisyyttä.

Mutta Eemilin lähdettyä oli häneen tullut masentava tuska. Hän olisi ollut valmis juoksemaan Eemilin jäljestä peruuttamaan lupauksensa. Hän oli luvannut mahdollisuuden. Ja kumminkin hän oli kuin naulattuna lattiaan, kun hänen piti lähteä.

Joka hetki vei hänet yhä kauemmas peruuttamisen mahdollisuudesta, ja vihdoinkin se jäikin mahdollisuudeksi. Ei juuri voinutkaan enää peräytyä.

Silloin vasta hän tuli ajatelleeksi, mistä hänen oikeastaan oli puhuttava. Ja kuta enemmän hän ajatteli, mitä hän tulisi sanomaan, sitä enemmän hänen mielensä musteni.

Isänmaa oli kauan sitten unohtunut käsite Heikin maailmassa. Ei,—siinä oli vielä paljon muutakin kuin unohtuminen. Se käsite ei ollut saanut muistua, se oli tahallisesti mielestä vieroitettu. Sillä muistuesssa se oli aina tuottanut eräänlaista kipua sydämeen. Vaikka Heikki olikin jo kauan sitten oppinut tässä asiassa asettumaan Ollin kannalle,—oli oppinut pitämään naurettavina isänmaallisia deklamatsioneja ja teko-urhoollisuutta ja myöntänyt itselleen, että kosmopolitismi on ainoa luonnollinen ja järjen kanssa sopusoinnussa oleva kanta,—nousi sittenkin mieleen joskus väikkyvä viheriäinen maa lehtoineen, laitumineen, karjoineen,—nousi kotoisten muistojen mukana ja herätti oman omituisen lämpönsä sydämeen ja sillä lämmöllään muistutti, että Heikin ympärillä nyt oli kylmä,—ja sulkeutui taas näkymättömäksi, jätettyään mieleen tuskaisen kaihon.

Ja tällekö isänmaalle, jonka hän oli tahallaan unohtanut, hänen nyt oli julkisesti puhuttava!

Se olisi ollut veristä valhetta hänen puoleltaan,—jokainen lause, joka sana!

Mutta nyt taikka ei koskaan! Hän tunsu tämän kauhean tiehaaran. Hänen täytyi kerran voittaa itsensä. Sen piti tapahtua! Tietysti nytkin täytyi vain valehdella.

Kaikki hajonneet muistot entisiltä ajoilta piti koota, kaikki rohkeimmat ajatukset, kaikki voimakkaimmat lauseet, jotka kehoittivat uhraukseen ja alistumiseen. Niitä oli muistossa vielä paljon. Ne olivat nyt vain kaikki sanoja, kun taas ne silloin vuotivat kuin elävästä hengen lähteestä. Piti valehdella, että ne tulevat sydäimestä.

Ja kun puhe sitten oli valmis, tiesi hän jo, että hän oli voittanut pahimman vastuksen.

Mutta juhlapäivän iltana hän joi Ollin kanssa punssia. Ja kun puheenpidon aika tuli, nousi hän kylmänä ja rauhallisena puhujalavalle. Ujous oli aivan paennut. Jonkin lauseen perästä oli ääni vakaantunut. Hänen liikkeisiinsä oli tullut jotakin outoa vapautta. Niissä oli kuin jotakin Artturilta otettua. Hän tunsu, että häntä kuunnellaan. Ja hän nosti äänenpainonsa luonnottomiin. Viimeisiä sanoja sanoessaan vapisi hän innostuksesta. Korkealle kohottaen lasinsa hän vihdoinkin huusi eläköötä Isänmaalle. Ja siihen yhtyi juhlaväki kuin yhdestä suusta. Kun hän sitten astui alas puhujalavalta ja kulki väkijoukon läpi, tunsu hän kuinka ihmiset häntä katsoivat ja kyselivät toisiltaan hänen nimeänsä.

Sisähuoneen ovensuussa oli Fanny. Hän pysäytti Heikin puhutellakseen häntä. Heikki puhutteli Fannyä niinkuin olisi jo vuosikausia vierinyt siitä heidän keskeisestään tapauksesta,—niinkuin hän puolestaan olisi sen joko unohtanut tai antanut anteeksi.—Fanny punastui usein puhuessaan. Ja kun hän punastui, niin ihojauhe näytti kuin irtautuvan hänen ihostaan.—

Heikki oli hänet kokonaan voittanut,—ihan kuin olisi voinut kietoa sormensa ympäri—

Olli, joka seisoi lähellä ja huomasi heidän keskustelunsa, otti Heikkiä kädestä, kun Heikki jätti

Fannyn.

—Hän on sinun! sanoi Olli varmalla voitonriemulla, ja hänen silmänsä kiilsivät ilosta ja punssista, jota oli juonut enemmän kuin kylläksi. Ja saatuaan Heikin ravintolan puolelle istutetuksi viereensä hän toivotti ihan totisena onnea. Hän kehui puhetta ja riemuitsi suuresta menestyksestä.

Aivan kuin hän olisi unohtanut kaikki pilkkansa ja entiset ilkkumisensa, jolla aina leimasi isänmaallisen innostuksen.

Mutta varmaan hän nytkin välitti viis kaikista isänmaista. Hän iloitsi vain siitä, että Heikki oli edullisesti esiintynyt. Ja jos isänmaa saattoi tämmöistä etua tuottaa, niin silloin siitä kyllä voi puhua ja eläköötä huutaa ja innostua.

Ja siellä oli sitten paljon muita, jotka tahtoivat tutustua Heikkiin, ja entisiä tuttuja, jotka kaikki kokoontuivat samaan pöytään ja istuivat juomaan. Heikkiä heidän kaikki maljansa tarkoittivat ja heidän katseensa ja puheensa.

Mutta vastatessaan heidän maljoihinsa, iloisena juodessaan, Heikki tunsi kuinka hän joi sydämeltään katkeran painon. Tunsi, kuinka hän vähitellen vapautui siitä tuskallisesta häpeän painosta, jonka tuo puhe oli hänelle tuottanut. Ja tunsi, kuinka hän omisti sen ajatuksen, että tuo puhe voisi päinvastoin tuottaa hänelle jotain hyötyä.

Sen jälkeen oli Heikiltä kaikki alkanut mennä helposti. Kahdessa lyhyessä vuodessa hän sai toimeen sen, mihin ennen olisi paljon pitempiä aikoja kuluttanut.

Ne vaikeudet, jotka olivat Heikkiä alussa peloittaneet, ne olivat vain harhakuvia, niitä ei ollut olemassa. Piti vain kerta kaikkiaan päästä siihen tietoon, että vaikeudet filosofiassa syntyivät filosofin omien ajatusten epäselvyydestä. Filosofia piti kohdella niinkuin lasta; nauraa hänelle, kun hän voimiansa ponnistellen pyristeli sotkeutuneessa ajatusten verkossa, joskus pudistaa hänelle päätä, mutta joskus hyväksyvästi nyökäyttääkin, kun hän sai esille jonkin selvemmän ajatuksen.

Mutta ei ollut ainoastaan filosofian vaikeuksien laita tämmöinen. Koko elämän laita oli sama. Aivan niinkuin filosofi koetteli vaikeitten tieteellisten sanojen taakse peittää omaa epäselvyyttänsä ja hataruuttaan ja siten peloittaa arvostelusta liian nuorta järkeä, aivan samalla tavalla oli peloittanut Heikkiä koko muukin elämä, kaikki sen yhteiskunnalliset laitokset, vallanpitäjät, virkamiehet, niin että hän oli aina tuntenut kuuluvansa hallittujen joukkoon.

Nyt hän oli kokonaan muuttunut. Hän oli alkanut ymmärtää, että kaikki tyynni oli hienoa petosta, harhanäkyä. Viranomaisuus, se oli vain käsite. Virkatakin sisässä istui tavallinen heikko ihminen, joka oli hyvin harjaantunut heikkouksiensa peittämään, joka oli kehittänyt luottamusta itseensä ja oppinut käskemään. Miksi ei hänkin, Heikki, ottaisi täyttä askelta ja siirtyisi "hallitsevain" riveihin.

Antissa hän oli kerran läheltä nähnyt ja ihailut tuota voimaa, joka empimättä asettui kaiken yläpuolelle ja joka oli kaiken viranomaisuuden perustus.

Nyt hän tunsi sitä itsessänsä!

Monet hänen tovereistaan olivat tosin häntä ennen tähän kehityskauteen päässeet. Heikkiä oli myöhästyttänyt hänen lapselliset puuhansa maalla.

Mutta se ei tehnyt mitään: hän saattoi nyt vanhempana ja kokeneempana sitä varmemmin valloittaa vasta avautuneet alat.

Koko asia oli vain ajan kysymys. Ja sivuasiana oli myöskin, mitä tietä se kaikki kävisi. Miksei niinkin, että hän pyrki ensin aineelliseen varakkuuteen!

Lyhyempi oli kuitenkin toinen tie, ja sillä hän oli jo koko pitkälle päässyt. Se oli maineen. Sen tavoittamisessa hän oli mennyt eteenpäin verrattoman nopeasti ja niin loistavasti, että oli herättänyt yleistä kummastusta ja ihailua.

Ja se oli kumminkin hänen pahin vihollisensa. Sillä se oli ainoa ajatus, joka häiritsi hänen lukujansa. Rivien välistä se pyrki esille, tunkeutui keskelle tieteen syvimpiä sokkeloita, keskeytti ajatusjuoksun tai pysäytti kynän, kasvoi, syytti mielen outoon liekkiin, kunnes sai sydämen sykkimään.

Mitään muuta hän ei koko aikana ollut ennättänyt ajatella—tässä kiireisessä kuumeentapaisessa työssä ja pyrkimyksessä.

* * * * *

Eräänä iltana istuessaan työpöytänsä ääressä paksun tupakansavun ympäröimänä, vajoutuneena

milloin lukemiseen, milloin haaveisiin, hän äkkiä kuuli kuin risahduksen ikkunansa takaa. Hän nousi istualtaan, painoi päänsä kiinni lasiin ja käsillään varjostaen silmiänsä katsoi ulos.

Siellä kulki kovassa pakkasessa joku naisolento ohitse.

Heikki rypisti tyytymättömänä silmäkulmiansa, sammutti lampun ja lähti ulos.

Mutta hän oli kai erehtynyt tuon risahduksen suhteen. Jonkin matkaa kuljettuaan hän tapasi saman turkiksiin kääriytyneen naisolennon, josta hän ei voinut epäillä mitään sellaista.

Sillä neiti Fannyn tuttu ääni tervehti häntä turkin sisästä:

—Ah, herra Vuorela, oli hyvä että teidät tapasin. Minä olen kauan hakenut tilaisuutta puhua teidän kanssanne!—

Hänen äänensä vapisi selvästi, vaikka hän oli puhuvinaan rauhallisesti ja melkein huolimattomasti.

—Niin, sanoi Heikki hyvin ystävällisesti,—me emme ole tavanneet pitkään aikaan toisiamme—kohta tulee kaksi vuotta luullakseni?

Sitten he kulkivat sanaakaan vaihtamatta kokonaisen katuvälin.

—No miten teidän kotonanne jaksetaan, kysyi Fanny epävarmasti, jotain sanoakseen.

—En ole siellä käynyt siitä asti kun Helsinkiin muutin. En tiedä mitään heistä. Te muistatte vielä Vuorelan?

—Muistan,—oikein hyvin.

Ja he kulkivat taas pitkän matkan ääneti. Heikki odotti sitä asiaa. Mutta Fanny käveli levottomasti ja yhä kiireisemmin.

Vihdoin hän pysähtyi kadunkulmaan ja sai katkonaisesti sanotuksi:

—Tässä minun on erottava. Niin, minä tahdoin teille sanoa, että minä olen usein ajatellut,—minua on usein vaivannut se mitä tapahtui meidän puistossamme—

—No mitäpä siitä—onhan se jo kauan sitten ollut ja mennyt, vastasi Heikki vähän kylmästi.

Fanny seiso hetken vielä puhumatta mitään, mutta ojensi sitten hansikattoman, hiukan palelevan kätensä Heikille:

—Niin no, hyvästi sitten, Heikki.

—Hyvästi.

Ja hän lähti kiireisesti omalle suunnallensa.

Heikki ymmärsi hyvin Fannyn tarkoituksen. Nyt oli siis tullut Fannyn vuoro!

Ja Heikki itsekin oudoksui omaa kylmyyttänsä. Järki sanoi, että tällaisessa tapauksessa olisi pitänyt tuntee osanottoa. Mutta sydämessä käväisi vain ohimenevä säälintunne, kun hän seurasi Fannyä katseellaan.

Kotiin Heikki ei enää viitsinyt mennä. Ravintolaanko taas? Ja siellä uudistaa jälleen tuhansia kertoja sanotut sanat ja ajatukset! Ja puhua ja näyttää innostuneelta ja nauraa tyhmyyksille!

Heikki meni konserttiin. Häntä ei huvittanut seura tänä iltana. Hän tahtoi kuunnella musiikkia ja hetkeksi levähtää tavallisista ajatuksistaan ja haaveistaan.

Konsertissa ei ollut ainoatakaan hänen tuttavaansa, vaikka väkeä oli niin paljon kuin yliopiston juhlasaliin suinkin mahtui. Kuinka toinen oli tämä yleisö kuin se, joka Heikin tuns! Hän meni täällä aivan huomaamatta läpi koko salin. Ei kukaan kääntynyt häntä katsatamaan.

Esiintyi eräs nuori viulunsoittaja, melkein poika. Hän oli niin sievä ulkonäöltään, ja niin hauskaasti kömpelö kumarruksissaan, että yleisö otti hänet heti vastaan sydämellisesti ihastuneena. Kävi tyytyväisyyden humaus läpi koko salin.

Hän soitti vain liikuttavaa, surullista musiikkia, ja menestyksestä, hurjista taputuksista huolimatta jatkoi vain samaan henkeen. Kaikki se itsetietoinen tyytyväisyys, jonka suosio sai hänen kasvoihinsa

ilmaantumaan, katosi heti, kun hän aloitti jälleen soittonsa.

Ja viimeisessä kappaleessa lauloi hänen viulunsa kieli alakuloisimmin; se värisi niinkuin hylätty, rakkautta turhaan janoava ihmissielu.

Mistä hän oli saanut nuo tunteensa? Mahdotonta oli, että tuo poika olisi itse jo ennättänyt kokea semmoista syvää kaihoa! Hänen viulunsa kautta puhui kuin jokin etäinen entisyys. Niinkuin hänen esi-isänsä, kaikki vainajat, joitten nuori jälkeläinen hän oli, olisivat hänen kauttansa tuoneet esille valituksen turhaan menneistä pyrinnoistään, sammuneista toiveistaan,—niinkuin häneen olisivat kerääntyneet kaikki entisyyden ja kuolleet surut, vaienneet rukoukset—

Hän on onnellinen, sillä hän tuntee yhteyttä ihmiskärsimysten kanssa. Hän on niitten valittu tulkki. Hänellä on mitä varten elää ja hengittää. Hänessä ei ole, niinkuin Heikissä, tuota maaperästä irtitemmatun tunnetta, joka elättää sydämessä häviämisen pelkoa. Kunpa olisi elämässä, niinkuin hänellä, jotakin, jonka suruja voisi maailmalle valittaa, laulaa sydämensä hienoimmalla sävelellä,—jotakin, joka olisi varmana pohjana takana,—jonka tulkiksi olisi luotu!—

Hänen soittonsa tunkeutui kuulijan sydämen sopukkoihin ja löysi sieltä mitä oli tahtonut: se herätti sieltä syvän, voimakkaan säälintunteen—johonkin tuntemattomaan, epä määräiseen.

Kuinka kauan oli siitä, kun Heikki viimeksi oli näin tuntenut! Mutta hän ei löytänyt nyt mitään, mitä olisi voinut kietoa tähän valmiiseen lämpimään sääliinsä. Se ei tahtonut tietää Fannyn kuvasta. Eikä se sopinut vanhempien muistojen ympärille.

Soiton vaiettua puhkesi yleisö myrskyisiin suosionsoituksiin; se ei löytänyt kyllin kuuluvaa keinoa tunteittensa ilmaisemiseksi; käsienpaukutuksen ohella se huusi, polki jalkojaan lattiaan, melkein raivosi.—

Olivatko nuo kaikki siis tunteneet samaa kuin Heikkikin! Oliko nuori viuluniekka samalla lailla löytänyt tien tuhansiin ihmissieluihin kuin oli löytänyt tien Heikin sydämeen! Nuori poika, joka ei edes ymmärtänyt peittää itsetyytyväisyyden hymyä huuliltaan! Joka ei ollut mitään ajatellut, ei mitään kokenut, ei mitään kärsinyt!—Ja he rakastivat häntä kaikki, he olisivat tahtoneet hänet syliinsä, puristaa hänet kuoliaaksi! Naiset erittäinkin hehkuvine poskineen,—ja ylimykset, joita vain musiikki sai liikkeelle hiljaisista kodeistaan.

He rakastivat—ja Heikki kadehti sielunsa koko mustuudella.

Oh, kuinka häntä joskus inhotti se piiri, jossa hän oli kuuluisa ja rakastettu!

Mutta liian myöhäistä oli hänen vaihtaa yleisöä. Hänen sormensa eivät enää olisi voineet viulunsoittoon taipua!

* * * * *

Keväällä oli Heikki vihdoon saavuttanut kaikki tarkoituksensa yliopistossa.

Hänen väitöskirjallaan oli ollut loistava menestys.

Toverien piireissä hän oli esiintynyt entistä iloisempana ja alttiimpana. Ei muusta paljon tiedetty eikä puhuttu kuin Heikistä.— Arveltiin hänen tulevan menemään "pitkälle".

Mutta ne, jotka tunsivat lähemmin, ihailivat häntä aivan toisesta syystä. He ihailivat hänen luonnettansa, jota sanoivat harvinaisen miehekkääksi ja lujaksi. Missä Heikki vain esiintyi, siellä hän aina vallitsi kokonaan mielialaa; heti sisään astuttuaan hän valloitti muut kuuntelijoikseen. Ei hänen koskaan kuultu sanallakaan mainitsevan asioita, jotka kuuluivat hänen yksityiseen elämäänsä, ja kaikki utelut, kaikki lähestymiset siinä kohden hän työnsi ystävällisesti, mutta varmasti luotaan. Ei hänellä ollut ainoatakaan semmoista ystävää, jolle hän olisi uskonut itsensä kokonaan, ja useat sentähden kilpailivat Heikin lähimmän ystävän nimestä. Sanottiin kyllä, että Olli tunsikin Heikkiä paremmin kuin muut, mutta ei Ollista saanut mitään selkoa. Olli oli joutunut kokonaan rappiolle, juopoksi; teki vähän väliä raittiuslupauksia ja lankesi säännöllisesti.

Jotkut sanoivat kiitoksensa ohella Heikkiä kuitenkin vähän kylmäksi, mutta toiset vastustivat kiivaasti tällaisesta arvostelusta ja väittivät, että se johtui vaillinaisesta tuntemisesta.

Kevät oli varhainen. Jäät viipyivät vielä, vaikka jo mustina, uppoavina Helsingin satamassa, jossa talvehtineita laivoja korjailtiin ja varusteltiin lähestyväksi purjehduskaudeksi, puuhailtiin ja naputeltiin kiireisessä, iloisessa työssä.

Ulompana merellä siniset laineet jo laputtivat rantaan päin, ja pian näkyi majakan takaa paksua savua

taivaanrannassa.—Tuli suuri ulkomaanlaiva, puhkaisi jäähän väylän ja asettui sataman kylkeen.—Sen mörähtävä vihellys oli pannut koko kaupungin liikkeelle. Ja kun laiva oli vastaanotettu, jäi väkijoukko vielä pitkäksi aikaa rantakadulle kävelemään. Esplanadi oli mustanaan ihmisiä, jotka eivät malttaneet mennä kotiin, kun päivä juuri meni mailleen, kun sen säteet vielä väikkyivät punertavina kivimuurien ylimmissä ikkunoissa, kun kevään henki viehkeänä, täyteläisenä liikkui tuskin tuntuvassa tuulessa—ja kun silloin tällöin kuului kesää muistuttava ajurirrattaiden räminä pyörien sattuessa sulalle kivikadulle.

Mutta erittäinkin nuorison oli keväinen tunne saanut liikkeelle. Nuoret kävelivät parvittain nauraen, rupattaen, vallattomasti toisiansa töykkien.—Iloa oli jokaisessa heidän sanassaan, riemua heidän katseissaan ja liikkeissään; eikä missään näkynyt jälkeäkään surusta tai huolesta.

Yksin kulki Heikki tämän väkijoukon keskellä. Hänen ohitsensa virtasi koko tuo ilon ja riemun tulva, hänen korviinsa kuuluivat alituisesti vaihtuvat, naurun pyöristämät, merkityksettömät, katkonaiset sanat— sanotut enemmän livertämisen aikomuksessa kuin puhumisen.—

Se oli nuoruutta! Ja se oli ulkopuolella Heikkiä!

Mikä katkera pettymyksen tunne! Mikä jäytävä kateus!—Aivan niinkuin nuo olisivat häneltä sen varastaneet. Eivätkä nyt olleet tietääkseenkään hänestä. Eivät katsahaneetkaan häneen. Hän oli heille liian vanha. He eivät välitä mistään kuuluisista—heille pitää olla vain nuoruutta.—

Siellä kulki sitten suurehko joukko herroja, hänen tuttujansa. Hekin olivat iloisella, keväisellä tuulella. He olivat hetkeksi vapautuneet salkuistansa ja heittäytyneet huolimattomasti alas yhteiskunnalliselta jalustalta, jossa heidän muuten aina oli seisottava luonnottoman jäykässä ja väsyttävässä asennossa. He olivat asemaansa ja sinne pyrkimiseen niin tottuneet, että he pitivät sitä elämänä ja sen tarkoituksena. Mutta kun he näin hetkeksi irtautuivat ja rupesivat vallattomiksi—lykkäsihän tuossa toinen toista leikillään katujaan— niin se oli heistä ihan satunnaista, sulkumerkkien välissä olevaa poikamaista iloa, joka saattoi olla anteeksiannettavaa silloin, kun ensimmäinen laiva tuli satamaan. He nauroivat kovaäänisesti ja katsoivat ohikulkevia silmiin ikäänkuin sanoakseen: te ymmärrätte, tähän on aivan satunnaista!

Ja kun Heikki kulki heidän ohitsensa, eivät he pysähtyneet häntä puhuttelemaan. Terve—terve, ja päästivät ohitsensa. Heikin kanssa olisi pitänyt ruveta "yleisistä asioista" puhumaan, eikä heillä nyt ollut siihen halua.

Heikki oli heille vain "tunnettu henkilö", jonka kanssa he mielellään olivat tuttuja. Mutta kun he jostakin näin iloitsivat ja heittäytyivät jokapäiväisiksi, eivät he silloin Heikkiä ajatelleet. Hän oli aivan ulkopuolella heidän elämäänsä.

Ei kukaan heistä aavistanut, että hänen sydämensä pohjalla oli naisellinen, hellyyteen valmis lapsenmieli, joka pyysi heidän rakkauttansa ja joka ohjasi kaikkea hänen toimintaansa, vaikka tämä ulkoapäin näyttikin täysikäisen järjen suuntaamalta.

Eikä ainoastaan hänen sydämessään, vaan kaikkien noiden, jotka leikkivät täysi-ikäisiä, arvokkaita, vakaantuneita, yhteiskunnallisia.

—Sama lapsi elää heidänkin sydämensä pohjalla. Hän tunsu heidät nyt elävästi.—

Rikkaudestaan tunnettu, harmaapäinen kauppaneuvos ajoi komeissa avovaunuissaan kaksivaljakolla pitkin Esplanadikatua. Hän tervehti tuttuja joka taholle. Häntä kaikki ihmiset kääntyivät katsomaan, ihailivat hänen tulisia hevosiaan ja keveitä vaunujaan. Ja kaikkien huulilla oli hänen tuttu nimensä.

Siinä oli elämänura, jolle ei ollut koskaan liian myöhäistä siirtyä! Tulla rikkaaksi—se oli kaikkein helpointa; sille, joka rohkeni tehdä sen ainoaksi tarkoitukseksi!

Mutta miksi ei Heikki ollut valinnut tätä tietä!

Missään tapauksessa ei se vielä ollut liian myöhäistä. Sen voi, jos tahtoo!

Kuinka hyvin hän ymmärsi kauppaneuvoksen koko olemuksen, kaikki hänen liikkeensä, hänen hymynsä, hänen tervehdystapansa! Hän hymyilee ja hän tervehtii teitä, jotka siinä jalkaisin maleksitte, niinkuin armosta, mutta todellisuudessa hän on teidän orjanne. Hän kutsuu teidät ympärilleen komeihin valoihin saleihinsa, hän sirottaa kukkia ja kultaa teidän nähtäväksenne ja hän alentuu armollisesti teidän keskellenne ja suvaitsee huvittaa teitä sukkeluuksillansa. Te nauratte ja samalla ujostelette hänen ylhäistä seuraansa. Sillä te ette aavista, että hänen vanha sydämensä oikeastaan liehakoi teitä, olisi valmis ryömimään teidän jalkainne juuressa, että hän syöttää ja juottaa teitä siinä toivossa, että te ulkopuolellakin hänen kotoansa edes hetken häntä ajattelisitte.—Kaikki ruhtinaat rikkauksillaan, kaikki

maailman mainiot ovat vain tavoittaneet pääsemistä teidän vähäpätöisten ajatustenne kohteeksi. Mutta valloittaessaan yhä uusia ihmisryhmiä ympärilleen heidän on pitänyt heittää kaikki toivo teidän rakkautenne heräämisestä; he tyytyvät vain kaukaiseen kunnioitukseen teidän puoleltanne. Niin,—tyrannikin, joka heristää veristä miekkaa ihmisten silmien edessä, hänkin hakee samaa. Hän, poloinen, ei enää voi toivoa kunnioitustakaan; hän turvautuu peloitukseen. Mutta varmaan piilee hänenkin sydämensä pohjalla salainen ujous, sama naisellisuus ja sammumaton pyrkimys! Kuinka hyvin Heikki ymmärsi hänet, hänen raivoisan uhkauksensa: kun ette voi rakastaa, niin pelätkää!

Vanha tuttava tapasi samassa Heikin siinä yksin kulkemassa. Se oli Heikin aikaisimpia ylioppilastovereita, Pekka,—niitä entisiä innostuksen miehiä, joita vielä näki siellä täällä niinkuin ränsistyneitä ristejä vanhalla hautausmaalla.

Heikkiä inhotti ja melkein hävetti hänen seuransa. Ei mies edes ymmärtänyt käydä vähän siistimmässä päällystakissa!

Jollakin toisella kadulla olisi Heikkiä ehkä sääliittänytkin hänen epäilyttävien kaulusten keskeltä kurottuva päänsä,—mutta ei täällä.

He kääntyivät kohta Kluuvikadulle.

—Tuota noin, sanoi Pekka—arvelimmepa tulla sinun luoksesi tänä iltana vistiä pelaamaan?—

—Ketkä muut?

—Kalle ja Jussi-Mikko—ja puhui se Lassikin tulevana.

Kaunis valikoima henkisiä raajarikkoja! ajatteli Heikki itsekseen.

—Kummallista, sanoi hän,—minä juuri tässä itsekseeni pääsin ajattelemasta, että kunpa nyt tapaisin jonkun vanhan juurevan toti toverin!—

Pekka nauraa tihuutti ja naurusta vettyneillä silmillään katseli niin uskollisesti Heikkiin, että Heikin tuli häntä sääli, ja hän otti Pekkaa käsipuolesta.

—Sitten pitää meidän hankkia Olli mukaan, sanoi Heikki.

—Mutta Olli kun on raitis?

—No sitä suuremmalla nautinnolla hän saa taas juoda.

Pekka nauroi ihan katketakseen. He päättivät niin, että Pekka hakisi Ollin käsiinsä. He tahtoivat kaikki "vanhat" kerrankin olla koossa ja muistella entisiä aikoja.

Mutta jälleen yksin jäätyään Heikki käveli kauan edestakaisin pitkin katuja. Vasta myöhään illalla hän muisti vieraansa ja kiiruhti kotiin.

He olivat jo kaikki siellä, kun hän astui sisälle iloisen näköisenä, sytytti lamput, vihelteli ja lauloi, niinkuin olisi ollut mitä parhaimmalla tuulella. Ja aukaisi heti kaikki pullo.

—Minä en juo, sanoi Olli jo etukäteen.

—Eläköön vapaus. Mutta te muut toivoakseni ette halveksi näitä ensi luokan juomia.

Eivätkä he vitkastelleet.

Ennenkuin he istuivat korttipöydän ääreen Heikki huomasi iltapostissa tulleen kirjeen pöydällensä.

Kun he sitten istuivat, luki Heikki kirjeensä kortteja jaettaessa.—Ja luettuaan hän asetti sen säännölliseen taitteeseen, pisti povitaskuunsa ja aloitti korttipelin.

Hän kehoitti heitä ahkerasti maistelemaan saadakseen heidät pian hyvälle alulle.

Oikealla puolella hänen vieressään istui Kalle, vielä aivan mykkänä. Hänkin oli aivan samanlainen kuin hänen luopumaton toverinsa Pekka. Hän oli ennen aikaan ollut innokkaimpia, oli ottanut osaa kaikkiin kokouksiin ja juhliin, pitänyt puheita, kehoittanut ympäristöänsä isänmaanrakkauteen, uhraavaisuuteen, intoon. Mutta kaikki tuo oli jo aikoja sitten hänessä vaiennut. Hän oli vähitellen pahasti velkaantunut eikä sitten ollut muuhun joutanut kuin asioilla juoksemaan. Pekka oli häntä auttanut. Sitten hän oli auttanut Pekkaa.—Sitten he olivat molemmat suurten ponnistusten perästä, jakaen ajan lukujen ja rahapuhien kesken, vihdoin suorittaneet kandidaattitutkintonsa. Ja olivat nyt tyytyväisiä voidessaan kirjoittaa itsenäisiä pankkivekseleitä. Ja kyhäilivät niitä, kunnes niihin

sotkeutuivat niinkuin kärpäset hämähäkinverkkoon. Ei ollut heistä enää toistensa auttajaa. He erkanivat loitommalle kukin muka omille apajavesilleen.— Jussi-Mikko oli jo ennen heidän toveruudestaan erkaantunut. Hänellä oli omat auttajansa, eikä hänen suhteensa vielä ollutkaan kaikki toivo mennyt.—Huonoimmin olivat Lassin asiat. Hän oli jo kerran "istunut" niitten tähden. Mutta hän eli sittenkin aina toivossa. Ja hänellä oli aina paha omatunto, sillä hän tähtäili aina uusia vekselinhyväksyjä, joista ei uskaltanut hiiskuakaan muille. He olisivat tulleet kuin korpit hänen haaskansa ympärille. Ja sentähden hänenkin täytyi kulkea omaa tietänsä, erillään entisistä asuintovereista.

Mutta joskus sisällinen tarve saattoi heidät näin hetkeksi yhtymään. Silloin ei puhuttu raha-asioista sanaakaan. Koko nykyinen elämä oli heille silloin olematonta,—ei oikeata elämää. Oikea alkoi heille vähitellen väkijuomien mukana nousta näkyviin,—se oikea, joka raha-asioista huolimatta jälleen yhdisti heidät yhdeksi sieluksi niinkuin ennen muinoin! Korttipeli heiltä sitä mukaa jäi syrjäasiaksi.

Kalle alkoi aina ensin. Hän aluksi vain hienostaan haukuskeli nykyisyyttä. Ei sitä ennen muka niin—! Nyt ne heti yliopistoon tultuaan alkavat ajatella, miksikä tulla—lukevat, raukat, virkatutkintoja varten!

—Mutta oletteko kuulleet viimeistä skandaalia? säesti Pekka.—Heidän keskuudessaan on herätetty ehdotus, että ylioppilaat pyytäisivät oman vapautensa rajoittamista, että opettajat järjestäisivät heidän lukunsa ja valvoisivat heidän edistystään—niinkuin kilttien lapsukaisten, jotka liehakoivat saadakseen opettajalta kympin.

—Semmoinen ehdotus ei mene läpi niin kauan kuin ylioppilaslakki on suomalaisessa päässä!

—Mutta se on saanut suurta kannatusta.—Sinä saat nähdä, että he sen tekevät! Se on tämän ajan henki.—Se on se virkatakin ja kiiltonappien pyydystys!—Äh! Katala henki!

He ilmaisivat jokainen inhonsa ja kilpailivat siitä, kuka saisi sen tehdyksi tuntuvimmin.

—Qvalis rex talis grex, sanoi Kalle päättävästi. Nythän kaikki meidän johtajamme pyrkivät hallitukseen. He ovat opettaneet, että kenellä ei ole yhteiskunnallista asemaa, hän ei ole mitään. Esimerkki vaikuttaa. Näkyviä ihanteita jokaisen ajan lapset seuraavat.

—Mutta miksi, kysytään, miksi he oikeastaan pyrkivät hallitukseen, ne meidän johtajamme? arveli Lassi.

Jussi-Mikko, joka oli istunut ääneti, rupesi nauramaan tätä kysymystä:

—Vai vielä miksi! Siksi, että se kannattaa, luonnollisesti!

—Vääryyttä sinä heille teet, kun niin sanot, puolusteli Pekka.—
Ajattele sentään, mitä ne miehet ovat olleet!

Mutta Kalle otti pitkän siemauksen väkevästä totilasistaan. Hän alkoi olla nousuhumalassa. Ja muut vaikenivat häntä kuuntelemaan, sillä he tiesivät, että hänestä juuri silloin lähti parasta, mitä siellä vielä oli.

—Kuulkaas nyt, sanoi hän,—minä sen tiedän. Minäkin olen ennen heitä soimannut, mutta nyt minä ymmärrän heidät. Minä olen kokenut koko asian tässä omassa sydämessäni. Tiedän, kuinka kaikki käy; tiedän, miksi ihminen vähitellen rupeaa pyrkimään hallitukseen. Suurin kirous on ihmiselle, kun hänelle jotain onnistuu tässä maailmassa.—Niin, niin, mutta se asia sikseen; minä en tässä nyt tahdo puhua itsestäni, vaan heistä.

Kalle siemaisi taas lasistansa.

—Kun he ensin aloittivat työnsä, niin eivät suinkaan he silloin ajatelleetkaan hallitukseen tulemistä. Ei; semmoiset tulevat myöhemmin! He vain rakastivat kansaa, alhaista suomalaista kansaa, ja tekivät jos mitä sen hyväksi; uhrasivat työnsä ja varansa ja koko elämänsä. Esimerkki vaikuttaa, kuten sanoin. Kaikki on siltä ajalta syntyisin. Koko Suomi on silloin luotu. Ihmeitä tapahtui luomisen historiassa silloin. Oli kuin jumalat olisivat tulleet taivaasta ottamaan osaa ihmistyöhön. Mutta katsokaas, nyt tulee se, josta sanoin, että minä olen sen kokenut tässä omassa sydämessäni. Minä olen kaiken sen kokenut! —Jos meidän vaatimaton työmme—ajattelivat he—on vaikuttanut näin suuria, mitä silloin tehneekään järjestynyt sotarintama, jota saamme johtaa, mitä valtioviisaus ja mitä osanottomme kansan hallitukseen! Se vanha Aatami kuiskasi näet heille: te olette kaikki tehneet, mitä tehty on! Ja he ovat unohtaneet, että heidän rakkautensa oli tehnyt kaiken.—Minä olen sen kaiken itse kokenut. Pekka tuntee minut.—Siinä sodassa ja valtioviisaudessa he ovat oppineet vain vihaamaan. Ei ole ollut aikaa muuta kuin vihata ja etsiä keinoja vastustajien kukistamiseksi. Ja kaikki entinen rakkaus on käynyt vanhaksi,—korlauseeksi, jota ei kukaan todenperään usko. Nykyinen sukupolvi ei edes sitä

ymmärräkään. Vaikk'ei viikset vielä ole kasvaneet, niin jo tulevia eläkkeitä miettivät. Kansanrakkaus! Tjah! Onhan se muka sangen kaunista se; ja sulautukoot ja lähestykööt ne, joilla on aikaa. Nuoret miehet ovat vähitellen oppineet nauramaan aatteille ja innostukselle. Kylmä harkinta on muka parempi kuin aatteet ja politiikka hyödyllisempi kuin mikään innostus. Noh,—ajattelivat jumalat,—kun ette työdy meidän hallitukseemme, niin hallitkaa itse, ja vetäytyivät pois tapansa mukaan—kuten olen kokenut tässä omassa sielussani.—Siitä saakka on kaikki ollut pysähdyksissä ja kuolleena.

—Turhaan vanhat pyrkivät hallitukseen ja turhaan nuoret yhteiskunnalliseen vaikutukseen!

—On siinä tuossa Kallessa vielä puhujaa, nauroi Lassi vapauttaakseen seuran vähän tukalasta juhlallisuudesta.

—Oo vait, se ei ole mitään puhetta. Johan sanoin, että olen itse kokenut—

Lassi pelkäsi, että Kalle vielä yltyisi jatkamaan.

—Kukas on sepittänyt tämän laulun—sanoi hän—että

"omanpa henkeni kieltä ne puhuu honkain humina ja luonto muu— itse en sydäntä hillitä taida, riemusta soikohon raikas suu—"

Eivätkä he voineet hillitä sydäntään, vaan lauloivat kaikki yhteen ääneen:

hoi laari laari laa, hoi laari laari laa kaikuu mun suloinen Suomi maa—

—Niin juuri, sanoi Kalle.—Mutta olettekos todenperästä kuulostaneet kuinka se hongikko humisee? Puhtainta suomen kieltä—hienointa, utuista, lämmintä kotikieltä! Ikisuomalaisista, oman hengen kieltä!

—Suomea se käkikin kukkuu hongan latvassa, sanoi Pekka.

Kevätkäki!

Ja Lassi muisti sen paikan Kalevalasta:

"Elköhön emo poloinen
Kauan kuunnelko käkeä:
Kun käki kukahtelevi,
Niin syän sykähtelevi,
Itku silmähän tulevi,
Veet poskille valuvi,
Kynnärän ikä kuluvi,
Vaaksan varsi vanhenevi,
Koko ruumis runnahtavi
Kuultua kevätäkösän!"

—Se on hienoa! Se on suurta! sanoi Kalle lyöden molemmilla käsillään otsaansa.

He eivät enää lopulla pysyneet istumassa, vaan liikkuvat edestakaisin huoneessa. He puhuivat viittauksin ja ymmärsivät toisiaan parista sanasta, kun kerran olivat saaneet itsessään hereille tuon vanhan, joka juomingissa uudistuvan mielialan. Näin siirryttiin vähitellen entisyydestä tulevaisuuteen. Kaikki he vielä jotakin aikoivat, jotakin suurta, voimakasta, kunhan tästä nykyisestä vain olisi päässyt.

Ja niin Pekkakin tuli lempiaineeseensa. Hänen aatteensa oli, että naimisiin oli mentävä talonpoikaisen tytön kanssa.—Hän oli vielä kerran niin tekeväkin.

Aina, kun hänen silmänsä alkoivat juomisesta kiilua, toi hän tämän aatteen esille.

—Juo, Olli! sanoi hän. Mitäs siinä istua kyykötät tuppisuuna! Ethän ole koko iltana virkkanut sanaakaan!

—En juo, sanoi Olli.

Hän ei osannut mitään puhua selvänä ollessaan. Oli vain siinä aivan ala-arvoisen ja mitättömän näköisenä nurkassaan.

—Juo sinä vain, sanoi Heikki.—Mitä sinä joutavia!

—No niin, tiedättehän, että kun Heikki käskee, en voi olla juomatta. Terveyksenne olkoon!

Ja muitten nauraessa hän tyhjensi yhdellä siemauksella kolmanneksen juomalasia puhdasta konjakkia

—ja oli kohta aivan valmis.

—Kun Heikki käskee, se on, kun Heikki sanoo: "Juo!", niin silloin Olli juo, alkoi hän jauhaa. En minä paljon tarvitse.—Minä rakastan tätä Heikkiä, tätä samaista Heikkiä tässä, rakastan niinkuin koira, tiedättehän sen!

Ja eräänlaista naurun ja itkun sekaista nyyhkytystä kuului hänen suustansa.

—Mutta mitä sinä Pekka äsken sanoit? alkoi hän sitten uudestaan. Sanoitko, että naimisiin talonpoikaistytön kanssa? Sittenkö kelpaisi sinulle talonpoikaistyttö, kun olet ensin juonut rahasi ja maineesi? Mutta ei yksikään, sanon minä, ei yksikään talonpoikaistyttö huolisi sinusta. Pekka-rukka. Eikä meistä. Me olemme hylkyjä, vihoviimeisiä—! Sanonko, millaiset työt meistä huolii, sanonko?

Olli rupesi aina mahdottomaksi tässä tilassaan. Tosin hän ei kauan kestänyt, vaan typeryi pian tajuttomaksi vuoteelle. Mutta mielialan hän oli kumminkin ennättänyt saada alakuloiseksi. Ei virinnyt entinen hehku. He eivät päässeet enää entisyyteen eikä tulevaisuuteen. Ja vaikka he joivat paljon, ei siitä enää tullut muuta kuin hälinää. He alkoivat tulla pisteliäiksi toisilleen, ja yksi ja toinen heidän kurjan nykyelämänsä asioista vedettiin puheen alaiseksi.—Ja Heikkikin, joka ei ollut juonut juuri mitään ja oli tähän asti saanut olla ihan rauhassa, alkoi vähitellen tulla heidän arvostelunsa kohteeksi. Heillä oli kaikenlaista muistuttamista Heikkiä vastaan, tämä kun muka vetäytyi heidän seurastaan. Heikki oli vieraantunut heistä. Heikki oli pyrkinyt pois heidän joukostaan "yhteiskunnallisten" piireihin—ja muuta sellaista he panivat hänen syykseen.

Se jakso heidän juomingistaan oli Heikistä aina vaikein. Olivathan he oikeassa! Hän ei voinut katsoa heitä silmiin. Kaikki hänen tutkintonsa, hänen pyrintönsä, koko hänen elämänsä näytti samassa yhdeltä ainoalta heitä vastaan tehdyltä rikokselta. Hän seisoi ikäänkuin valapattona heidän edessään. Hän selvänä ja he juovuksissa kiiluvine silmineen ja tulehtuneine poskineen.

Mutta tällä kertaa oli Heikillä käytettävänäään valtti, jota he eivät aavistaneetkaan.

Hän pyysi heitä täyttämään lasinsa, täytti omansa ja nousi seisaalleen.

—Hyvät herrat, minun täytyy tässä juoda erään vainajan malja. En ole tahtonut sitä ennen tehdä, koska olisin siten ehkä häirinnyt iloista mielialaa,—koska asetan toveruuden korkeammalle kaikkea muuta. Kun nyt on niin myöhä, että kohta kumminkin eroaisimme, en voi enää salata sitä sanomaa, jonka sain meidän istuessamme korttipöydän ääreen,—sanomaa siitä, että isäni on haudassa.—Hänen maljansa, hyvät herrat.

He selvisivät ällistyessään Heikin sanoja. He jäivät seisomaan kuin kivettyneinä hänen ympärilleen. Mutta Kalle kävi lasiinsa ja huusi:

—Vielä elää vanha Heikki!—Suo anteeksi, että sanon sinulle pari sanaa ennenkuin lähdemme. Hyvät herrat! Hän on pelannut korttia ja nauranut meidän kanssamme—vaikka on tiennyt—Heikki, sinä olet *mies!*— sinä olet *mies!*—

Kalle olisi vielä jatkanut.

—Vait, Kalle,—keskeytti hänet Pekka—älä jatka enää! Sinä et voi sanoa paremmin kuin olet sanonut: Heikki, sinä olet *mies!* Ssh—ssh! Vait kaikki! Poistukaamme—Ssh—ssh!—

He joivat kaikki pohjaan lasinsa, puristivat sitten äänettöminä vuorotellen Heikin kättä, vetivät varovasti Ollin vuoteesta ja puoleksi taluttamalla, puoleksi kantamalla häntä kolistivat sanaakaan haiskahtamatta tiehensä.

Heikki seurasi tylästi heitä katseellaan.

Sitten hän alkoi siivota heidän jätteitään. Kokosi hajalle heitetty sikarinpätkät ja pahimmat tuhkaläjät. Nosteli lasisirpaleet lattialta, järjesti tuolit paikoilleen ja korjasi pullot pöydältä.

Hän teki tuon kaiken vain voidakseen vielä olla ajattelematta sitä, mitä hänen kohta piti ruveta ajattelemaan.

Mutta vihdoin' hän pysähtyi, ja ajatus pääsi valloilleen.

Heikin olisi tehnyt mieli viskautua maahan ja itkeä hurjasti.—

Mutta hän oli käynyt niin kömpelöksi itkussa. Kun hän istui ja peitti pään käsiinsä, vavahti hänen äänensä vain oudosti pari kertaa—eikä hän tuntenut sitä omakseen.—Ei,—hän ei voinut, ei osannut enää itkeä!

Heikki otti kirjeen jälleen esille ja istui lukemaan sitä toiseen kertaan.

Siinä ei ollut ainoastaan isän kuolemasta ja hautauksesta. Sen kirjoittaja oli Juho Kustaanpoika, joka sanoi itseänsä Vuorelan uudeksi isännäksi. Kömpelöllä käsialallaan, tuskin ymmärrettävästi hän siinä koetti kertoa isäntä-vainajan ja hänen välisestä kaupasta, joka tehtiin Heikki-maisterin lähdettyä. Vainaja oli myynyt perintötalon hänelle semmoisilla ehdoilla, että saisi nauttia elinkautista syytinkiä talosta ja että määrätty kauppasumma suoritettaisiin hänen pojalleen Heikille.

Sitten oli kirjeessä pitkä luettelo jo maksetuista rahoista ja sen summan suuruus, joka Heikin vielä olisi ollut saatava.—Mutta kun nyt vanha Vuorela on kuollut, on paljon asioita ja laskuja, jotka kaipaivat selvitystä. Eikä niitä muuten selville saisikaan, paitsi jos Heikki-maisteri itse tahtoisi käydä Vuorelassa.

Kaikki tämä oli Heikistä enemmän tai vähemmän yhdentekevää. Mutta sitten oli kirjeen lopussa kohta, jonka hän vasta nyt huomasi ja joka saattoi merkitä Heikille kaikkea kaikessa: samalla kömpelöllä Juhon käsialalla seisoivat siinä terveiset—Liisalta.

Mitä on Liisa Juholle? lämähti Heikkiin ajatus.

Ja vastaus oli selvää selvempi. Liisa on Juhon vaimo!

Muulla tavalla ei voinut ollakaan. Kuinka isä olisi muuten voinutkaan Liisan tulevaisuuden turvata ja mihin käsiin hän olisi voinut paremmin uskoa Vuorelan vanhan perintötalon kuin Juhon ja Liisan! Se oli kaikki viisaasti ajateltu ja tehty!

Ja Heikki oli kuin lamautunut.

Mitenkä Liisa taisi!—

Selvästi muisti Heikki Liisan koko olemuksen—semmoisena kuin tämä seisoivat Honkavaaran polulla esiliinaansa oikoen. Mikä hienous, mikä pyhä siveys huokui hänestä! Silloin Heikki ei ollut ymmärtänyt jumaloida hänen olemustansa. Kuinka hyvin hän nyt olisi ymmärtänyt! Se oli nyt melkein käsittämätöntä korkeutta tuo Liisa tummine silmineen, alituisesti liikkeellä hiljaisissa kotiaskareissa, ei koskaan tyytymätönnä, kohdellen omituisen tyyneesti kaikkia, aina itsekseen miettimässä—ja vain silloin tällöin jollakin sanalla tiedottomasti ilmaisten, kuinka hänen ajatuspiirinsä yhä lavenee.

Häntähän Heikki oikeastaan rakasti ja oli koko elämänsä rakastanut. Eikö Liisa sitä tiennyt, koska sanallakaan hänelle ilmoittamatta oli mennyt Juholle! Ei, hän ei tiennyt sitä. Hän oli käsittänyt, että Heikki oli hylännyt hänet luotaan silloin Honkavaaralla. Ne siellä maalla eivät usko sanoja eikä tunteita. Ne uskovat vain tekoja.

Mutta ehkä isä on hänet pakottanut Juholle. Niinhän tekevät useimmiten talonpojat, joilla ei ole poika-perillistä: tytär kotivävyille ja itse syytingille! Eikä Liisa ole voinut vastustaa vanhan kasvattisänsä tahtoa—

Hän on ehkä sydämessään kärsinyt?

Kaikki on särkynyt kotona. Isä on sieltä poissa—hautuumaalla. Vanha Vuorelan perintötalo—ruokakelloineen ja kaivonvipuineen—niin, ja yksinäinen koivu siellä niityn ojan reunalla—se ei ollut enää Heikin koto. Siellä liikkuu hiljaisissa askareissa nuori emäntä—se on vain Heikin nuoruuden ystävä, heillä on yhteistä vain muutamat lapsuudenmuistot, ei mitään muuta!

Mutta kenellä sitten on enää mitään yhteistä Heikin kanssa!

Heikille oli nyt selvää, ettei hän ollut mitään elämässään saavuttanut —ei yhtäkään niistä tarkoituksiperistä, joita oli tavoittanut. Maineeseen hän oli saavuttanut, mutta ei sitä, mitä oli maineen saavuttamisella tarkoittanut. Ei yksikään niistä, jotka panivat arvoa Heikin luvuille ja edistymiselle ja jotka hänen nimeänsä usein mainitsivat,—ei yksikään niistä rakastanut häntä. Ei yksikään ihminen tuntenut häntä! Yhä kauemmas hän oli tullut ihmisistä.

Mutta mikä sitten on ollut hänen elämänsä tarkoitus? Miksi hän oli aina ollut valmis arvottomana heittämään luotansa sen osan, jonka oli luullut jo saavuttaneensa? Miksi oli hänessä syttynyt silloin entistä valtavammat liekit, jotka loimottivat aina yhä uusia aloja kohden? Olisiko Jumala tahallaan sytyttänyt semmoisen tulen ihmissydämeen vain saadakseen hänet alituisen kuumeentapaiseen ponnisteluun?

Mutta jos ihmistyö on Jumalalle niin tarpeellinen, miksi oli Heikin elämä näin muodostunut? Miksi Antti oli silloin ylioppilastalon ravintolassa pitänyt tuon puheen, joka syöksi hänet maalle vasten hänen kaikkia toivojansa? Miksi toverit tulivat sitten sinne maan sydämeen, johon hän jo oli luullut ikuisiksi

hautautuneensa,—tulivat ja vastustamattomalla voimalla veivät hänet taas sieltä? Järjetön sattumako olisi yläpuolella Jumalan tarkoituksia? Silloin ei Jumalaa olisi. Ei. Jos Jumala on olemassa, niin ei ole hänelle tarpeen ihmistyö, vaan ihminen. Sentähden hän on antanut ihmiselle vapauden.

Mutta juuri tämä vapaus saattoi tuntua kolkoimmalta. Oli kuin Jumala olisi luopuen viereltä sanonut: saat tehdä tekosi yksin ja yksin saat niitten seurauksista vastata!

Miksi juuri nyt, kun Heikki ehkä olisi ollut valmis jättämään kaikki kunnianhimoiset pyyteensä, kaikki turhat tavoittelunsa,—kun hän olisi ollut valmis tyytymään taas tuohon kaikkeen pienimpään, vähäpätöisimpään rakkauteen, siihen, jota yksinäinen koti siellä hiljaisuudessa saattoi tarjota,—miksi juuri nyt sulkeutui hänen edestänsä tämäkin tie? Miksi hänellä nyt oli käsissään tämä kirje, joka kertoi hänelle, että hän oli isätön ja että Liisa ei voinut enää koskaan tulla hänen omakseen? Miksi hän juuri nyt sai niin katkerasti tuntea, ettei ollut ainoatakaan ihmistä koko maailmassa, joka olisi häntä ymmärtänyt ja tahtonut syliinsä sulkea, että hän oli yksin, sanomattoman yksin!

Ei, ei, niin yksin ei Heikki voinut olla. Se oli ammottavan tyhjä, peloittava yksinäisyys!

Hänen täytyi vielä saada nähdä Liisa. Liisa oli ainoa ihmissielu, joka tunsi hänet. Liisan läheisyydessä ei ollut yksinäistä.—Ettäkö Liisa on naimisissa! Mitä se merkitsee sielujen keskinäisessä elämässä!

Mutta kun Heikki vihdoinkin kavahti ajatuksistaan, vuotivat kyyneleet virtanaan hänen silmistänsä, vapaasti, niinkuin ennen lapsuudensurujen kohdatessa—keventäen ja lohduttaen.—

IX.

Lumet olivat sulaneet ja kesä täydessä voimassaan, kun Heikki oli matkalla vanhaan kotitaloonsa.

Hän oli jo melkein suorittanut pitkän hevostatkansa. Oli vielä yksi kieveritalo, sitten Niemelän talo ja sitten se tuttu tie Niemelästä kotiin.

Kievariin tultuansa hän tapasi Niemelän isännän jonkun muun seurassa matkalla pois päin. He eivät tunteneet häntä ensin, vaan katselivat pitkään ja urkkivasti.

—Täköläisiä minä olen, sanoi Heikki,—olen Vuorela-vainajan poika.

Niemelä ällistyi.

—Vai Heikki-maisteri olette—minä juuri tässä tunnustelin—no, vanhaako kotitaloa nyt tulette katsomaan? Jaa, jaa, niin ne ajat muuttuvat, varttokaas nyt, johan siitä on—kuinka kauan onkaan, kun täältä läksitte? Niin, niin, Vuorela haudattiin tässä pääsiäisen aikaan—vai kuinka se oli, herra opettaja? kysyi hän tuntemattomalta herralta.—Jassoo, suokaa anteeksi, enhän ole esittänytkään: herra maisteri Vuorela—herra kansakoulunopettaja Kiiski—meidän uusi kansakoulunopettajamme.

—Herra maisteri matkustaa asioissa? kysyi opettaja.

—Niin, on muutamia tilejä vastaanotettava, sanoi Heikki, ja häntä inhotti hänen oma äänensä.—Te olette vasta muuttanut tänne?

—Aivan vast'ikään, tällä lukuvuodella. Mutta sen verran kuin näin ensi silmäyksellä voin päättää, miellyttää minua tämä väestö täällä. Ne ovat kaikki sitkeitä vanhoillaan-olijoita, mutta aikaa lisäten saadaan kankeinkin puu taipumaan. Sanalla sanoen: luulen, että tästä kyllä saadaan kalu ja hyvä kalu. Meidän pahin vihollisemme ei ole enää vanhoillisuus. Ei. Se on Amerikka.

—Kuinka, ovatko jo täälläkin ruvenneet sinne lähtemään?

—Suuresta määrin. Kun vain vähänkin oppivat lukemaan ja kirjoittamaan, ei silloin enää kotikontu kelpaa. Ja joka ei Amerikkaan lähde, niin lähtee muuten kotoa, kaupunkeihin, työansioille tai muuten herrastelemaan.—Siksihän ne vanhat niin vihaavat kansakouluja!

—Mutta pahinta kaikesta, jatkoi opettaja,—on se, että papisto alkaa yhä enemmän kallistua heidän puolellensa. Minulla oli kunnia keskustella v.t. rovastimme kanssa. Kysymys oli kansanopistopuuhiesta. Hän sanoi peittelemättä, ettei hän ole sen asian ystävä. "Heistä tulee puoliherroja", sanoi hän. Mutta kun ne saavat semmoisen tuen, niin ei sitten mene mikään asia. Ne ovat sitkeitä, sanon minä, sitkeitä valistuksen vastustajia täällä, sitkeämpiä en ole missään nähnyt!

Muissakin kohdin oli opettaja hyvin ankara tätä kuntaa kohtaan. Ihmiset olivat täällä taikauskaisia ja valmiita luottamaan sokeaan kohtaloon. Eivät välittäneet yleisestä terveydenhoidosta, ja suorastaan sitä vastustivatkin, jos se vain kustannuksia kysyi. Niinpä he vastustivat kiven kovaan kunnan lääkärin

asettamista tänne, vaikka kaikki tiesivät, että saastainen tauti oli päässyt arveluttavassa määrässä leviämään ja teki tuhojansa parhaimman nuorison keskuudessa.

—Mutta kaikki tämä se vielä pannaan oikealle tolalle. Lääkäri on tänne hankittava ja uusia kansakouluja perustettava, niin—ja kansanopisto myös! sanoi opettaja räpyttäen tarmokkaita harmaita silmiänsä ja nykäisten kaljua päätänsä. Hän näytti olevan varma kuin pikku Bismarck siitä, että kerran kävisi kaikki tässä maassa kuin komennon mukaan, koko kansa olisi terveydenhoidon ja sivistyksen ryhdikkäitä pikku sotilaita.

Vanha Niemeläkin hymyili hänen innostustaan, samalla ikäänkuin pyytääkseen anteeksi opettajan puolesta, joka ei ollut vielä kaikista täkäläisistä asioista perillä eikä siis tiennyt ketä hänen moitteensa koskivat.

Niemelällä oli kiire. Hän istui yksi-istuimiin kääseihinsä ja kansakoulunopettaja nousi takaistuimelle. Kievarin isäntä hyöri mahtavan isännän ympärillä sovittellen nahkamanttelia hänen jalkojensa ylle.

Heikki oli tahtonut tietää, miten talo vaurastui nyt Juhon käsissä.

—Jaa, jaa, nauroi Niemelä kääseistä.—Se oli itsepäinen mies, luvalla sanoen, se vanha Vuorela-vainaa. Olisihan hän saanut talolleen rahakkaan ostajan, joka olisi vaikka puhtaan summan hänen käsiinsä jättänyt. Mutta eivät semmoiset kelvanneet. Otti isännäksi köyhän körttiläis-Kustaan pojan, joka oli vuorelaisten sukua. Oli vain sanonut, että "talo vasikkansa juottakoon", meinaten teitä, luvalla sanoen—ha-ha-ha. No, en tahdo sanoa mitään, onhan Juho kova raatamaan. Mutta meinaan, että se on maasta nostettava summakin suuri. Voivat kesken väsyä, kun näetten vanhan isännän toivon mukaan eivät saisi taloa velasta kiinnittää. Olihan se Juho kuulemma jo kysellyt lainaa isännän kuoltua.

Ja hyvästit jätettyään he ajoivat pois.

—Siitä tulee meidän valtiopäivämies, tietääkö majisteri. Niissä asioissa taitaa ajellakin!—kuiskasi kievarinisäntä heidän mennessään sisälle.

Mutta Heikki ei kuullut häntä.

Miksi Heikki ei ollut uskaltanut kysyä mitään Liisasta!

Kysyisikö nyt tältä kievarilta?

Mutta kieli ei kääntynyt suussa. Hän ei voinut keksiä mitään sopivaa muotoa kysymykselle.

Ja niin hän lähti ajamaan viimeistä taivalta. Kyytipoika ei tuntenut häntä. Mutta kysyä oli häneltäkin mahdotonta.

He ajoivat Niemelän talon ohitse ilman että siellä kukaan huomasi heitä.

Sitten oli vähän matkaa näreikköä. Tie kääntyy siitä metsään, ja kun se jälleen pääsee aukealle, tulee se kuusikkomäki, jolta näkyy Vuorela, kaukaa vielä, mutta ihan selvästi.

Tuossa on se kuusikkomäki!

Kerran oli Heikki ottanut ohjokset isän kädestä ja kiiruhtanut valakkaa kotiin. Isällä oli silloin ollut musta sarkatakki yllään ja vilttihattu. Silloin oli ilta niinkuin nytkin. Ja kun he sitten olivat ajaneet kotiveräjältä, oli Liisa kulkenut pihan yli ja lampaat olivat nousseet toinen toistaan ylemmäksi tarhan aitaa vasten häneltä ruokaa määkien.

Heikki otti ohjokset kyytipojalta ajaakseen juosten mäkeä ylös.

—Mikä se onkaan Vuorelan emännän nimi? kysyi hän välinpitämättömästi pojalta.

—Enpä siitä nimestä niin tiedä, mutta senhän se Juho on nainut sen Vuorela-vainaan kasvattityttären.

He olivat samassa mäen päällä. Siinä se näkyi kultainen kotitalo—Vuorela,—sen ruokakellonkatos ja kaivon vipu!

Heikki antoi ohjokset pois.

Se ei ollut Heikin koto. Mitä tekemistä hänellä siellä olikaan! Se tuntui vieraammalta kuin ne lukemattomat vieraat talot, joitten ohi Heikki oli matkallansa ajanut. Sen muodot vain olivat kotoiset, sen sisällys oli vieras. Oh, kuinka kolkolta se näyttikään—melkein viholliselta—

Nämä olivat jo Vuorelan maita. Siinä alkaa vanha kotipelto.

Mutta miksi se näyttää niin laihalta ja nääntyneeltä? Miksi sen ojat ovat saaneet pahasti umpeentua ja aidat rappeutua?

Niin, olihan Niemelä sen jo selittänyt. Juhon ei kannattanut panna mitään maan korjuun ja kunnossapidon hyväksi. Hänen täytyi vain nylkeä tätä maata, nylkeä viimeisiin asti. Sillä se kauppasumma oli isän tahdon mukaan tyhjästä luotava. Ja kun kauppasumma vihdoin oli Heikille maksettu, silloin oli Heikki kuin iäksi pois pyyhitty näiltä mailta,— häntä ei ollut enää olemassa Vuorelalle.—

Siksi se juuri oli niin sanomattoman vieras! Niinkuin se olisi tahtonut sanoa: kohta olen sinusta iäksi vapaa! Kotiveräjä oli ihan uusi. Mutta se vanha, punainen, oli vielä jäänyt kumolleen aitaa vasten.

Pihamaan vaahterasta olivat tuulet kaataneet suuren haaran, joka oli ennen kallistunut tarhan aidan toiselle puolelle.

Ja sitten oli tuvan ja kuistin välinen ovi kiinni. Sekin oli kaikki outoa.

Heikki hyppäsi alas kääsyistä ja maksoi kyydin. Ei ketään ollut pihalla kuin pieni poika, joka ei osannut puhua, katsoi vain ällistyneenä Heikkiä suurilla sinisillä silmillään.

Heikki tarttui tuvan oven tuttuun kahvaan. Sama vanha ovi, melkein sama ääni sen narahduksessa! Ja tupa oli sama.

Joku vaimo-ihminen oli leipiä uunista ottamassa.

—Herranen aika! Heikki-maisteriko siinä on?

Se oli Liisa. Hän oli aivan kuin kasvanut siitä, kun Heikki oli hänet viimeksi nähnyt, kasvanut ja varttunut. Hänen kasvonsa olivat leipomisesta tulipunaiset. Mutta nopeasti hän pyyhkäisi kätensä jauhosta, päästi siteen päänsä ympäriltä ja heitti esiliinan luotaan.

Hänen katseessaan ilmausi vilpittömän ilo, kun hän tuli Heikkiä kättelemään.

Heikki tunsu itsensä kuin lapseksi tarttuessaan Liisan vahvaan käteen. Hän oli odottanut saavansa nähdä entisen ujon, kaikista pikku asioista punastuvan Liisan, nyt ehkä vielä kärsivänä jotakin sydämen tuskaa. Ja hän näki hyvinvoivan, suoraan hänen silmiinsä katsovan talonpoikaisemännän, jonka kädet olivat raskaan työn karhentamat, jänteet vahvistuneet, koko ruumis tullut rotevaksi ja täytelääksi.

Terve hän näytti olevan ja kaukana kaikista suruharsoista—

Ei mitään jäljellä entisestä Liisasta! Hänkin aivan vieras!

Heikki ei voinut keksiä sopivia kysymyksiä, joilla olisi keskustelua ylläpitänyt.

—Että se Juho sattui olemaan poissa! sanoi Liisa.—Äsken se juuri tässä.—Käynmähän katsomassa näkyisikö tanhualla,—ja hän juoksi ulos. Aivan kuin hänkään ei olisi tiennyt mitä puhua kahden kesken Heikin kanssa.

Ja he tulivat molemmat hetken kuluttua sisälle, Juho vähän hämillään, ujostellen.

Juho oli suunnattoman suuri ja roteva siinä työvaatteissaan. Päättänsä hänen piti kumartaa ovesta sisälle tullakseen.

—Tämmöinenhän tämä on mun Juhoni, sanoi Liisa nauraen ja lykäten esille Juhoa, joka vain sitä enemmän hämmentyi.

Mutta kun Heikki sai hänet vihdoin puheillensa, suli hänen kömpelyytensä vähitellen ja hän alkoi naurahdella ja jutella vapaasti.

Heikki kiintyi heti hänen suuriin kasvoihinsa. Silmien sinisessä syvyydessä asui puoleensavetävä, sanomaton hyväntahtoisuus, ja koko kasvoista henki luonnon leppeys, vapaa, pettämätön rauhallisuus, joka antoi värinsä koko hänen olemukselleen, niin että olo hänen vieressään tuntui turvalliselta.

Hän meni Heikin kanssa sitten kotipeltoja katselemaan. Ja he puhuivat kulkiessaan niistä asioista. Juho piti Heikin asettamia kauppasumman suorittamisen ehtoja itsellensä edullisina. Hän tuntui saavan ikäänkuin uutta voimaa ja uskallusta ja sanoi ehkä voivansa siten velkaantumistakin välttää.

Juho valitteli vain väikeänsä. Paljon olivat asiat muuttuneet siitä, kun maisteri täältä lähti. Ja niin kauan kuin talossa vielä oli ollut maisterin aikaisia, ei ollutkaan mitään valittamista. Mutta sitten oli

Manu kuollut, lisäksi muuttanut naineena miehenä omaan mökkiinsä ja muut siirtyneet mikä minnekin. Uutta väkeä ei tahtonut kelvollista saada. Jos kauempaa saikin jonkun paremman, niin pian oli hänkin samanlainen. Sillä täällä turmeli ruukki kaikki. Ja ruukkia vain suurenneltiin ja miehiä sinne vain lisäiltiin. Olivat laittaneet paperitehtaan, joka kohta pantaisiin käyntiin.

—Mutta Rönni ja Kalle, missä he ovat? kysyi Heikki.

Molemmat ovat ruukin palveluksessa. He olivat ruvenneet ensin maistelemaan, sitten olivat alkaneet ikävöidä ja sortuivat vihdoin sinne ruukin iloihin.

—Entäs Jaska?—kysyi Heikki arastellen. Sillä Jaska oli ollut hänen lempiystävänsä.

Juho viivytteli vastaustaan.

Jaska oli sairaana eikä paljon työhön pystynyt. Häntä oli pidetty viime vuodesta saakka kunnan vaivaisena.

Kun he palasivat viljelyksiä katsomasta, oli Liisa siistinyt tuvan ja ripotellut katajia permannelle. Itse hän vielä nosteli viimeiset leivät uunista.

Se pieni sinisilmä poika, joka oli ollut pihalla, oli nyt sisällä. Se oli heidän lapsensa. Sillä oli Juhon lempeät kasvot.

—No mikäs sinun nimes on? kysyi Heikki ottaen lapsen polvelleen ja silittäen sen valkoista kiharaista päätä.

—Sano nyt nimes, sano pois! kehoittivat Juho ja Liisa.

—Heitti,—virkkoi lapsi.

—Sano: Heikki—Heikki Vuorelainen, sano niin!

—He-itti Vuorelainen.

Heikki punastui ja koetti turhaan sitä peittää. Oli niinkuin hän ja Liisa olisivat tämän tapauksen kautta katsahaneet toisiansa silmästä silmään ja sydäimestä sydämeen.

Ja niinkuin myöntääkseen Liisalle kaikki yhdellä kertaa ja yhdellä sanalla Heikki sanoi:

—No tätä lasta ette ainakaan kouluun lähetä! Mutta Liisa naurahti.

—Kuinka niin? Kyllä se kouluun lähetetään.

Ja tuli ja otti lapsen syliinsä ja alkoi puhua sille sen huulia sormillaan nipistellen:

—Pannaanhan lapsi kouluun,—sinnehän se lähetetään Helsinkiin lukukouluun,—mitä se lapsi sanoo, pannaanko, lähetetäänkö?—Voi sinua, Heikki hepukkani, sinä tupukkani, sinä tyyppikani...

Kutkutteli, nauratteli vähän ja laski menemään.

Heikki ei voinut uskoa muuta kuin että Liisa puhui leikillään niin.

Mutta sitten sanoi Juho samaa. Hän sanoi vielä, että niin oli ollut vanhan Vuorelankin tahto.

—Ja eikös se Manu-vainaakin ennen kuolemaansa neuvonut, että "siihen justiin samaan Helsingin kouluun", sanoi Liisa leipomauunin luota.

Eikä Heikki voinut kylläksi kummastella.—

Vasta hänen päästyään yksikseen tämä asia hänelle vähitellen selvisi.

He olivat laittaneet yösijan Heikille hänen ullakkokamariinsa. Kun hän illalla tuli sinne, oli lattia pesty ja katajia sinnekin ripoteltu. Hänen vanha pöytänsä oli vielä paikoillaan ja seinähylly ja vaatekaappi. Mutta ei mitään ollut kaapissa, ei hyllyllä eikä pöydällä. Pöytälaatikossa oli muutamia kirjoitettuja paperiarkkeja ja joitakin käytettyjä imupaperipaloja, kaikki koottu järjestykseen. Niissä näytti olevan hänen käsialaansa, joka oli silloin vielä kehittymätön, ja imupaperitkin hän muisti omikseen. He olivat luulleet kaiken tuon tarpeelliseksi ja säilyttäneet vuosikausia, vaikka Heikki oli ne juuri tarpeettomina jättänyt.

Yhdessä noista paperiarkeista oli lause, jonka Heikki erityisesti muisti. Hän oli sen kirjoittanut tärkeänä elämäkokemuksena; oli kauan hakenut sopivaa muotoa sille ja vihdoin saanut suurella

vaivalla kokoon kömpelön, melkein lapsekkaan lauseen:

—Elämä on sitä, että pitää tehdä itsensä tarpeelliseksi, ja onni on tieto siitä, että on tarpeellinen—

Semmoinen oli ollut hänen elämäkokemuksensa silloin, se kokemus, joka oli ollut riippumaton kaikesta ulkovaikutuksesta, syntynyt omassa sydämessä, täällä maalla äärettömässä hiljaisuudessa.

Hän itse oli tuon lauseen kirjoittanut ja kumminkin tuntui kuin olisi hänen korvaansa sen nyt kuiskannut joku ihan toinen olento,—lapsekas, mutta paljoa lähempänä totuutta oleva kuin hän itse.

Mikä syvä merkitys oli tuolla ajatuksella hänen elämässään!

Oliko hän ollut onnellinen koskaan muulloin kuin täällä maalla?

Tehdä itsensä tarpeelliseksi!—Semmoisella mielellä hän ei ollut koskaan tehnyt työtä muulloin kuin juuri täällä maalla. Sillä siellä suurella maailmassa, jossa ei ollut nykyhetkeä, siellä oli kaikkea toimintaa johtanut tulevaisuuden kuvan kangastus.

Ja oliko hän täällä maalla ollut tarpeellinen?

Miksi he muuten olisivat kaikki yhä vielä muistelleet "Heikki-maisterin aikoja" jonkinmoisena pyhäisen rauhan ja siunauksen aikana!

Ja miksi he muuten sanoisivat lähettävänsä toisen Heikin "justiin siihen samaan Helsingin kouluun".

Ne raukat toivovat, että ainakin toinen Heikki palajaa.

Ja siinä toivossa ne uskaltavat vaikka mitä.

—Se sinisilmä lapsi, ainukainen,—valkoisine kiharoineen!

Oli niinkuin Heikki olisi nähnyt itsensä tuona lapsena, uudestaan pienenä pyörivän kuistin penkkien luona ja kaivelevan pihamaan mullassa.—

Ja sitten nähnyt itsensä jo kasvaneena, milloin työssä kotipellon vaon päässä, milloin täällä ylhäällä ullakkokamarissa, ponnistellen ajatusvoimaansa, suurella vaivalla vihdoin saadakseen kokoon kömpelön lauseen elämästä ja onnesta.—

Siksi Heikiksi takaisin! Takaisin ujoksi lapseksi, takaisin pieneksi, vähäpätöiseksi niinkuin silloin!

Kunpa saisi nyt nukkua tänne ylös niinkuin ei olisikaan koskaan ollut täältä poissa, rauhallisesti, tietäen, että siellä ulkona on piha ja talli ja ruokakello,—että ne ovat ihan tuossa seinän takana—ja että ne eivät ole vieraat, vaan tuntevat hänet, eivätkä kummastele, kun hän aamulla tuke ulos—

Mutta se kaikki on mennyttä. Ne eivät tunne häntä.

Hänen täytyy lähteä täältä, ja kohta hän on taas siellä kolkossa, kylmässä maailmassa, yksin, ihan yksin.

* * * * *

Kun Heikki aamulla heräsi, paistoi päivä iloisesti hänen huoneensa seinälle—aivan niinkuin ennenkin.

Hän nousi nopeasti ylös, sillä hän aikoi lähteä niin pian kuin mahdollista.

Kun hän avasi ikkunan, tuulahti sieltä sisälle miellyttävän raikas ilma. Ja se kaikki muistutti ihan sanomattomasti entisestä. Ja säpitkin olivat ihan samalla tavalla pantavat auringonpaisteesta lämminneiden ikkunanpielien hakasiin.

Se kaikki tahtoi väkisin herättää entisen kotirakkauden. Sitä piti väkisin vastustaa. Sillä valtaan päässeenä se olisi tuntunut äärettömän katkeralta, sillä eihän se ollut enää mitään kotia, mitä täällä oli.

Mutta aurinko paistoi iloisesti, ihan kuin olisi tahtonut sittenkin antaa uutta uskallusta ja elämäntoivoa. Ja vaikk'ei enää ollut oikeutta tätä kotia rakastaa, niin se tuntui kumminkin näyttävän luotansa ikäänkuin tietä eteenpäin. Olihan Heikillä muka muutakin rakastettavaa. Mitä?—Esimerkiksi ne Helsingin toverit, joihin hänellä oli sellainen vaikutusvalta. Pekka uskollisine silmineen ja Kalle aatteineen. Ja Olli-raukka raittiuslupauksineen!—Ja sitten Fannykin, jonka hän oli tylysti työntänyt luotaan.

Rakastaa Fannyä?—Oli niinkuin tämä olisi ollut ihan uusi kysymys, joka ei ollut koskaan ennen hänen

päässään liikahtanutkaan. Ja Fannykin näin ajateltuna näytti ihan uudelta ihmiseltä. Hän oli eläessään tavoitellut Fannyn rakkautta, mutta hän ei ollut itse rakastanut. Hän tuskin tunsi Fannyä, tuota hyvää, avomielisyyteen valmista Fannyä!

Ja oliko hän rakastanut mitään muutakaan maailmassa? Oliko hän tehnyt yhtäkään vapaaehtoista tekoa toisten hyväksi siitä syystä että rakasti? Oliko hän tehnyt kaikki tekonsa vain siksi, että muut rakastaisivat häntä?

Oliko hän rakastanut tätä kotiakaan, joka oli saanut panna viimeiset voimansa häntä ylläpitääkseen?

Ja ennen lähtönsä Heikki nouti mustepullon ja kynän ja otti esille Juhon antamat talonpaperit kirjoittaakseen niihin kuitit pienemmästä osasta kauppasummaa, jonka hän oli jo saanut.

Ne kirjoitettuaan hän sitten kirjoitti tyhjälle paikalle niitten alle:

Juho Kustaanpojan ja hänen vaimonsa Liisan hyväksi luovun minä täten siitä kauppasummasta, joka minulle ylläolevan kauppakirjan mukaan vielä olisi tuleva, samoin kuin kaikista muista oikeuksistani Vuorelan perintotaloon.

Hän lisäsi päivämäärän ja nimensä.

Ja niin ei hänellä enää ollut omaisuutta.

Hän kääräisi paperit jälleen kokoon ja sitoi nauhan niitten ympärille niinkuin niissä oli ollutkin.

Juholle ja Liisalle hän ei sanoisi mitään lahjoituksestaan. He aukaisevat nuo paperit ehkä vasta pitkän ajan perästä siitä kun hän on lähtenyt. Ja heidän ilonsa on oleva suuri, kun he näkevät, että he väsymättömällä työllään ovatkin koonneet itsellensä ja että heidän on mahdollista lähettää Heikkinsä opin teille.

Mutta mistä on se syvä riemu, joka juuri nyt kaikkialta virtaa hänen omaan sydämeensä?

Taas niinkuin tuhannet viulut alkaisivat korkeimmasta diskantista—

Yhdistymätön kaksinaisuus katoaa sydäimestä, ja siellä syntyy uusi yksi.

Hänhän tässä taas on, hän itse, semmoisena, miksi Jumala oli hänet alkujaan ajatellut.

Ja vuosikausia näköä haitannut sumuharso siirtyy hiljalleen silmien edestä.

Kadoksissa ollut nykyisyys aukeaa jälleen näkyviin, uhkuvaa eloa tuoden.

Kaikki selvenee—kaikki esineet kirkastuvat, tuo permanto tuttuine rakoineen ja Liisan katajat tuossa—koko huone, koko ympäristö! Se on taas niinkuin ennenkin hänen kotonsa, tämä kaikki! Se antaa hänelle taas oikeuden. Se tuntee hänet entiseksi Heikkiseen.

Ja ulkona tuntee piha ja vanha talli ja ruokakello. Niinkuin hän ei olisikaan koskaan ollut erossa niistä. Ne ovat antaneet anteeksi ja unohtaneet pitkän väliajan. Ne riemuitsevat vain hänen paluustaan!

Ja kun hän sitten ojentaa Liisalle kättä hyvästiksi, kun hän antaa suljetun paperikäärön takaisin Juholle ja salaten kyyneleitään kumartuu suutelemaan pientä Heikkiä,—silloin hänen sydämessään tuntuu kuin hän olisi alkanut täyttää jotakin taivaisiin antamaansa pyhää lupausta.

Sillä mäellä, josta viimeisen kerran näkyi kotoinen Vuorela, pysähtyy hevonen hengähtääkseen.

Viimeisen kerran Heikki sieltä katsahtaa kotitaloa, ja taas muistuu hänen mieleensä elävänä se sinisilmä lapsi.

Kunpa voisi muuttua hengeksi, joka aina valvoisi hänen pienen päänsä ääressä, seuraisi hänen kasvamistaan, pysyisi luopumatta hänen vieressään, kun hän lähtee pois maailmalle! Ettei hänestä mikään pääsisi tempaamaan irti tietoa ja tuntoa siitä, mistä hän on kotoisin! Että hän ottaisi maailmalta korkeimman hienouden, minkä se voi tarjota, ja veisi sen niille, jotka ovat hänet lähettäneet! Ja oppisi ymmärtämään, kuinka syvästi he kaipaavat häntä, kuinka he tarvitsevat häntä, kuinka hartaasti he uskovat valoon ja sivistykseen semmoisena kuin hänen hienostunut henkensä sen voi heille antaa! Ja alusta alkaen rakastaisi heitä niinkuin Heikin sydän nyt heitä rakastaa!

Niin jää vihdoin koti näkyvistä.

Seudut muuttuvat oudommiksi, tuttuisuus niistä katoaa vähitellen kokonaan.

Ja muistonako vain seuraa sydämessä kotoinen tunne?

Ei, ei!

Se näyttää taas luotansa tietä eteenpäin, nyt selvemmin ja voimakkaammin kuin ennen.

Mutta itse se tahtoo olla vain tien alkuna. Sen kieli on kotoisen leppeä, kun se hiljaa neuvoen tuntuu puhuvan sydämeen: Minun luonani sinä teit ensimmäisen tekosi siitä, että rakastit. Ja minulta sinä sait takaisin riemun sydämeesi. Katso ympärillesi. Ymmärrä ja rakasta kaikkea tuota, mikä näyttää sinusta vieraalta, niinkuin ymmärsit ja rakastit minua! Tuolla vilkuttaa jokin talo punaista kylkeensä, tuolla toinen,—kolmas vielä kauempana; ja eikö tuossa ole talo, jolla on ihan samanlainen ruokakellonkatos ja kaivonvipu, ja tuossa aivan kuin kotipelto, ja samahan kiurukin sieltä nousee liverrellen korkeuksiin. Tee sama tekosi uudestaan! Uhraa se mitä sinulla vielä on uhrattavaa! Sinulla on sitä paljon: on nuoruutesi, on työsi, on voimasi, on koko elämäsi!

Ja todellakin! Kotoinen tunne leviää leviämistään. Ennen vierailta näyttäneet talot se nyt kietoo lämpöönsä; tuntemattomat ihmiset, jotka pelloillansa työskentelevät, muuttuvat omaisiksi. Tuossa on kuin isä kyntäisi suoraa vakoansa piipunystyrä hampaissa ja vakaana, vastoinkäymisistä huolimatta valmiina odottamaan vaikka tuhat vuotta ajattelisi itsekseen: vielä se minun Heikkini kerran palajaa!

Ja palajaahan Heikki! Hän on valmis taas työhön,—työhön niille, jotka häntä tarvitsevat, valmis antamaan kaiken, mitä hänessä on parasta, mitä hänessä on hienointa, mitä hänessä on syvintä omaa,—tälle armaalle kotikansalle, tälle kotoiselle isänmaalle.

Ja riemu täyttää sydämen. Kiuruna kohoaa mieli ylistystä purkamaan. Ylistystä siitä, että on äärettömän paljon rakkauden kohdetta. Ylistystä Jumalalle, joka nähtyään, etteivät meidän ahtaat sielumme ulotu koko hänen ihanaa maailmaansa käsittämään, on siitä erottanut osan isänmaaksemme ja antanut sille oman kotikielen ja sen honkiin puhaltanut oman henkemme humun.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ISÄNMAA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for use of the Project Gutenberg trademark, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way

with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties

under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.